

9 EURON PSYYKE

Kokemuksia työttömyydestä ja kuntouttavasta työtoiminnasta

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Visamäki, Kulttuuri- ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä

Syksy, 2017

Tanja Härmä

Kulttuuri- ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä
Visamäen korkeakoulukampus, Hämeenlinna

Tekijä	Tanja Härmä	Vuosi 2017
Työn nimi	9 euron psykke – Kokemuksia työttömyydestä ja kuntouttavasta työtoiminnasta	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyössä käsitellään sosiaalista ja psyykkistä hyvinvointia työn, työttömyyden, kuntouttavan työtoiminnan ja taidetoiminnan näkökulmasta. Tavoitteena on selvittää työttömyyden ja kuntouttavan työtoiminnan kokemista ja vaikutuksia sekä kannattaako taidetoimintaa järjestää kuntouttavan työtoiminnan muotona. Tavoitteena on tuottaa tietoa ja ymmärtää miten työttömyys koetaan ja miten kuntouttava työtoiminta vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin.

Tutkimusmenetelmänä on kvalitatiivinen tutkimus. Aineisto kerättiin haastattelemalla ja kyselyillä, lisäksi taidetoimintaa tutkittiin myös osallistuvalla havainnoinnilla kuntouttavan työtoiminnan kurssilla keväällä 2017. Tutkimukseen osallistui 20 forssalaista työtöntä henkilöä. Opinnäytetyössä on nostettu esille vastaajien oma ääni ja käytetty visualisointimenetelmää, joka esittää kerrontaa omana tasonaan.

Työttömyys koskettaa yhteiskunnassa syviä rakenteita ja ihmisen herkkiä selviytymismekanismia. Tutkimus antaa tietoa työttömien henkilöiden kokemuksista ja elämästä, jossa toimeentulo on niukkaa ja jossa työttömiin suhtaudutaan usein niin, että työttömyys on heidän oma vikansa, vaikka työpaikkoja ei nyky-yhteiskunnassa ole kaikille. Elämän merkityksellisyys ja tasapaino on haettava muista tekijöistä. Sosiaalinen verkosto nouseekin työttömyydessä vastaajien hyvinvoinnin kärkeen.

Opinnäytetyön tulokset kertovat, että kuntouttava työtoiminta antaa mahdollisuuden sosiaalisuuteen ja lisää aluksi osaamisen kokemuksia. Avustuspainotteiset työtehtävät eivät pitkittyessään enää samassa suhteessa lisää osallistujan hyvinvointia. Taidetoiminta kuntouttavana työtoimintana koettiin mielekkääksi ja sen järjestämistä toivotaan myös tulevaisuudessa.

Avainsanat hyvinvointi, työ, työttömyys, taidetoiminta, kuntouttava työtoiminta

Sivut 91 sivua, joista liitteitä 5 sivua

Promoting Wellbeing Through Culture and Art
Visamäki Campus, Hämeenlinna

Author	Tanja Härmä	Year 2017
Subject	9 euro psyche - Experiences of unemployment and rehabilitation work	

ABSTRACT

The thesis deals with social and psychological well-being from the point of view of work, unemployment, rehabilitation work and art. The aim is to find out the experiences and effects of unemployment and rehabilitation work, and if it is worthwhile organizing art work as a form of rehabilitative work. The aim is to provide information and to understand how unemployment is experienced and how rehabilitative work affects people's well-being.

The research method is qualitative. The data was collected by interviews and surveys, and art work was also explored with participatory observation on a rehabilitative work course in the spring of 2017. The research involved 20 unemployed participants who live in Forssa. The thesis channels the voices of the participants and the visualization method presents the content of the text at its own level.

Unemployment affects deep structures in society and human sensitive survival mechanisms. The research provides information on the experiences and lives of unemployed people, where income is scarce and where unemployed people are often treated as if unemployment is their own fault, though in today's society, there are not enough jobs for everyone. Both meaning and balance in life must be found through other factors. Among the unemployed their social network increases in importance with regards to individual well-being.

The results of the thesis indicate that rehabilitative work gives a sense of social experience and initially adds experience to know-how. When the action is prolonged, assistance-based work do not increase the participant's well-being to the same extent. Art work as a form of rehabilitation work was considered to be meaningful as a rehabilitation work and it is hoped that it will be organized in the future.

Keywords wellbeing, work, unemployment, art work, rehabilitative work

Pages 91 pages including appendices 5 pages

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimusmenetelmät	2
1.2	Opinnäytetyön visuaalisuus	3
2	SUO JA KUOKKA, TYÖ JA TYÖTTÖMYYS ENNEN JA NYT - KAARI TYÖELÄMÄSTÄ TYÖTTÖMYYDEN YTIMEEN	6
2.1	Työelämän moottoritiellä.....	9
2.2	Kun ihminen jää työttömäksi	12
2.3	Työttömyyden arkea	14
2.3.1	Työttömän saamat tuet.....	15
2.4	Työttömyyteen suhtautuminen	18
3	KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA.....	20
3.1	Forssan kaupungin järjestämä kuntouttava työtoiminta.....	23
4	TUTKIMUKSEN MENETELMÄT JA AINEISTONHANKINTA	26
4.1	Tutkimuskysymykset ja vastaajat.....	28
5	TYÖTTÖMYYS JA HYVINVOINTI.....	32
5.1	Niukempaa elintasoja ja itselleen inhimillistä armollisuutta	34
5.2	Luopumisen sietokyky	35
5.3	Muita hyvinvoinnin tekijöitä	38
5.4	Mikä muuttuisi, kun pääsee töihin?.....	42
5.5	Suhtautumista ja sosiaalista vieroksuntaa	44
6	KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN TYÖPAIKKA-, TYÖPAJA-, TUPA-, JA KURSSIKOKEMUKSET	48
6.1	Kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta työpaikoilla	49
6.1.1	Kuntouttavan työtoiminnan kokeminen työpaikalla	52
6.1.2	Kuntouttavaa työtoimintaa yhdeksällä eurolla	53
6.1.3	Työn arviointia kuntouttavan työtoiminnan työpaikalla.....	55
6.2	Kuntouttavan työtoiminnan työpajat ja tuvat	57
6.2.1	Kuntouttavan työtoiminnan työpaja, - ja tupakokemukset.....	60
7	TAIDETOIMINTA KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN MUOTONA	61
7.1	Wahren-opiston taidekettu-kurssit.....	62
7.2	Taidekettu-kurssi 2017.....	64
7.3	Taidekettu-kurssin ohjaajien näkökulmia	69
7.4	Taidetoiminnan kokeminen	73

8	TYÖNHAUN MUUTOKSIIN SUHTAUTUMINEN.....	78
8.1	Miten työnhaun muutokset ovat vaikuttaneet?.....	78
8.2	Rekry ja työkokeilu -talkootyön uudet herätysliikkeet	80
8.3	Kuntouttavan työtoiminnan kehittäminen	81
9	POHDINTA.....	84
9.1	Tutkimuksen haasteet ja luotettavuus.....	87
9.2	Yhteenveto	88
	LÄHTEET	92

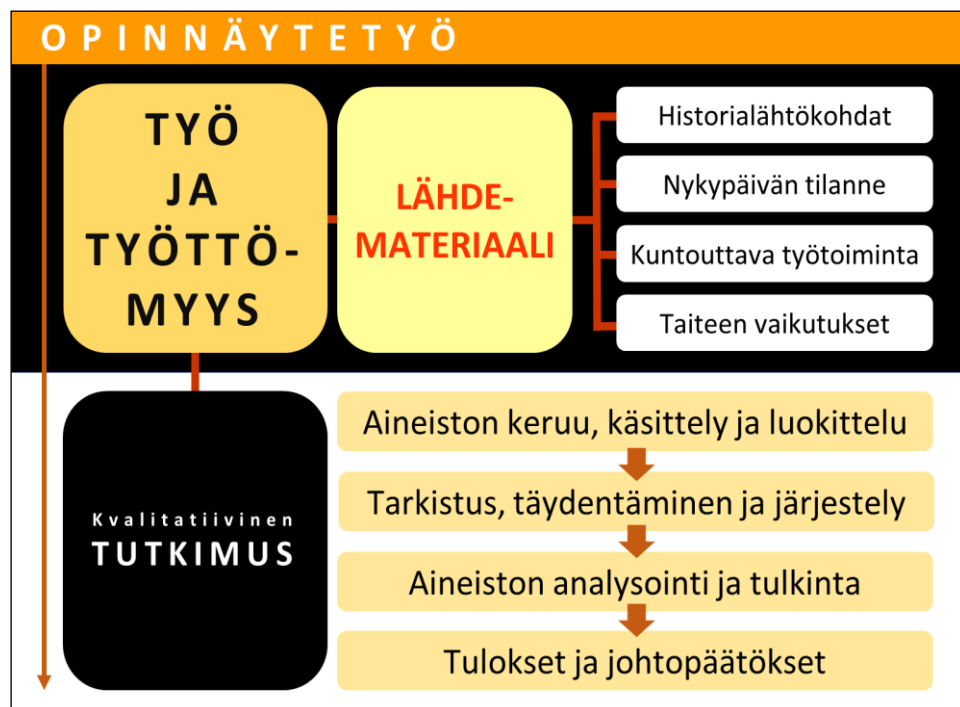
Liitteet

Liite 1	Kuvien paperipussihahmojen roolit
Liite 2	Taidekettu-kurssin tiedotekirje
Liite 3	Haastattelukysymykset

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä käsittelen työttömyyttä ja sen vaikutuksia ihmisten psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin, siitä millaista on ja mitä tarkoittaa elää työelämän ulkopuolella.

Opinnäytetyö etenee työn ja työttömyyden historian, nykypäivän tilanteen, työelämän muutosten ja työttömäksi jäämisen kokemisen kautta työttömyyden arkeen ja työllistämistoimenpiteenä kuntouttavaan työtoimintaan (kuva 1). Työssä tutkin myös työttömien ihmisten kokemuksia, miten heihin suhtaudutaan ihmisinä ja kuntouttavan työtoiminnan osallistujina. Tutkimuksessa keskityn työttömän hyvinvoinnin ja kuntouttavan työtoiminnan kokemisen tutkimiseen, jossa taidetoiminnan tarkastelulla on oma merkittävä osa. Käytän opinnäytetyössäni laadullista eli kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Tässä tapauksessa selvitan työttömän ihmisen elämismaailmaa.

Kuva 1. Opinnäytetyön eteneminen.

1.1 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimusmenetelmät

”Ajattelen köyhyydestä samalla tavalla kuin tieteiselokuvan Avatar na’vi-kansa Pandoran luonnosta, siitä mitä se tekee ihmiselle ja mitä yhteiskunnalle tapahtuu, jos pakotamme ihmiset elämään polvillaan. Kokemukseni mukaan me köyhyyden kokeneet tervehdimme toisiamme samalla tavalla kuin na’vi-kansa tervehtii toisiaan: Minä näen sinut.

Minä näen sinut, merkitsee: minä näen sinut kokonaan. Se tuntuu olevan yhtä käsittämätöntä niille muille, jotka eivät näe tai ymmärrä köyhyyttä, sen seurauksia ja sivuvaikutuksia.” (Alakoski 2013, 9.)

Opinnäytetyön tarkoituksena on ymmärtää työttömyyttä, sekä suhtautumista työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin. Pääkysymyksenä on selvittää miten työttömyys vaikuttaa ihmiseen ja millaisia kokemuksia ihmisillä on kuntouttavasta työtoiminnasta sekä kannattaako kuntouttavan työtoiminnan muotona järjestää taidetoimintaa? Opinnäytetyössä kyseessä on siis tiedontarve, joka koskee kokemuksia, näkemyksiä ja mielipiteitä.

Tavoitteena on tuottaa tietoa, miten työttömyys ja kuntouttava työtoiminta koetaan. Tavoitteena on myös lisätä kuntouttavasta työtoiminnasta päättävien ja työpaikkaohjaajien tietoa työttömyyden ja huono-osaisuuden kokemuksista ja vaikutuksista. Monilla, joilla ei ole työttömyydestä omakohtaista kokemusta, on aiheesta erilaisia näkemyksiä ja ennakkoluuloja. Usein työttömiä koskevat päätökset tehdään hyvin toimeentulevien ihmisten näkökulmasta, ja tavoitteet parantaa heikommassa asemassa olevien ihmisten olosuhteita, eivät aina tästä syystä toteudu.

Aiheen ja näkökulman valintaan on vaikuttanut kiinnostus hyvinvoinnin lisäämiseen ja taiteen- ja kulttuurialan koulutukseni ja työhistoriani, johon liittyy yhteistyötä kuntouttavassa työtoiminnassa olleiden ihmisten kanssa. Taide- ja kulttuurialalle on vaikea työllistyä, joten työttömyydestä on kerääntynyt myös omakohtaista kokemusta.

Tutkimuksessa käytän kvalitatiivista lähestymistapaa. Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus kuvailee, selittää sekä pyrkii ymmärtämään ilmiötä (Anttila 1996, 135-136). Tässä opinnäytetyössä ilmiö tarkoittaa työttömyyttä kokijan näkökulmasta. Tutkimuksen kohteena on siis myös henkinen olotila ja merkityksenanto (Anttila 1996, 8). Tarkoituksena ei ole saada tilastollisesti yleistettävää tietoa, vaan tutkimusmenetelmän valinta perustuu tutkimuksen tarkoituksella saada tietoa työttömyydestä ja kuntouttavasta työtoiminnasta ihmisten yksilöllisten kokemusten kautta. Opinnäytetyön tuloksena syntyy tietoa työttömien kokemuksista työttömyydestä ja siitä, miten he suhtautuvat kuntouttavaan työtoimintaan. Opinnäytetyössä sovelletaan case-tutkimusta. Case-tutkimus ei pyri yleistettävyyteen, vaan tulkitsemaan syvällisesti yksittäisiä tapauksia ja hakee tietoa ilmiön sisäisistä lainalaisuuksista tavalla, joka lähestyy tavallista yleistettävyyksikäsitettä, eli ymmärrykseen pyritään yksityisestä yleiseen päin (Aaltio-Marjosola, 1999).

Aineisto on hankittu kysely- ja haastattelumenetelmällä sekä havainnoinnalla, ja se on kerätty Forssan kaupungin työttömien ja kuntouttavan työtoimintaan osallistujien kohderyhmästä. Tutkimuksen aineisto koostuu 20 työttömän henkilön ja viiden ohjaajan vastauksista. Henkilöt osallistuivat tutkimukseen vapaaehtoisesti. Koska työttömyys on henkilölle aina hyvin yksityinen ja sensitiivinen kokemus, on aineisto esitetty anonyymisti, ilman tunnistetietoja. Haastattelukysymykset muotoilin väljiksi, jolloin niistä oli helpompi valita, tiivistää ja täsmentää, riippuen haastateltavien työttömyshistoriasta sekä osallistumisesta kuntouttavaan työtoimintaan.

1.2 Opinnäytetyön visuaalisuus

Kulttuuri- ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä -opintojeni viimeisessä moduulissa, työyhteisön ja yhteisöllisen osaamisen kehittämisen hyvinvointialalla, konflikti- ja ristiriitatilanne -tehtävässä, paneuduin ratkaisemaan työyhteisön viestintäkulttuuria. Halusin esiintuoda henkilöiden välistä kommunikointia ja kertoa kommunikoinnissa ja viestinnässä esiintyvistä ongelmista, ja sen kautta eriarvoisuuden ja ulkopuolisuuden kokemisesta. Tehtävässä suoraa ihmisten välistä kommunikointia esittämään syntyivät paperipussihahmot (kuva 2), jotka visuaalisessa muodossa, puhekuplien välityksellä, pystyivät sanomaan asiat yksinkertaisesti tiivistäen ja helposti ymmärrettävässä muodossa. Tämän tehtävän pohjalta kehittyivät paperipussihahmot, jotka esittävät työttömiä, työssäkäyviä ja esimiehiä (liite 1).

Kuva 2. Opinnäytetyössä paperipussihahmot tiivistävät näkemyksiä työttömyydestä.

Anttila (2005, 7, 18) esittää, että opinnäytteiden tulisi tuoda keskusteluun jotain sellaista, jota ei muuten ehkä esitetä ja että vuorovaikutus edellyttää avoimuutta ja läpinäkyvyyttä. Tätä avoimuutta ja läpinäkyvyyttä olen esittänyt tässä työssä paperipussihahmokuvien esiintuomana 'totuutena' ja arvomaailmana. Vaikka kuvan tekeminen on luonteeltaan omanlaistaan toimintaa, saa kuvasta tietoa ja kuvan tekeminen sisältää myös tutkimusta (Anttila 2005, 87). Paperipussikuvissa sovellan omalla tavallani luovalla menetelmällä kvalitatiivista tutkimusta. Lähtökohtana kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa on kuvata todellista elämää. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on pyrkimys löytää ja paljastaa tosiasioita, kuin todentaa olemassa olevia (totuus) väittämiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 161.) Tätä paljastamistehtävää suorittavat tässä opinnäytetyössä paperipussihahmokuvat, kertoen muun muassa ihmisten tunteja ja näkemyksiä.

Tämä paperipussihahmoinen visualisointimenetelmä toimii myös tässä opinnäytetyössä sosiaalisena tarinana, joka helpottaa vaikeasti sanallisesti kuvattavien asioiden kertomista. Kuvat ovat keino ilmaista asioita, joihin sanat eivät riitä. Kuvien tarkoituksena on myös kehittäväällä tavalla kyseenalaistaa ja herättää ajatuksia. Paperipussikuvat kokoavat yhteen asiakokonaisuuksia, tiivistävät henkilöiden välisiä suhteita ja suhtautumista toinen toisiinsa. Paperipussihahmot peilaavat toinen toisiaan, tulkitsevat reaktioita, miten sanominen vaikuttaa toiseen ja mikä motiivi toisen sanomisessa on. Hahmot antavat toisilleen palautetta tai toisinaan esiintuovat sen, että toinen ei kuuntele, eikä haluaakaan kuunnella tai ymmärtää toista. Hahmot kertovat opituista selviytymistavoista eri elämäntilanteissa. Hahmot (kuva 3) esiintuovat eri yhteyksissä omaa ylemmyyttään tai alemmuuttaan, kertovat mielipiteitä ja asemastaan yhteiskunnassa.

Kuva 3. Työssäkäyvät esitetään kuvissa ruskeapussisina (työstä ja asemastaan värittyneinä), työttömät valkoisina paperipusseina.

Paperipussikuvien infografiikan tarkoituksena on tulkita asiat suoraan, niitä kaunistelematta. Paperipussihahmoilla on taiteellinen oikeus sanoa asioita. Kuvat välittävät tietoa, vakuuttavat ja luovat tekstin keskelle vakuudessaan keventäviä levähdyspisteitä. Kuvat tulkitsevat ihmisten ajatuksia, kokemuksia ja tapahtumia, niihin on tiivistetty tekstin kerronta visuaaliseksi tasoksi, helpommin lähestyttäväksi todellisuudeksi. Yksittäinen ymmärtäminen voi johtaa ymmärtämään yleistä (Anttila 2005, 85).

Paperipussit kuvaavat myös opinnäytetyön anonyymiyttä, performanssia esittämistapaa, jossa periaatteessa pussin voi laittaa päähänsä kuka tahansa. Tiedon välittäminen visuaalisessa muodossa parantaa myös viestin parempaa perillemenoa ja muistamista. Opinnäytetyön paperipussikuvat ovat inhimillisiä ääniä ja inhimillisiä näkökulmia, joihin olen koonnut ja yhdistänyt elementtejä opinnäytetyön aineistosta, omasta kokemusmaailmastani, elävästä elämästä, mediasta ja kirjallisuudesta. Kuvat toimivat omana tasonaan, elävöittäen ja yhdistyen tekstin kerrontaan.

Kuva 4. Paperipussikuvien, kuten taiteen, tarkoitus on myös herättää ajatuksia.

2 SUO JA KUOKKA, TYÖ JA TYÖTTÖMYYS ENNEN JA NYT - KAARI TYÖELÄMÄSTÄ TYÖTTÖMYYDEN YTIMEEN

”Vähä vähältä saatiin Koskelassa kokea että elämä muutti suuntaa. Se ei johtunut yksinomaan siitä että kontrahti oli muuttunut väljärehtoisemmäksi ja elämän epävarmuus sikäli lisääntynyt. He joutuivat kokemaan torpparin koko kurjuuden.

Taksvärkki, nuo kolme päivää, joista kaksi hevosen kanssa, oli edelleen melko helppo, mutta nyt tulivat lisäksi niin sanotut ”pakkotyöt”. Eräs hämäläinen isäntä oli kirjoittanut torppansa kontrahtiin: ”Aina on tultava töihin, kun käsketään, ja jolsei tulla, niin töllistä pois.” Tämänluontoinen määräys sisältyi melkein kaikkiin kontrahteihin. Se oli kuin torpparin perustuslaki.” (Linna 2009, 87.)

Täällä Pohjantähden alla -trilogia kertoo Koskelan suvun elämästä 1880-luvulta 1950-luvulle, jossa kuvataan realistisesti yhteiskunnallisia oloja ja paneudutaan erityisesti torpparien elämään Suomessa. Tuon ajan työllisyyskäsitteitä olivat torppari, isäntä ja taksvärkki. Torpparilaitos oli luontoistalouden aikana 1600-luvulla syntynyt maanvuokrajärjestelmä, jossa tietty maatalon alue, torppa, annettiin vuokralle viljelyä varten. Torpparilaitos perustettiin helpottamaan kartanoiden ja myöhemmin talonpoikien työvoimapulaa. 1800-luvun lopulla torppia oli 70 000 ja torppareista muodostui oma yhteiskunnallinen ryhmänsä, joka sijoittuu omistavan talonpojan ja irtaimen työväestön väliin. Torppien vuokra maksettiin päivätöiden, taksvärkin, muodossa. (Factum 2005, 202, 307.) Joskus taksvärkki saattoi olla täysin kohtuutonta. Yksipuolisen maatalousvaltaisen elinkeinoelämän vallitessa ja väkiluvun suuresti kasvaessa, torpparijärjestelmä tarjosi monelle tilattomaan väestöön kuuluvalle ainoan toimeentulomahdollisuuden. Vuoden 1918 lunastuslaki antoi mahdollisuuden lunastaa torppa itsenäiseksi. (Rasila 1970, 12, 14.) 1900-luvun alkupuoliskolla raataminen ja kohtuuttoman pitkät työajat olivat ominaisia alemmalle yhteiskuntaluokalle, näitä kohtuuttomia rasiuksia saatiin poistettua työväenliikkeen aikaansaamaan lainsäädännön avulla (Roos & Hoikkala 1998, 42).

Vuonna 2017 maaliskuussa Suomessa oli 260 000 työtöntä, jossa virhemarginaali $\pm 19\,000$ (Tilastokeskus 2017), tilastointitavasta riippuen jopa 500 000. Lukuun ei lasketa työllisyydenhoidon toimenpiteisiin osallistujia. Työ- ja elinkeinoministeriön (2017) mukaan Työ- ja elinkeinotoimistoissa oli maaliskuun 2017 lopussa yhteensä 317 300 työtöntä työnhakijaa. Työllistymistä edistävissä palveluissa kuten palkkatuetussa työssä, työvoimakoulutuksessa, työkokeilussa sekä omaehtoisen opiskelun kautta opiskelemissa oli yhteensä 126 600 henkilöä. Hallitus kaavailee mittavia sosiaaliturvan muutoksia, joissa työnhakijat veloitetaan ilmaisiin töihin: Jos ei mene, päiväraha katkaistaan. Nykyisyyttä voidaan verrata tilanteeseen sata vuotta sitten Koskelan torpassa Pohjantähden alla, jossa taisteltiin hyvinvoinnin edellytyksistä ja ihmisyyden arvoista.

Hyvinvointivaltiosta on tullut luokkayhteiskunta, jossa on kolmen kerroksen väkeä: rikkaiden menestyjien ja pudonneen alaluokan uloslyötyjen välissä on sinnittelevä keskiluokka (Vähätalo 1998). Eduskunnan tietopalvelun (2017) mukaan ero on alkanut kasvaa. Suuret tuloerot johtavat hyvinvoinnin asemasta kaikkien pahoinvointiin ja tyytymättömyyteen. Pahoinvoinnista kertoo lisääntynyt alkoholinkulutus, rikollisuus, liikalihavuus, elintapasairaudet ja liikunnan puute, parisuhteiden katkeilu, lastensuojeluilmoitukset ja lasten huostaanotot, mielenterveyden ongelmat ja masennuslääkkeiden kulutus. Myös hyvinvointiaate on oire pahoinvoinnista. (Ehrnrooth 2016, 8.) Kuvassa 5 sosiaalinen turvallisuus on kuvattu työttömyyden kentässä, jossa yläpuolella määritellään ihmisen turvallisuuden tarpeita ja perusteita, alapuolella yhteiskunnan antamaa ratkaisua ja palveluvastinetta.

Kuva 5. Sosiaalinen turvallisuus rakentuu ihmisen ja yhteiskunnan välisistä tekijöistä ja suhteista.

Yhteiskunnassamme työttömyyttä sivuuttaa melkein jokainen, joko itse, perheessä, tai ystävien ja sukulaisten välityksellä. Olemme tilanteessa, jossa yksinkertaisesti työtä ei enää ole kaikille ja on mahdollista, että työttömyys voi kestää eläkeikään asti, riippuen pitkälle asuinpaikan työllisyyskehityksestä. Ja vaikka työtä on, sen tekemisestä ei huonon taloustilanteen vuoksi ole varaa kaikille maksaa palkkaa tai työpaikat ja tekijät eivät esimerkiksi koulutuksen ja asuinpaikan vuoksi kohtaa toisiaan.

Perustarpeena ihminen haluaa tuntea olevansa hyödyllinen. Kuntatasolla on kaikkien edun mukaista tehdä myös työttömyysajasta mielekästä jokaisen henkilökohtaisista lähtökohdista katsottuna. Kunnat joutuvat maksamaan pitkäaikaistyöttömistä kuntaosuutta, joka tarkoittaa 50 % tai 70 % työmarkkinatuen summasta, tämä maksuvelvoite poistuu, kun työtön osallistuu kuntouttavaan työtoimintaan (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017). Tällainen kokonaiskustannus rasittaa kuntataloutta, ja voi syntyä mielikuva ja osallistujien puolelta kokemus, että kunnat haluavat usein vain nopeasti kaunistaa työttömyystilastoja, saada henkilöt pois mustalta listalta, sen enempää toimintaa suunnittelematta. Tämä aiheuttaa joissakin tapauksissa enemmän pahoinvointia kuin hyvinvointia ja asettaa työttömät ja kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvat erilaisiin ja eriarvoisiin asemiin.

Yleisesti hyväksytään, että ihmisellä on vapaus ja oikeus ilmaista itseään politiikan, kulttuurin ja uskonnon alueilla, mutta kun kysymyksessä on työ, samaa vapautta ja oikeutta ei ole. Työ on yhteiskunnassamme nostettu jallustalle, jota ei saa ylen määrin kritisoida, vaikka työn kuuluisikin olla yksi arvokas elämän perusta ja kaikkien halukkaiden ihmisoikeus. ”Otsa hiessä sinun on hankittava leipäsi, kunnes tulet maaksi jälleen, sillä siitä sinut on otettu” (Raamattu 1993, 12). Ihmisarvo ja työ liitetään liian usein yhteen ja tämä kasvattaa työssä ja ei-työssä olevien yhteiskuntaluokkien eriarvoistamista ja vähentää ihmisten välistä tasa-arvoa ja ihmisyyden kunnioittamista.

Suomen hallitus on kehittämässä muutoksia sosiaaliturvaan. Helmikuussa 2017 tutkijaryhmältä on tämän johdosta tullut julkaisu: Neljä osallistavan sosiaaliturvan mallia. Siinä tarkastellaan, miten nykyistä sosiaaliturvajärjestelmää, erityisesti työttömyysturvaa, voitaisiin käyttää laajemmin työttömien osaamisen kehittämiseen, työelämäosallisuuteen, syrjäytymisen ehkäisemiseen ja työllisyyskynnyksen alentamiseen (Hiilamo, Komp, Moisio, Sama, Lauronen, Karimo, Mäntyneva, Parpo & Aaltonen 2017). Tämä tutkijaryhmän esitys antaa yhden lähtökohdan osallistavan sosiaaliturvamallin valmisteluille ja on saanut erittäin tuomitsevan vastaanoton.

Samaan aikaan kun sosiaaliturvaa uudistetaan, kaikessa toiminnassa suositellaan taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien lisäämistä. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman 2010-2014 tavoitteeksi asetettiin, että jokaisella on oikeus ja tasa-arvoinen mahdollisuus itse tehdä taidetta ja osallistua kulttuuritoimintaan (Sosiaali- ja terveysministeriö,

2015). Kulttuurin vaikutukset ihmisen hyvinvointiin on tunnustettu niin poliittisella, hallinnollisella ja rakenteiden tasolla. Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020, sosiaali- ja terveystalouden strategian tavoitteena on sosiaalisesti kestävä yhteiskunta, jossa ihmisiä kohdellaan yhdenvertaisesti, varmistetaan kaikkien osallisuus sekä edistetään jokaisen terveyttä ja toimintakykyä (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2010).

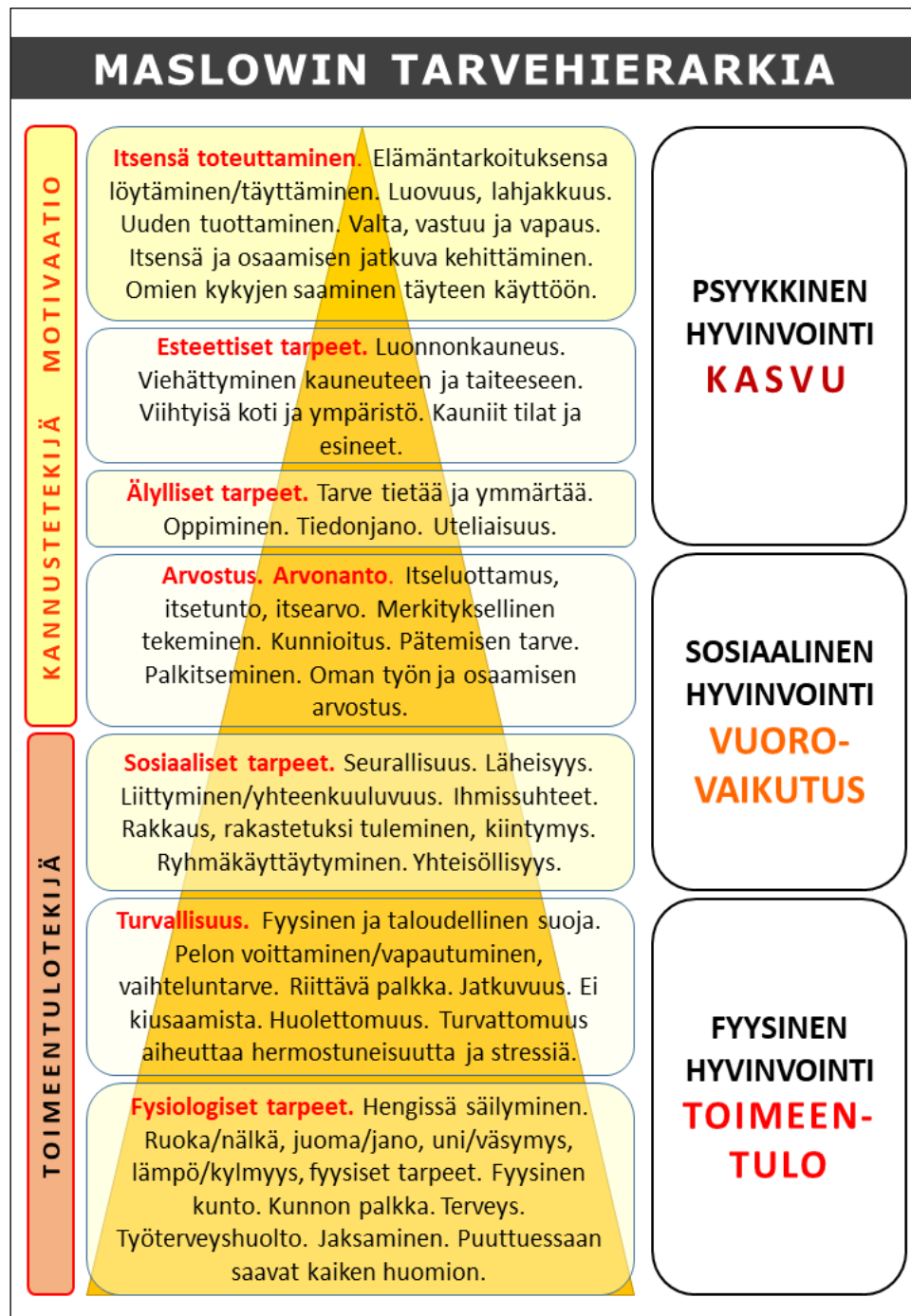
2.1 Työelämän moottoritiellä

Työelämän muutokset johtuvat suureksi osaksi siitä, että pyritään tuottavuuden kasvuun ja taloudellisen kilpailukyvyyn parantamiseen. Kukaan ei voi enää olla varma työpaikastaan. Pyöriän mukaan (2017, 17) epävarmuus työpaikan säilymistä heikentää sitoutumista. Muutokset työelämässä aiheuttavat hämmennystä, oireilua ja muutosstressiä ja vaikuttaa suuresti hyvinvointiimme. Työelämän muutokset aiheuttavat uusien oppimishaasteiden kautta työväsytystä. Ihmisen luovuus heikkenee myllerryksessä ja pääsee parhaiten käyttöön vain, kun ihmisellä on työrauha. (Aro 2002, 10, 26).

Työmarkkinat ovat jakautuneet parempituloiseen vakituiseen ydintyövoimaan ja helposti muunneltavaan matalapalkkaiseen reunatyövoimaan, joka otetaan käyttöön vain tarvittaessa (Haapala 2006, 41). Vaikka työelämä on muuttunut, on jatkuva kokoaikainen palkkatyö edelleen vielä ylivoimaisesti yleisin työnteon muoto, jossa on 65% palkansaajista (Pyöriä 2017, 14, 25). Prekariaatti on kuitenkin nousussa. Tämä ei-vakituinen sosioekonominen luokka koostuu tieto- ja kulttuurityön sekä hoiva- ja palvelualojen koulutetusta ihmisryhmästä, joita kuvaa työsuhteiden moninaisuus, epätyyppisyys, joustavuus ja matala palkkataso. (Haapala 2016, 10-11.) Tälle ryhmälle työn olemassaolo ei ole koskaan itsestään selvää, joka luo hyvinvointivajeen epävarman toimeentulon ja tulevaisuuden myötä. Työmarkkinat ovat jakautuneet kahtia ja työelämässä on kolmijako vakityöllisten, prekariaatin ja työttömien kesken, mikä aiheuttaa taloudellisen epäarvoisuuden kasvua ja missä kenelläkään ei ole varmuutta, mihin ryhmään huomenna kuuluu.

2000- luvulla esiin nousi hyvinvointiajattelu, jossa on kiinnitetty huomiota työhyvinvointiin, niin esimies- kuin alaistaitojen kautta. Tämä näkyy mediassa, verkossa ja keskusteluryhmissä. Kun työn ergonomiset asiat ovat jo kunnossa ja tiedostettuja, yritetään nyt kiinnittää huomiota henkisiin arvoihin. On esitetty ajatuksia, että työllä pitää olla muutakin merkitystä kuin kuukausipalkka, että työssä on intohimoa ja työn imua. Pöydälle on nostettu työelämän erilaiset ihmistyyppit, kiusaamiskokemukset ja työuupumus. Tehokkuuden vaatimus synnyttää kilpailua, jossa perustehtävä saattaa jäädä taka-alalle ja ihmisiltä vaaditaan suurempaa joustavuutta: Tässä yksityistämisen kulttuurissa sosiaalisetkin ongelmat yksityistetään ja vaikeutesi, jos et pärjää, ovat omaa syytäsi (Hiilamo 2011, 12).

Jos ihminen voi valita, hän haluaa hakeutua työhön sellaiseen organisaatioon, jossa henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttäminen ja omien motivaatiointressien toteuttaminen ovat mahdollisia tai jossa laadukkuus tarjoaa myönteisen samaistumisen kohteen. Maslowin tarvehierarkiaa (kuva 6) on käytetty työelämän yhtenä mittarina oman työn ja työhyvinvoinnin arvioimisessa. Alimpien perustarpeiden tyydyttyä on mahdollisuus toteuttaa ylempiä tarpeita, mutta tämä ei ole aina niin yksiselitteistä ja hierarkisesti ylenevää, vaan tarpeet voivat yhdistyä toisiinsa erilaisilla kombinaatioilla.

Kuva 6. Maslowin tarvehierarkia laajennettuna.

Ihminen on sosiaalinen olento, jolle organisaatiossa toimiminen tarjoaa mahdollisuuden kanssakäymiseen, ryhmäjäsennyteen ja arvostuksen saamiseen. (Aro 2002, 36-37.) Kuitenkin vain harvat tekevät työkseen sellaista, mitä haluaisivat tehdä. Yhä harvempi ihminen myöskään näkee työnsä tuloksen alusta loppuun ja voi tuntea sen onnistumisesta vastuuta, eikä tästä syystä saa tyydytystä, kun ei tiedä, missä kokonaisuudessa on osallisena (Hankamäki 2005, 159).

Silloin kun harrastuksen kautta herännyt intohimo on muokkautunut yrittäjyydeksi, voidaan sanoa, että ihminen toteuttaa itseään ja lahjakkuuttaan parhaalla tavalla työelämän sisällä, yhteiskuntaa hyödyttäen. Yleensä työelämä on kompromissi, jossa on joitain haluttuja piirteitä ja osia, joihin pitää ansaitakseen vain sopeutua. Myös vaatimattomuutta ja joukosta poikkeamattomuutta korostava suomalainen ajattelutapa, vaikeuttaa ymmärtämästä menestyvän yritystoiminnan merkityksellisyyttä ja menestystä hamuavaa maailmanvalloitusajattelua (Vapaavuori 2016, 133).

Tärkeimpiä työhön osallistumisen syitä on osallisuuden kokemus ja halu kuulua yhteiskuntaan, joskus halu rakentaa työllään näkyviä tuloksia ja nauttia niistä (Hankamäki 2005, 35). Myös halu auttaa ja rikastuttaa ihmisten elämää, ja sitä kautta omaa elämäänsä, koetaan tavoittelemisen arvoiseksi. Sisäinen motivaatio koostuu itsenäisyyden, yhteenkuulumisen ja pärjäämisen psykologisista tarpeista, johon sisältyy yhteisöön kuuluminen, yhteiset tavoitteet, tuki ja arvostus. (Hakanen 2011, 30-31.)

Työelämän rakenne on suosinut suorittavaa työtä, jota on voinut tehdä kuka tahansa. Työn rakennemuutoksessa konkreettinen ja määrällinen työ korvautuu tulevaisuudessa yhä enemmän jälkiteollisen yhteiskunnan ai-neettomalla ja laadullisella työllä, jolloin tärkeitä taitoja ovat ongelmanratkaisu, kriittinen ajattelu, luovuus, tunneäly ja kommunikatiiviset kyvyt (Haapala 2016, 38-39). Tieto, luovuus ja kulttuuri nousevat keskeiseen rooliin, joka sitoo osaamisen persoonakohtaiseksi.

2.2 Kun ihminen jää työttömäksi

Suuresta kriisistä kuten irtisanomisesta selviäminen vie asiantuntijoiden mukaan noin kaksi vuotta (Talouselämä 2013). Irtisanomisen aiheuttamaa kriisiä ei useinkaan haluta ymmärtää, vaan heti pitäisi olla selvillä, mitä seuraavaksi tekee. Uuden työpaikan hakemisen vaatimus voi olla useissa tapauksissa kohtuutonta heti irtisanomisen jälkeen, varsinkin jos alan työpaikkoja ei ole paikkakunnalla saatavissa. Sopeutumisvaiheen aikana tulee pystyä muodostamaan uudenlainen identiteetti ja sen lisäksi ihmisen tulee miettiä uudelleen esimerkiksi taloutensa, asumisensa ja ammatilliset tavoitteensa (Talouselämä 2013). Työttömäksi jääminen on vähän kuin perustaisi yrityksen, on paljon selvitettävää, byrokratiaa ja verkostojen luomista ja samalla täytyy opetella uudet rutiinit ja rytmit (Yhteishyvä 2015). Usein käy myös niin, että koulutuksesta valmistumisen jälkeen ei pääse heti tai lainkaan töihin, jolloin on muodostettava uusi strategia olemassaololle.

On luonnollista, että irtisanominen tuntuu epäoikeudenmukaiselta, kun tietää tehneensä työn hyvin, samoin kun on hoitanut opiskelunsa parhaalla mahdollisella tavalla. Ihminen tuntee, että hänen persoonassaan on vikaa, kun hän ei kelpaa. Arvottomuuden tunnetta lisää myös se, jos irtisanoja ei osoita kunnioitusta irtisanottavaa kohtaan. Irtisanotuksi joutuminen on syvä ihmisarvon loukkaus, joka iskee minuuden ytimeen, eikä sitä helposti ohiteta. (Kollega 2014.) Myös palkitsematta jättäminen tulkitaan epäreiluksi ja osoitukseksi epäarvostuksesta. Sekä lähtevän, että uuden työntekijän kuunteleminen ja haastatteleminen antavat organisaatiolle ainutkertaisen mahdollisuuden kuulla työpaikan voimavaroista ja epäkohdista. (Hakanen 2011, 66, 64.) Kiitos ja kuuleminen ovat tärkeitä asioita (kuva 7).

Kuva 7. Kiittämättä jättäminen on vallankäyttöä. Kiitos voi joskus syntyä kiittämättömyydestä. Kiitos on tärkeä sana kuulla.

Irtisanominen voi muuttaa elämän suunnan joskus ihan kokonaan. Joskus se on huojentavaa, uusi mahdollisuus, jossa voi selvittää ja priorisoida mitä loppuelämällään haluaa tehdä. Riskit ovat aina myös mahdollisuuksia, ja esimerkiksi vapaa-aika nimensä mukaisesti vapaata aikaa, joka on jo määritelmällisesti myönteistä (Hiilamo 2011, 126, 75). Toisaalta silloin kun ihmisellä on aikaa, hänellä ei useinkaan ole rahaa. Poijulan ja Ahosen (2007) mukaan irtisanomiseen liittyy myös heikentäviä tekijöitä: sosiaalisen aseman lasku, ajankäyttöongelmat, taloudellisia ongelmia, elämänlaadun heikkenemistä, sosiaalisten suhteiden vähentymistä sekä henkisen hyvinvoinnin ja terveyden huonontumista, kohdat voidaan myös nähdä positiivisina riippuen muista henkilökohtaisista tekijöistä ja olosuhteista. Ilmeneminen riippuu paljon myös siitä, onko työn aikana, työn ollessa epävarmaa työssäoloaika heikentänyt jo valmiiksi psyykkistä ja fyysistä terveyttä ja aiheuttanut ahdistuneisuutta, syyllisyyttä, masentuneisuutta, keskittymisvaikeuksia, vihamielisyyttä, unihäiriöitä ja fyysistä sairastelua.

Ilman työtä jäävä työntekijä, jolla on työpaikalla ollut arvostusta, kehittymismahdollisuuksia, ammattiympäryksen kokemuksia ja joka on saanut vahvistusta ja tukea, kokee työttömyyden yhtä kipeästi kuin muutkin, mutta on mahdollista, että hänen selviytymisensä näiden saatujen henkilökohtaisten voimavarojen ansiosta on nopeampaa kuin niiden, jotka kokevat tullessaan mitätöidyksi (Hakanen 2011, 72). On tärkeää omata kokemus, jossa on ollut tärkeä ja arvostettu, kokea ammattiympäryttä ja saada henkilökohtaista arvostusta. Myös vakituksessa työsuhteessa olijat kokevat muutostressiä, josta pitää antaa mahdollisuus palautua ja huomiota pitää kiinnittää myös moraaliseen hyvinvointiin (Aro 2002, 61, 109). Samaan aikaan kuitenkin, kun työelämän aiheuttamat terveysvaikutukset on tiedostettu, niistä ei edelleenkään saisi työpaikoilla puhua, koska on helpompi ylläpitää ilmapiiriä, jossa kuvitellaan, että kaikki on hyvin (kuva 8). Tällöin suomalaisten suosimaa tapaa, etsiä syytä, syyllistä tai sijaiskärsijää ei tahdu.

Kuva 8. Työuupumusta ei useinkaan haluta nähdä.

Työttömyys, syrjäytyminen ja yksinäisyys liitetään yhteen. Usein asiasta käytetään yksilöllisiin ominaisuuksiin viittaavia nimityksiä kuten heikko itsetunto, itseluottamuksen puute, mutta yleensä kyse on kuitenkin pohjimmiltaan siitä, että ihmiseltä puuttuvat toiset ja yhteisö, jolle hän on tärkeä. Vielä, kun yhteiskunnassa vallitsee työhön suuntautunut asennemaailma ja ilmapiiri, siinä ei sallita poikkeavuuksia. Ihminen ei elä pelkästään leivästä. Selviytyäksemme arjesta, kasvaaksemme ihmisinä ja voidaksemme nauttia elämästä, tarvitaan myös yhteyttä toisiin ihmisiin. Jokainen ihminen on oikeutettu ihmisarvoiseen elämään. Ihmisarvo on kokemus arvokkuudesta, se antaa olemiselle ja tekemiselle merkityksen, eikä ihmisen tarvitse olla tuomittuna minkäänlaiseen rooliin. (Bardy, Haapalainen, Isotalo & Korhonen 2007, 45, 174, 51.) Ihminen pyrkii yleensä toimimaan niin, että lähiympäristön arviointi hänestä säilyy ennallaan (Roos & Hoikkala 1998, 45).

Kuva 9. Ihmiset toimivat parhaalla mahdollisella tavalla elintasonsa mukaan.

2.3 Työttömyyden arkea

”Maanantai ei mittään, tiistai ei mittään, keskiviikko, torstai ei mittään. Perjantai ei mittään, lauantai ei mittään, sunnuntai ei siitäkään mittään. Tammikuu ei mittään. Helmikuu: ei mittään. Maalis-, huhti-, toukokuu ei mittään. Kesä-, heinä-, elo-, syys- ja lokakuu ei mittään. Marraskuu ja joulukuu ei mittään.

Eduskunta ei mittään. Hallitus ei mittään. Kunnanvaltuustot ei mittään. Kaksisataa kertaa nolla ei oo mittään, kun kukaan, eikä mikään tee mitään.

Kokoomus ei mittään, demarit ei mittään, kristilliset, kepu ei mittään. Ruotalaiset, kommarit, ei liberaalit mittään. Perustuslailliset ei mittään.

Uuesaa ei mittään, Eurooppa ei mittään, Neuvostoliitto ei mittään. Afrikka ja Kiina ja mitä niitä onkaan ja Suomi siinä sivussa ei mittään.

Kun minä olen työtön ja sinä olet työtön, mut mehän ei ollakaan mittään. Länteen taikka ittään, me ei olla mittään, kun kukaan ei tee millekään mittään.

Viina ei oo mittään, pillerit ei mittään, partakoneen terä ei mittään. Raamattu ei mittään, Pääoma ei mittään ja Disney ei siitäkään mittään.

Tulukeepas meille, me leivomme teille leivän joka ei ole mittään. Toivoo vain soppii, että köyhä oppii, että armonpalat ei ole mittään.”

(Hector: Ei Mittään.) Traditionaaliseen sävelmään sanoitettu toiselta nimeltään Työttömän arkiviisu ilmestyi Hectorin Kadonneet lapset -levyllä vuonna 1978. Teksti on edelleen ajankohtainen.

Työttömät jaetaan erilaisiin ryhmiin, joista olosuhdetyöttömät (mm. prekariaatti) työllistyvät melko helposti. Pitkittyneesti työttömien tilanne on monimutkaisempi, he voivat olla ikääntyviä työnhakijoita, tai niitä, joilla pulmat ovat kasaantuneet työttömyyden kestäessä. Vaikeimmin työllistyvien ryhmässä syrjäytyminen on todellisuutta. Työn lisäksi on ollut muitakin menetyksiä, elämässä mukana ovat sairaudet, joskus päihde- ja mielenterveysongelmat, jotka lisäävät työkyvyttömyyttä. Tällöin paluu työelämään on epätodennäköistä. (Raunio 2006, 85.)

Suomalainen yhteiskunta on voimakkaasti jakautunut sisä- ja ulkopuolisiin kansalaisiin ja tähän on kiinnitetty huomiota ulkomaita myöden. Ne, jotka eivät ole mukana työmarkkinoilla syrjäytyvät niin terveydellisesti kuin taloudellisestikin. Sisäpuolisille tarjotaan suhteellisen hyvät edut, kun ulkopuolisten etuja karsitaan. (Hiilamo 2011, 110.) Aikakaudesta riippumatta joutuminen pysyväluonteisesti instituutioiden ulkopuolelle aiheuttaa ihmismielellä turvattomuuden ja tarkoituksettomuuden kokemuksia (Aro 2002, 41). Työelämä ei ole pelkästään työn tekemistä, vaan valtakulttuurin elämäntapaan ja ihanteisiin osallistumista normaalina kansalaisena (Hankamäki 2005, 212).

2.3.1 Työttömän saamat tuet

Työttömyysetuutta Suomessa voi saada 17–64-vuotias Suomessa asuva työtön työnhakija, joka on työkykyinen, työmarkkinoiden käytettävissä, hakee kokoaikatyötä ja on taloudellisen tuen tarpeessa (Kela 2017).

Esimerkkinä työttömän saamista tuista, on yksin yksiössä asuva henkilö, joka saa työmarkkinatukea (kuva 10). Työmarkkinatuki maksetaan neljän viikon jaksoissa ja sen suuruus on 32,40 euroa päivässä. Työmarkkinatuesta maksetaan verot, jotka ovat huomattavasti suurempia kuin saman suuruisesta ansiotyöstä menevä vero eli yli 20 %. Ennakonpidätyksen jälkeen maksettavaksi jää 518 euroa.

Esimerkkitapauksessa vuokran suuruus yksiöstä on 320 euroa kuukaudessa. Asumistuki tähän vuokrasummaan on 270 euroa. Jolloin itsemaksettavaksi jää 50 euroa. Asumiskustannuksia nostaa vielä vesimaksu 20 eu-

roa, sekä sähkö 20 euroa kuussa Asumistuki maksetaan joko vuokranmaksajalle tai suoraan vuokranantajalle. Esimerkitapauksen vuokra on melko pieni, ja jos vuokra on isompi kasvaa vuokran omavastuuosuus suuremmaksi ja rahaa jää vähemmän käytettäväksi. Useissa tapauksissa vuokranantajan ehtona vuokrasopimukselle on kotivakuutus, joka lisää menoja. Asumismenojen jälkeen rahaa jää noin 400 euroa kuukaudessa, joka kuuluu perustarpeiden, kuten ruoasta ja hygieniasta huolehtimiseen.

TULOT		MENOT	
Työmarkkinatuki	518	Vuokra	320
Asumistuki	270	Vesimaksu	20
Toimeentulotuki	36	Sähkö	20
	824		360
Tulot – Menot	464	Jos vuokra on suurempi, kasvaa vuokran omavastuuosuus myös suuremmaksi. Eli rahaa jää n. 400 €/kk.	
Muut pakolliset menot			
Puhelin	30		
Jää	434		

Kuva 10. Esimerkki työmarkkinatukea saavan työttömän kuukausituloista ja menoista vuonna 2017.

Toimeentulotukea tässä esimerkissä saadaan noin 36 euroa kuussa. Esimerkiksi puhelinkuluja ei katsota toimeentulotukilaskelmassa, vaikka työnsaannin kannalta puhelin on melko ehdoton. Laskelmassa ei myöskään ole laskettu erillistä 'nettikulua', joka kuuluu nykyisin perustarpeisiin. Apteekkiin on saanut vuoden 2017 alusta lähtien sähköisen maksusitoumuksen, jolloin reseptilääkkeet voi hakea apteekista sitä vastaan.

Työtön voi ansaita bruttona 300 euroa kuukaudessa, ilman että ansiot vaikuttavat työttömyysetuuden määrään. Soviteltu työttömyysetuus laskeetaan siten, että ansiotulojen 300 e/kk (suojaosa) ylittävästä osuudesta otetaan huomioon puolet eli jokainen 300 euron jälkeen ansaittu euro vähentää työttömyystukea 50 sentillä. Jos työttömyysajan ilmoitusjakso on neljä kalenteriviikkoa, suojaosa on 279 euroa. (Kansaneläkelaitos 2014.) Suojaosan käyttöön tulon jälkeen ansiotulot työttömillä ovat yleistyneet. Suojaosa koskee sekä työttömiä, jotka ovat peruspäivärahalla, että ansiosidonnaista saavia. Huomioon on kuitenkin otettava, että työttömyysturvan suojaosa ei koske toimeentulotukea, vaan lasketaan silloin täysimääräiseksi tuloksi. Jos henkilö on kuntouttavassa työtoiminnassa sallittuina neljänä päivänä viikossa, hän saa työmarkkinatuen lisäksi 144 euroa kuussa, jonka saa pitää täysimääräisenä.

Työttömällä henkilöllä ei aina ole mahdollisuuksia kaikkiin välttämättömiin asioihin, mitä yhteiskunnassa pidetään itsestäänselvyyksinä (kuva 11). Toimeentulotuen saajilla kyse on vielä huomattavasti puutteellisemmasta elämästä kuin muilla, ja jossa yllättäviin kustannuksiin ei voi edes varautua (Isola & Suominen 2016, 41).

Kuva 11. Nyky-yhteiskunnassa oletetaan, että kaikilla ihmisillä on käytössään tietoliikenneyhteydet ja pankkitunnukset

Yksilön hyvinvointi riippuu omien tulojen lisäksi muiden kotitalouden jäsenten tuloista (Taimio 2015, 174). Perus- ja sosiaalisen tarpeiden kentässä suurimman menetyksen sosiaalisten ja taloudellisen tuen vajauksessa, irtisanomisen kohdatessa kokevat yksineläjät ja yksinhuoltajat, joilla ei kotioloissa ole läheisen yhteyttä eikä henkistä ja rahallista tukea. Alhaisesta ansaintatasosta ja työttömyydestä johtuen ihminen ei aina voi saada normielämään kuuluvia asioita, kuten asuntoa ja omaisuutta ja tämä voi entisestään johtaa sosiaaliseen tyhjiöön ja tätä kautta valittuun tai valitsemattomaan yksinelämiseen. Sijoittumista työelämään pidetään usein ehtona täysipainoiselle elämälle ja rakastetuksi tulemiselle (Hankamäki 2005, 157).

2.4 Työttömyyteen suhtautuminen

Yhteiskunnassa työelämän luonteeseen kuuluu osana työttömyys. Tämä yritetään tehdä mahdolliseksi, vaikka ongelma on se, että ihmiset yritetään pakottaa tekemään työtä, jota ei ole (Hankamäki 2005, 12). Työttömien ja työmarkkinoiden ulkopuolella olevien työkäisten joukko herättää työssäkäyvien epäilykset siipeilijöistä ja vapaamatkustajista ja näistä uskumuksista ponnistaa kannustinideologia, jonka mukaan kaikki etuudet pitäisi karsia luuta myöten, jotta 'laiskurit' saataisiin houkuteltua töihin (Hii-lamo 2011, 14). Työttömyyden ehdoista ja loukoista on tehty niin nöyryyttäviä ja vaativia, että kuvitellaan, että huonokin työ on parempi kuin päivittäinen työ työttömyyden ehtojen suorittamiseksi. Tavoitteena on, että työtön saadaan tuntemaan syyllisyyttä olotilastaan.

Työttömyyttä pidetään suurena ongelmana, vaikka työssäkäyvät ihmiset tavoittelevat myös työllään tilannetta, jossa heillä olisi mahdollisimman vähän työtä tai lainkaan työtä (Hankamäki, 2005, 30), kokeakseen vielä parempaa hyvinvointia. Eriarvoistuvassa yhteiskunnassa on jako kiireellisiin ja kiireettömiin elämiin, jossa kiireiset tuntevat kaipuuta vapaaseen tilaan, jossa pysähtyä, ymmärtääkseen mitä ovat tekemässä ja toiset taas kärjistetyesti tappavat aikaa tyhjässä ja koettavat rakentaa identiteettiään vaihtuvissa epävarmuuden tiloissa (Bardy ym. 2007, 24). Stressiä syntyy ristiriitaisista mahdollisuuksista (kuva 12).

Kuva 12. Työttömyydessä epävarmuus tulevaisuudesta aiheuttaa stressiä.

Eriarvoistumisen toinen nimi on syrjäytyminen (Airaksinen 2016, 207). Yhteisöllisyys on muuttunut yksilöelämäksi. Ihmiset ovat (yksin) kykenemättömiä käsittelemään elämään väistämättä kuuluvia vaikeuksia, suuri osa menoista (ihmisen tai yhteiskunnan) aiheutuu yksilön vapauden väärinkäytöstä, jossa yhteiskunta maksaa hintaa pahoinvoinnista, jota kohteliaasti

kutsutaan hyvinvoinniksi (Ehrnrooth 2016, 45, 40, 44). Nykyinen persoonakulttuuria ihannoiva yhteiskuntamme on opettanut, että ei saa näyttää heikkouttaan. Tämähän ei ole taloudellista, vaan inhimillistä, siksi sille ei anneta arvoa eikä aikaa.

Jos ihminen selviää arkisista 'askareista' ilman ulkopuolista apua, hän lunnastaa paikkansa yhteisössä samoin perustein kuin muutkin työtätekevät kansalaiset (Hiilamo 2011, 15). Häneen suhtaudutaan silloin myötämielisemmin kuin sellaisiin työttömiin, jotka rasittavat kuntataloutta vasteettomasti (kuva 13). Yhteiskunnassa ei yksinkertaisesti siedetä erilaisuutta, kuin tiettyyn pisteeseen asti. Vapaavuori (2016, 133) nostaa esiin kateuden, joka on Suomessa tunnetusti merkittävä arjen käyttövoima ja tasapäisyys lähes arvo sinänsä. Toisaalta arvokonservatiivinen haikailu suomalaisen yhtenäiskulttuuriin on melankolista ja traagista, ihanteeksi muuttunut menneen maailman varjo, sympaattisella arvokkuudellaan. Pahinta on myös se, jos alkaa tiedostamattoman sopeutumisen vuoksi puolustaa vallitsevaa järjestelmää (Ehrnrooth 2016, 35, 11.), kun se ei enää toimi ja muutokset vaativat uudenlaisen laajasuvaitsevaisen arvomaailman hyväksymistä ja luomista.

Kuva 13. Työttömyys tuo mukanaan diagnoositarpeen.

3 KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA

Kun työttömyys on kestänyt 400 päivää, perus- ja ansiopäiväraha loppuu ja siirrytään työmarkkinatuen piiriin. Työmarkkinatuen piiriin kuulutaan myös, jos työssäoloaika (26 viikkoa työtä 28 kuukauden aikana, vähintään 18 tuntia viikossa) ei ole täyttynyt (Ytk 2017).

Kun työmarkkinatukea on maksettu 300 päivää, tämän jälkeinen työttömyysaika rahoitetaan puoliksi valtion, puoliksi saajan kotikunnan varoista. Kun työmarkkinatukea on maksettu 1000 päivää, nousee kunnan rahoitusvastuu 70 % työmarkkinatuen summasta. (Kansaneläkelaitos n.d.)

Kuva 14. Kuntouttavan työtoiminnan kenttä.

Työttömäksi jäädessä ja ilmoittautuessa TE-toimistoon työttömäksi työnhakijaksi tehdään työllistymissuunnitelma, jossa sovitaan työnhaun tavoitteet ja toimet sen edistämiseksi (TE-palvelut). Kun henkilö siirtyy tai kuuluu työmarkkinatuen piiriin, tehdään aktivointisuunnitelma työ- ja elinkeinotoimiston, kunnan ja asiakkaan välisenä yhteistyönä. Aktivointisuun-

nitelman tavoitteena on parantaa henkilön työllistymisedellytyksiä ja elämänhallintaa. Jos arvioidaan, että henkilö ei työ- ja toimintakykynsä asetamien rajoitusten vuoksi voi osallistua julkisiin työvoimapalveluihin tai työhön, tulee aktivointisuunnitelmaan sisältyä kuntouttava työtoiminta tai muita palveluja, jotka parantavat työ- ja toimintakykyä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos n.d.)

Kuntouttavasta työtoiminnasta vastaa kunta, järjestämällä sitä itse kunnan eri yksiköissä tai rekisteröidyn yhdistyksen, rekisteröidyn säätiön, valtion viraston tai rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan kanssa. Toiminta järjestetään kuntouttavan työtoiminnan lain mukaisesti. Laissa on (ainakin toistaiseksi) määritelmä, että kuntouttavaa työtoimintaa ei saa olla yrityksessä, ettei työpanosta käytettäisi yritysten taloudellisen voiton tuottamiseen. Kuntouttavan työtoiminnan sisältöä ei ole määritelty. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos n.d.) Kuntaliiton kuntakyselyssä (2016, 6) vastausten mukaan kuntouttavan työtoiminnan järjestämistä ei aina ohjaa asiakkaiden palvelutarve, vaan paine pienentää kuntien osuutta työmarkkinatuen rahoituksessa, sillä valtio maksaa yksin työmarkkinatuen työttömyysturvalaissa määriteltyjen työllistymistä edistävien palvelujen, kuten kuntouttavan työtoiminnan ajalta.

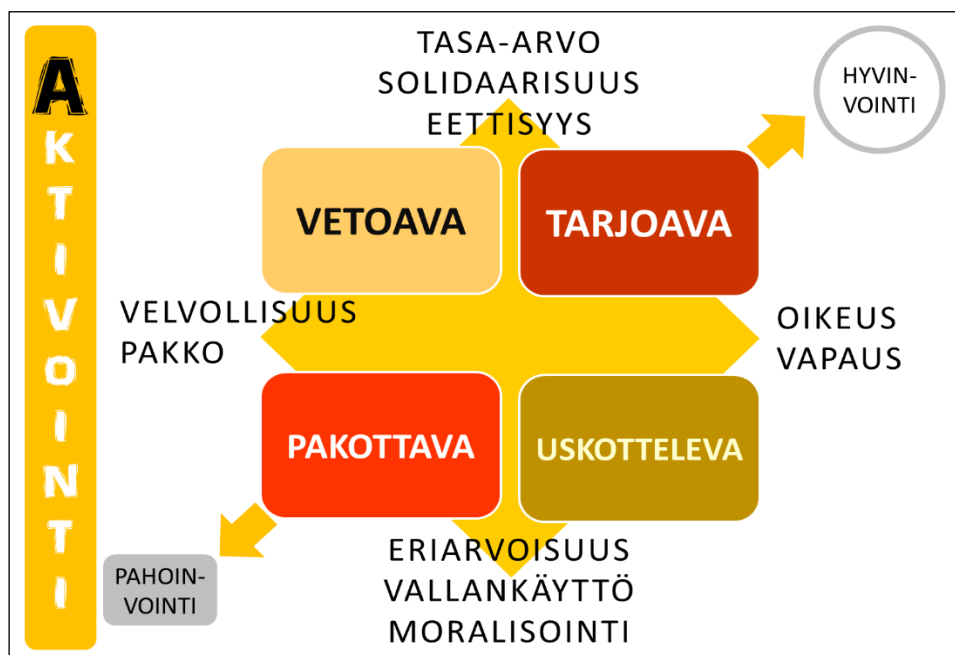
Kuntouttava työtoiminta on periaatteeltaan työllistymistä edistävä palvelu. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuja saa työmarkkinatuen lisäksi yhdeksän euron korvauksen osallistumispäivää kohden. Osallistuja ei ole työsuhteessa, vaan palvelun asiakas, vaikka tehtävät vastaavat työpaikoilla todellisia työtehtäviä, mutta hänellä ei myöskään ole työsuhteeseen liittyvää vastuuta ja velvollisuuksia (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos n.d.).

Työttömällä on laissa säädetyin edellytyksin velvollisuus osallistua kuntouttavaan työtoimintaan. Jos toiminnasta kieltäytyy tai sen keskeyttää, menettää työttömyysetuuden 60 päiväksi. Asiakkaalla on mahdollisuus kieltäytyä toiminnasta kuntouttavan työtoiminnan lain määrittelemällä pätevällä syyllä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos n.d.)

Kuntouttavan työtoiminnan jakso on pituudeltaan vähintään 3 kuukautta, ja 24 kuukauden määräajan kohdalla tarkistetaan toiminnan tavoitteet ja tarpeellisuus. Päivittäinen osallistumisaika on vähintään 4 tuntia, kuitenkin enintään 40 tuntia viikossa, 1-4 päivänä viikossa. Toiminnan pituudet ja tuntimäärät on tarkasti kirjattu aktivointisuunnitelmassa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos n.d.) Työtehtävät ovat niin sanottuja avustavia tehtäviä, joita suoritetaan aina ohjatussa ympäristössä. Näin kuntouttavan työtoiminnan työntekijä ei esimerkiksi voi työskennellä yksin, eikä häntä voi käyttää korvaamaan työ- tai virkasuhteista työtä, jolloin esimerkiksi avoimnapidon yksin tehtävä työ, ei ole mahdollista. Kuntouttavassa työtoiminnassa ei myöskään tunneta työssä olijoihin verrattuna minkäänlaisia lomaaikoja.

Kuntouttava työtoiminta voi tapahtua työpaikkojen lisäksi erilaisissa paikoissa (työpajatoiminta), ryhmissä ja kursseilla. Sisältö voi olla hyvinkin vaihtelevaa kuntien ja niissä valittujen toimintatapojen mukaan.

Työvoimapolitiittinen aktivointi (kuva 15) on samaan aikaan vetoavaa, tarjoavaa, uskottelevaa ja pakottavaa. Pakottava aktivointi evää usein osallistujan inhimillisten tarpeiden huomioon ottamisen. Tärkeää olisi, että toiminta lähtisi ihmisen/(asiakkaan) tarpeista ja olisi hänelle mielekästä ja hyödyttävää tulevaisuuteen ja työllistymiseen tähdäten.

Kuva 15. Aktivoinnin ulottuvuudet. (Kuva mukaellen Karjalainen 2011, 247).

Kuntouttavan työtoiminnan erilaiset sisällöt ovat nousseet mediassa isoksi puheenaiheeksi, joissa yleisesti esiin on tuotu seikka, että toiminta ei mitenkään edistä työhön pääsemistä, ja erilaisen puuhastelukurssien kautta osallistujat ovat kokeneet sen nöyryyttäväksi ja ahdistavaksi. Toisaalta ryhmissä saa vertaistukea toisilta samassa tilanteessa olevilta ja toiminta oikealla tavalla suunniteltuna tuo toivottavasti sisältöä elämään.

Suurin osa osallistujista, siis työttömistä, eivät kuitenkaan tarvitse kuntouttavaa työtoimintaa vaan työtä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2017) raportin mukaan kuntouttavaan työtoimintaan ohjattiin henkilöitä pääsääntöisesti pitkän työttömyysturvajakson vuoksi. Yli 20 % osallistujissa ovat toiminnassa mukana, koska henkilön tarpeen mukaista työtä tai muuta aktivointitoimintaa ei ole löydetty. Yleensä kuntouttavan työtoiminnan työpaikat ovat sellaisia, mihin ei edes ole mahdollista palkata lisää työvoimaa, vaan usein organisaatiot osaltaan pyörivät kenties juuri palk-

katuettujen, kuntouttavan työtoiminnan, työssä oppijoiden sekä työkokeilijoiden avustuksella. Kuntakyselyn osaraportti (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017) kertoo, että yleisyysjärjestyksessä eniten kuntouttavan työtoiminnan jakson jälkeen siirryttiin uudelle kuntouttavan työtoiminnan jaksolle (yli 80 %).

3.1 Forssan kaupungin järjestämä kuntouttava työtoiminta

Forssassa oli vuonna 2016 asukkaita 17 368, joista 7860 kuului työvoiman piiriin (ELY-keskus, Häme). Forssa on ollut työpaikkaomavarainen, jossa käy työssä myös paljon ulkopaikkakuntalaisia. Forssan työllisyystilanne on ollut viimeisen kymmenen vuoden aikana taloustaantumien ja alueen rakennemuutoksen seurauksena valtakunnallista tasoa heikompi, tähän on johtanut monen suuren yrityksen irtisanomiset. Tilanne on viime vuosina tasoittunut muuhun maahan verraten. Forssassa nuorisotyöttömyyttä on kuitenkin valtakunnallista tasoa huomattavasti enemmän ja sen jatkuessa vaikutukset ovat merkittäviä.

Forssassa oli 2016 huhtikuussa 1225 työnhakijaa, joka on 14,3% paikkakunnan työvoimasta (ELY-keskus, Häme). Lukuun ei ole laskettu työllisyshoidon toimenpiteisiin osallistujia, joista kuntouttavaan työtoimintaan osallistujia oli kuukausittain (vuonna 2016) keskimäärin 227 henkilöä. Kuntouttavan työtoiminnan henkilömäärän lisäyksellä työttömiä oli 1452. Luvusta puuttuu muihin aktivointitoimenpiteisiin, kuten työvoimakoulutukseen, työkokeiluun, työnhakuvalmennukseen, palkkatuella työskentelevien ja omaehtoiseen opiskeluun osallistujat. Työllisyshoidon kustannukset (toimintakate) Forssassa vuonna 2016 oli 2 070 000 euroa, josta työmarkkinatuen kuntaosuus oli 1 140 000 euroa. Kuntouttavan työtoiminnan parissa työskentelee Forssan kaupungin henkilökunnasta kokopäiväisesti 7,5 ryhmänohjaajaa, 2 vastuutyöntekijää sekä osa-aikaisesti kuntoutus- ja eläkeohjaaja. (Aaltonen 2017.)

Kuntouttava työtoiminta määritellään Forssan kaupungin työllisyyspalvelun Työvoiton (n.d.) sivuilla sosiaalityöksi, jonka tavoitteena on ehkäistä työttömyyden aiheuttamia kielteisiä vaikutuksia asiakkaan toimintakykyyn, vahvistaa asiakkaan elämän- ja arjenhallintaa sekä työ- ja toimintakykyä ja ehkäistä syrjäytymistä tarjoamalla mahdollisuutta työtoimintaan ja muihin palveluihin. Kuntouttavan työtoiminnan paikkojen kautta pyritään jokaiselle asiakkaalle löytämään yksilölliset ja henkilökohtaisesti räätälöidyt ratkaisut ja polut kohti työelämää. Jos edellisestä työsuhteesta on aikaa ja on epävarma työkunnostaan, tarjotaan ensimmäisenä vaihtoehtona kursseja ja seuraavana askeleena työkokeilua.

Työllisyyden aktivointitoimenpiteinä Forssassa järjestetään huomattavasti enemmän kuntouttavaa työtoimintaa kuin muualla Suomessa. Kuntouttavan työtoiminnan osuus on lähes kolmannes kaikista toimenpiteistä. Kuntouttavaa työtoimintaa järjestettiin 2016 kaupungin yksiköissä, yhdistyk-

sissä, työllisyyspalvelun ja kurssien muodossa. Kaupungin yksiköissä ja yhdistyksissä tapahtuva kuntouttava työtoiminta oli suureksi osaksi työtoimintaa, samoin kuin suuressa osassa työllisyyspalvelujen toimintapaikkoja. Suurimmat kuntouttavan työtoiminnan työntekijämäärät olivat vuonna 2016 Aktiivissa (keskimäärin 30 henkilöä kuukaudessa), Wirtapajalla (35 henk/kk), Nuorten työpajalla (10 henk/kk), TexVexissä (10 henk/kk), Forsan seudun hyvinvointikuntayhtymällä (10 henk/kk) ja yhdistyksissä (13 henk/kk). Myös kuntouttavan työtoiminnan tuvissa, joissa ei järjestetä työtoimintaa, oli suuri osallistujamäärä: Koskentuvalla (37 henk/kk) ja Wahrenin sopissa (25 henk/kk). Nämä tuvat yhdistetään toisiinsa syksyllä 2017.

Nuorten työpajatoimintaan kuuluu kädentaitopaja, jossa tehdään ompelutöitä, puutyöpaja sekä logistiikkapaja, jossa hoidetaan kaupungin ruokapalvelukuljetuksia sekä tarjotaan yksityisille ja yrityksille muuttokuljetuspalveluja. Nuorten työpajatoimintaan kuuluu myös pajamyymälä, jossa myydään pajoissa valmistettuja ja korjattuja tuotteita. Työvalmennuskeskus Aktiivissa tehdään erilaisia alihankinta-, kokoonpano- ja pakkaustöitä. Wirta-pajalla tehdään digitaalisen työn tilaus- ja alihankintatöitä, paikassa saa myös työnhakutukea, on mahdollisuus myös tehdä näyttötöitä (suorittaa opinnot loppuun) ja opintoprojekteja. Wirta-pajan toimintaan kuuluu myös 3D-tulostus. TexVex-tekstiilikierätyöpajalla lajitellaan poistotekstiilejä hyötykäyttöön. Koskentupa ja Wahrenin soppi ovat tupia, joissa päivään sisältyy ilmainen lounas ja joissa on tarpeiden mukaan yhteistä toimintaa. (Työvoitto n.d.) Kuntouttavassa työtoiminnassa päivän pituus on neljä tuntia.

Kuva 16. Osallistujan ajatus 'toimintatuvasta'.

Vuonna 2016 kuntouttavan työtoimintaa järjestettiin muun muassa Forsan museossa, jossa Kokoelmat kuntoon -projektissa oli puolenvuoden aikana mukana keskimäärin neljä kuntouttavan työtoiminnan kautta tullutta henkilöä kuukaudessa, ja jossa työtehtävät liittyivät museon kokoelmiin. Syksyn 2016 tekstiiliperintöprojektissa oli myös mukana henkilöitä kuntouttavan työtoiminnan kautta. Myös muissa kaupungin kulttuuriyksiköissä ja päiväkodeissa on melko jatkuvasti aputyövoimana kuntouttavan työtoiminnan työntekijöitä. Kuntien vakinaisten työntekijöiden määrää vähennetään taloudellisista syistä näkymättöminä supistuksina, mikä tarkoittaa, että virkoja ei enää täytetä (eläkkeelle jääminen), sijaisia ei palkata, tehtävät hoidetaan määräaikaisina ja perustöitä tehdään kuntouttavan työtoiminnan ja työkokeilun avulla.

Forssassa järjestettiin useita kuntouttavan työtoiminnan kursseja vuonna 2016. Ideapaja -vaihtoehdoista valinnoiksi -kurssilla selvitettiin sopivaa ammattialaa, aikuisopiskelua ja kurssilla oli mahdollisuus suorittaa myös passi- tai korttikoulutusta. Liikkumiseen painottuvat kurssit: Liikettä luonnossa ja rentoutumisen taitoa (kuva 17), tutustuttiin maksuttomiin liikuntamahdollisuuksiin ja rentouttaviin sisäliikuntaharjoitteisiin. Liikunnan ja hyvinvoinnin kurssi sisälsi erilaisia liikuntatuokioita, tietopaketteja sekä tukea ja ohjausta omien tavoitteiden ja voimavarojen löytymiseksi. Minun Forssani, Forssa ennen ja nyt -ryhmässä tutustuttiin ja lisättiin tietoa Forsan historiasta lisäten siihen oma henkilökohtainen historia. Kuntouttavana työtoimintana oli myös Eläimistä elinvoimaa -ryhmä.

Kettu-kursseja (Wahren-opiston kuntouttaviin elementteihin tutustumisen kurseja) olivat Office-kettu, jossa lisättiin atk-perustaitoja Office-ohjelmia opetellen, sekä käsityöpainotteinen ja taidepainotteinen kettukurssi, jolle oli myös jatkoryhmä.

Kuva 17. Kuntouttavan työtoiminnan kursseilla oli myös mahdollista harjoitella rentoutumisen taitoa.

4 TUTKIMUKSEN MENETELMÄT JA AINEISTONHANKINTA

Opinnäytetyössä selvitin, miten ihmiset kokevat työttömyyden, kuntouttavan työtoiminnan ja taidetoiminnan kuntouttavan työtoiminnan muotona. Halusin tietoa ihmisten kokemuksista, näkemyksistä ja mielipiteistä. Tutkimusmenetelmäksi tähän sopii kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus on todellisen elämän kuvaaminen ja tavoitteena on ymmärtää tutkimuskohdetta (Hirsjärvi ym. 1997, 161, 181). Laadullisessa tutkimuksessa pyritään tavoittamaan tutkittavien näkemys tutkittavasta ilmiöstä (Aaltola & Valli 2007, 70) ja tavoitteena on ilmiön ymmärtäminen, selittäminen ja tulkinta liittyen psyykkisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin yhteyksiin (Anttila 2005, 276).

Kuva 18. Onko työttömyydessä valoa?

Tutkimuksen tekemisen rajasin maaliskuun ja elokuun (2017) väliseen aikaan ja paikkaan (Forssa). Tutkimukseen osallistui 20 forssalaista työtöntä henkilöä. Tutkimuksessa tutkin kahta eri ryhmää: työttömiä, joista suurin osa on osallistunut kuntouttavaan työtoimintaan, sekä toisena kohdennettuna ryhmänä niitä työttömiä, jotka osallistuivat Wahren-opiston taidekettu-kurssille keväällä 2017. Myös kuntouttavan työtoiminnan pajojen ja tupien ohjaajille lähetettiin kyselyt.

20 forssalaista työtöntä henkilöä on kuntouttavan työtoiminnan osallistuvien (Forssassa 227 henkilöä kuukaudessa vuonna 2016) joukkoon nähden pieni (9 %), eikä aineistosta tehtyä yhteenvetoa voida yleistää koko kuntouttavan työtoimintaan osallistuvaa joukkoa koskevaksi. Tulokset ovat merkityksellisiä koskemaan tätä kerättyä aineistoa. Hirsjärven ym. (1997, 180) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tarkoitus ymmärtää tutkimuskohdetta, eikä tarkoituksena ole etsiä keskimääräisiä yhteyksiä, eikä

tilastollisia yhdenmukaisuuksia, eikä aineiston koko määräydy näihin perustuen. Aaltolan ja Vallin (2007, 65-67) mukaan laadullisen aineiston perusteella voi tehdä yleistyksiä, mutta logiikaltaan se on eri kuin määrällisen tutkimuksen, sillä sitä suurempaa populaatiota, johon määrällinen tutkimus yleistää, ei laadullisessa yksinkertaisesti ole. Laadullisessa tutkimuksessa yleistämisen käsitteen sijaan käytetään suhteuttamista. Yleistämiseen liittyy myös koskettavuus. Kun teema on tärkeä ihmiselämän kannalta, se on myös koskettava ja lukijat löytävät siitä jotakin sellaista, joka koskettaa häntä itseään. Hirsjärvi ym. (1997, 181-182) näkee, että ajatukseen on kuitenkin alun perin ajatus, että yksityisessä toistuu yleinen. Yksityisiä tapauksia tutkimalla saadaan näkyviin se, mikä ilmiössä on merkittävää ja mikä toistuu usein ilmiötä tarkasteltaessa yleisellä tasolla. Sovellan opinnäytetyössä tapaustutkimusta. Tapaustutkimukset soveltuvat erityisesti, kun yritetään ymmärtää monimuotoisia sosiaalisia ilmiöitä (Aaltio-Marjosola 1999).

Saadakseni koottua ihmisten kokemuksia, näkemyksiä ja mielipiteitä, käytin aineiston hankintatapana kyselyjä ja haastatteluja. Kyselyn kysymykset olivat samat kuin haastattelukysymykset (liite 3). Työttömyys on ihmiselle henkilökohtainen asia. Haastattelu soveltuu erityisen hyvin metodiksi silloin, kun tutkitaan intiimejä tai emotionaalisia asioita (Metsämuuroinen 2009, 245) ja halutaan saada selville, mitä ihmiset ajattelevat, tuntevat tai kokevat (Hirsjärvi ym. 1997, 184), kun kysymyksessä on sellaisen tiedon tarve, joka koskee asenteita, mielipiteitä, kokemuksia ja havaintoja (Anttila 2005, 195).

Taidetoiminnan järjestämisen kannattavuutta tutkin Wahren-opiston kuntouttavan työtoiminnan taidekettu-kurssilla maaliskoukokuussa 2017, jossa aluksi osallistuin tekemiseen myös itse, havainnoiden toimintaa osallistavasta näkökulmasta. Laadulliselle tutkimukselle on ominaista intensiivinen tutkimuskenttään perehtyminen osallistavan havainnoinnin avulla, sekä kohderyhmän ajattelun tavoittelu 'sisältöpäin' tutkittavien näkökulmasta. Laadullinen tutkimusprosessi on siis myös eräänlainen tutkijan oppimisprosessi. (Aaltola ym. 2007, 76.) Havainnointimenetelmän etuna on tehdä havaintoja todellisuudesta, silloin kun asiat tapahtuvat, eikä tarvitse olla riippuvainen kohteen motivaatiosta tai halukkuudesta osallistua tutkimukseen. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija on läsnä kahdessa persoonassa, hän on sekä osallistuja, toisaalta hän seuraa toisten käyttäytymistä. (Anttila 2005, 192-194.) Havainnointi kurssin alussa antoi mahdollisuuden tutustua kohderyhmään ja heidän toimintaympäristöönsä, kurssin sisältöön ja tapaan tehdä asioita. Kurssin alussa jaoin osallistuneille alkukyselyt ja lopussa heille lähetettiin postitse palautekysely. Osallistujien kokemuksia kirjattiin ylös myös yhteisten ryhmäkeskusteluiden aikana. Myös kettu-kurssin ohjaajille suoritettiin kyselyt.

4.1 Tutkimuskysymykset ja vastaajat

Työttömyys on jokaiselle henkilökohtainen asia, jossa jokaisella on oma taustansa. Tästä syystä haastattelukysymykset (liite 3) muotoiltiin väljiksi ja moninaisiksi, jolloin niistä oli ihmiskohtaisesti helpompi valita, riippuen haastateltavan kokemuksista ja mahdollisesta osallistumisesta kuntouttavaan työtoimintaan. Kaikki kysymykset olivat avoimia kysymyksiä. Avoimet kysymykset antavat vastaajille mahdollisuuden ilmaista itseään omin sanoin (Hirsjärvi ym. 1997, 197). Teemahaastattelussa vastaajat voivat kertoa vapaasti, kysymysten johdattamana, työttömyyden kokemuksista. Metsämuurisen (2009, 247) mukaan teemahaastattelu sopii käytettäväksi, kun kohteena ovat arat aiheet tai jos halutaan selvittää heikosti tiedostettuja asioita: arvostuksia, ihanteita ja perusteluja. Teemahaastattelu kohdistuu ennalta valittuihin teemoihin. Opinnäytetyössäni ennalta valitut teemat ovat työttömyys ja kuntouttava työtoiminta. Mikäli henkilö on osallistunut kurssille tai/ja työtoimintaan, esitetään hänelle yleiskysymyksiä lisäksi myös näiden aihealueiden kysymyksiä. Kuntouttavan työtoiminnan kysymysten avulla on tarkoitus selvittää henkilöiden käyttäjäkokemusta.

Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista, eikä tutkimuksessa esitetä aiheen arkuuden ja ennen kaikkea paikkakunnan koon (pienuuden) vuoksi henkilöiden epäsuoriakaan tunnistetietoja, sukupuolta ja ikää. Vastausten jäljessä ei myöskään ole tietoa eri henkilöiden vastauksista, tyyliin henkilö a tai henkilö b, ettei ole mahdollista yhdistää henkilön vastauksia eri kohdista ja muodostaa henkilöstä tunnistettavaa profiilia (kuva 19).

Kuva 19. Tutkimukseen osallistujien vastauksien perässä ei ole minkäänlaisia tunnistetietoja, ettei niitä yhdistelemällä pysty kokoamaan henkilön tunnistusta.

Haastattelukysymyksiin vastasi yhteensä 20 Forssassa asuvaa työtöntä henkilöä (kuva 20). Henkilöt vastasivat kysymyksiin työttömyyshistoriansa mukaan. Tutkimuksessa on eritelty kaksi eri ryhmää, työttömien lisäksi eri tutkittavaksi ryhmäksi on erotettu taidekettu-kurssille osallistuneet henkilöt (opinnäytetyön luku 7, taidetoiminta kuntouttavan työtoiminnan muotona). Yhteisiä kysymyksiä molemmille ryhmille ovat kysymykset työttömyyden kokemisesta, kuntouttavan työtoiminnan kurssitoiminnasta ja työnhaun muutoksista, sekä taidetoiminnasta.

Kuva 20. Tutkimusaineisto on hankittu kyselyjen ja haastattelujen avulla.

Työttömien ryhmän kysymyksiin vastasi 12 henkilöä (kuva 20). Jos henkilö ei ollut osallistunut kuntouttavaan työtoimintaan, hän vastasi vain yleiskysymyksiin työttömille henkilöille, joita vastanneista oli yksi henkilö. Kun vastaaja oli osallistunut kuntouttavaan työtoimintaan tuvalla, pajalla tai kurssilla, hän vastasi yleiskysymysten lisäksi kuntouttavan työtoiminnan kysymyksiin kuntouttavaan työtoimintaan osallistuville henkilöille (tuvat, pajat, kurssit). Heitä vastaajissa oli kaksi henkilöä. Kun vastaaja oli osallistunut kuntouttavaan työtoimintaan työpaikalla, hän vastasi yleiskysymysten lisäksi kuntouttavan työtoiminnan työpaikkakysymyksiin kuntouttavan työtoiminnan työpaikoilla osallistuneille henkilöille. Tähän kuntouttavan työtoiminnan työpaikkatoimintaan oli vastaajista osallistunut kuusi henkilöä. Vastaajista kolme henkilöä oli osallistunut kuntouttavaan toimintaan tuvalla, pajalla tai kurssilla, sekä myös kuntouttavan toimintaan työpaikoilla. He vastasivat molempiin kysymyksiin, sekä näiden kysymysten lisäksi myös yleiskysymyksiin työttömille henkilöille. Joten eri henkilöille valikoitui eri kysymykset heidän taustansa perusteella. Kysymysosoista he vastasivat niihin kysymyksiin, joihin he toimintaan osallistumisensa perusteella pystyivät vastaamaan.

Ennakoidusta 7-10 työttömän henkilön osallistumisesta, lopulliseksi työttömien ryhmän vastaajamääräksi muotoutui 12 henkilöä (kuva 20). Heistä 10 vastasi kysymyksiin kirjallisesti, kahta henkilöä haastattelin. Kirjallisissa vastauksissa osallistujat ovat yhdistelleet kysymyksiä toisiinsa ja valinneet itse vastaamansa kysymykset, oman työttömyshistoriansa ja sen mukaan, miten ovat osallistuneet kuntouttavaan työtoimintaan. Neljä kirjallisesti vastannutta ovat kirjoittaneet vastauksensa tarinan muotoon, josta olen poiminut otteita. Kirjoittamassaan tekstissä he ovat vastanneet useaan kysymykseen niin sanotusti samaan aikaan. Näihin vastauksiin on vaikea kohdistaa eteen mitään tiettyä kysymystä, joten suluissa oleva kysymys tai sisällön määritelmä voi olla erilainen kuin liitteenä olevat kysymykset. Tästä vastaustavasta johtuen vastaus voi sopia kertomaan useasta opinnäytetyön eri teemoista. Tarinatyyppisten vastauksien erona ja etuna on tutkijan saama laajempi tieto asiasta ja kokemusmaailmasta, kun asiat yhdistyvät toisiinsa laajemmissa mittakaavoissa ja erilaisissa sidoksisissa yhteyksissä toinen toisiinsa. Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä toimii tässä tutkimuksessa juuri ilmiötä ymmärtävästi. Kuusi muuta kirjallisesti vastannutta olivat kirjoittaneet vastauksensa kysymyksen perään, jolloin ne on helppo teemoittaa sisältöön.

Wahren-opiston taidekettu-kurssin osallistujista kahdeksan (kurssilaisia oli yhteensä 10) vastasi kurssilla jakamaani alkukyselyyn. Puolet vastasi kirjallisesti, toista puolta vastaajista haastattelin kurssin ensimmäisten kertojen aikana. Osallistuin myös itse kurssille havainnoiden toimintaa tekemisen kautta. Kirjasin ylös osallistujien palautetta ja kokemuksia myös kurssin ryhmäkeskusteluista.

Taidekettu-kurssin päätyttyä osallistujille postitettuun palautekyselyyn vastasi kolme henkilöä. Palautekysely palautui takaisin kirjeitse ja täysin

anonyymisti, joten varmuutta siitä, ovatko nämä kolme vastaajaa samoja, jotka lukeutuvat alkukyselyn vastaajiin, ei ole. Osallistujien lukumäärässä kuitenkin oletan niin. Kolme ohjaajaa osallistui ohjaajille suunnattuun kyselyyn. Nämä tutkimustulokset esitellään luvussa seitsemän, taidetoiminta kuntouttavan työtoiminnan muotona. Lisäksi taidekettu-kurssin osallistujien vastauksia työttömyyden kokemisesta ja hyvinvoinnista on myös kappaleissa viisi, yhdessä muiden vastaajien kanssa. Heidän vastauksiaan on myös yhdessä muiden vastaajien kanssa kappaleessa kahdeksan, työnhaun muutoksiin suhtautumisen vastauksissa.

Työpajojen ja -tupien ohjaajille suunnattuun kyselyyn vastasi kaksi henkilöä. Työllisyydenhoidosta ja Forssan alueen kuntouttavasta työtoiminnasta tietoa antoivat Forssan kaupungin työllisyys- ja hyvinvointipalvelujen päällikkö, työllisyydenhoidon päällikkö ja sosiaali-ohjaaja.

Opinnäytetyössä annan tilaa vastaajien omalle äänelle, kokemuksille ja näkökulmille. Esiin nostettuihin vastauksiin on käytetty se vastausmateriaali, missä ei ilmene vastaajien liian henkilökohtaisia tietoja tai paikkojen liiallisia tunnistetietoja, anonymiteetin säilyttämiseksi.

Vastaukset esiintyvät tekstissä lainausmerkkien sisällä (ks. esimerkki alla), ne on erotettu omiksi kohdiksi ja kirjoitettu kursiivilla. Osallistujien vastaukset alkavat seuraavasta luvusta 5, työttömyys ja hyvinvointi ja jatkuvat alalukuun 8.3. Ohjaajien vastaukset ovat välissä alaluvuissa 6.2 ja 7.3.

Esimerkki miten kysymyksen ja vastauksen tunnistaa tekstissä?

(Jos vastauksen edellä on kirjoitettuna kysymys, se on sulkeiden sisällä perustekstinä. Saman kysymyksen ja teeman vastaukset on koottu peräkkäin.) *”Henkilön vastauksen erottaa siitä, että se on lainausmerkkien sisällä kursiivilla.”*

5 TYÖTTÖMYYS JA HYVINVOINTI

Tässä luvussa käsitellään vastaajien kokemuksia siitä, miten työttömyys vaikuttaa jokapäiväiseen elämään ja hyvinvointiin. Kysymyksiin työttömyyden kokemisesta vastasivat kaikki 20 tutkimukseen osallistuneista henkilöistä. Allardt (1976, 32) määrittelee ihmisen hyvinvointia tarve-käsitteen avulla, jossa ihmisen hyvinvoinnin aste määräytyy sen mukaan, missä määrin ihmisen perustarpeet tulevat tyydytetyiksi. Kuvassa 21 Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuudet on jaettu neljään osaan, jossa jokaisessa osassa on omat tarpeensa.

Kuva 21. Hyvinvointijako Allardtin mukaan (Mukaeltu Roos & Hoikkala 1998), kertoo välttämättömyyksistä, joita ilman ihminen kärsii.

Ihmisen kehitystehtäviin elämän eri vaiheissa lukeutuu kysymyksen pohtiminen, miten hyvän elämän ehdot täyttyvät ja millaisen elintilan itselleen tarvitsee. On tärkeä tiedostaa mikä riittää, mikä kestää ja mihin on tyytyväinen juuri tässä ja nyt. (Bardy ym. 2007, 86.) Allardt (1976) havaitsi, että tuloilla ja elämän tyytyväisyyden välillä ei juurikaan ole yhteyttä, vaan ihmisten tavoitetasoa määrittävät 'mahdollisen' rajat, jolloin ei edes tavoitella sellaista mikä ei ole tavoiteltavissa.

Hyvinvointia käsitellään usein niin, että se on ihmisestä itsestään lähtevää ja ihmiselle kuuluvien tarpeiden tyydyttämistä. Ehrnrooth (2016, 85-86, 101) katsoo asiaa myös hyvän tarkoituksen palvelemisen tarpeen kautta, jossa luovutaan itsekeskeisyydestä ja annetaan jotakin. Silloin myös antau-

dutaan tehtäviin, jotka uhkaavat omaa hyvinvointia, tuovat huolia, riittämättömyyden ja syyllisyyden tunteita ja joiden onnelliseen loppuun saattamisesta ei ole varmuutta. Tästä syntyvä arvokkuudentunne on tärkeämpää kuin mukavuus, hyvä olo, hyvinvointi tai onnellisuus. Hyvinvointi ei ole paikka, missä minun on hyvä olla, vaan jossa minä olen hyvä.

(Miten työttömyys vaikuttaa?) *”Työttömyys on hieno asia, mutta vaatii pitkän harjoittelun tottua, varsinkin kun on jo ehtinyt (tottua) olla työelämässä vuosikautia. Kaikkiin paikkoihin ei ollut alan koulutusta, mutta kelasin kuitenkin. Nyt elinkeinoelämä tulee varmasti toimeen ilman minua. Käytännön haitat ovat kuitenkin ilmeiset, eli unohda kaikki haaveet yli 20€ ostoksista.”*

”Olen myös joskus ollut kateellinen työttömille ihmisille, joilla on mielestäni aikaa olla, mutta en ole ymmärtänyt, kuinka tarpeettomuuden tunne voi syödä tekemisen motivaatiota.”

Elämänlähtökohdat eivät ole samat työttömällä verrattuna työssäkäyvään henkilöön. Työttömät kokevat usein myös tarpeettomuuden tunnetta, joka vaikuttaa itsetuntoon, jos merkityksellistä ja kehittävästä tekemisestä ei ole tai lähiyhteisö ei arvosta ja väheksyy ihmistä työttömyyden vuoksi.

(Miten työttömyys vaikuttaa?) *”Vaikea olla ihmisten kanssa, jotka arvostavat työtä yli kaiken. On myös huonompi itsetunto, jota joutuu itselleen selitellä, vaikka itselläni on monia syitä tähän tilanteeseen (työttömyys). Lapsilleni en ole ns. hyvä esimerkki, pelkään että työttömyys periytyy.”*

”Jos on mahdollista, niin en halua olla tekemisissä työssäkäyvien kanssa, koska aina tulee paha olla ja tunne, että on huono ihminen. Työssäkäyvillä on niin tärkeää tekemistä ja kiire. Ne voi osallistua ja mennä sellasiin juttuihin, mihin itellä ei oo mahdollisuutta, vaikka kuinka haluais, siis jos niillä on töiltään aikaa ja vapaata, useimhan ne ei ehdi tai jaksaa.”

”Aikaa tavallaan on, mutta ei ole mahdollisuutta tehdä maksavia asioita.”

Edellä olevista vastauksissa välittyy, että työttömät kokevat erilaisia hankaluuksia ollessaan tekemisissä työssäkäyvien ihmisten kanssa, sillä elämämaailma on erilainen ja elämän mahdollisuudet ja valinnat ovat taloudellisesti paljon rajatummat. Ihmiset ovat oppineet rakentamaan elämänsuunnitelmiaan jatkuvan palkkatyön ja sen tuomien tulo-odotusten sekä hyvinvointipalvelujen ja sosiaalietuuksien varaan ja epäjatkuvuudet ja puutamat on koettu poikkeamiksi (Roos & Hoikkala 1998, 55). Kun suunnitelman toteuttamiseen työn kautta ei ole mahdollisuuksia ja työttömyys on tosiasia, ovat elämäntapakysymykset erilaisia kuin työssäkäyvillä. Erityisesti pitkäaikaistyöttömyydellä on suuria vaikutuksia sekä yhteisyysuhteisiin, että itsensä toteuttamisen mahdollisuuksiin (Roos & Hoikkala 1998, 42). Huonotuloisuus on helposti myös periytyvää ja lasten on vaikea nousta sosiaalisessa portaikossa (Airaksinen 2016, 206).

5.1 Niukempaa elintasoja ja itselleen inhimillistä armollisuutta

Hyvinvointi on subjektiivinen kokemus, jota ei voi suoraan mitata muutoin kuin kysymällä ihmisiltä, ongelmana on se, että ihmisiltä loppuvat sanat kuvaamaan sitä, mistä heidän hyvinvointinsa muodostuu (Hiilamo 2011, 9). Suomi on useissa maavertailuissa todettu yhdeksi onnellisimmista maista. Suomalaisten onnellisuus on ennen kaikkea sitä, että ottaen huomioon olosuhteet, nykyinen elämä koetaan parhaaksi mahdolliseksi elämäksi. (Hakanen 2011, 13.) On lottovoitto syntyä Suomeen, mutta lottovoiton suuruus onkin sitten eri asia (Airaksinen 2016, 249). Riittävä toimeentulo (kuva 22) tekee elämästä helpompaa, avaa vaihtoehtoja ja tuo mukanaan mahdollisuuksia, mutta tarkoittaa eri ihmisille eri summaa olla tyytyväinen elämäänsä.

”Vastoin kulttuureissamme yhä vastenmielisemmin ilmeneviä pyrkimyksiä redusoida ihminen ’kuluttajaksi’, mikä ei koskaan voi tuoda kestäväää tyydytystä (sinänsähän juurikin tyytymättömyys ja sen kaikinainen lietsominen ehdottomasti on kaupallisten tahojen elinehto), onnea, on pyrittävä itse tulemaan lähteeksi.”

Kuva 22. Jokainen elää elintasonsa mukaan.

(Miten työttömyys vaikuttaa hyvinvointiisi?) *”Se vaikuttaa paljon mielen hyvinvointiin.”*

”Olen niin tottunut tilanteeseen, harmittaa kun ei o rahaa, mutta... en tunne itteeni kauheen erilaiseks, kun työttömiä on niin paljon. Niin kauan ollu työtön, että on tottunu. Oppii konsteja, miten pärjää. Palkkatyön jälkeen heti varmasti tuntuu rankalta, kun tilanne on uusi.”

”Välillä on epätoivoinen olo, kun tietää omat kykynsä, mutta samalla sen, että voimavarat ovat rajalliset. Työvuosia olisi kuitenkin vielä jäljellä...”

(Miten työttömäksi jääminen vaikutti?) *”Päätin silloin, että kehitän jotain uutta työllistäväkseni itse itseni. Henkisesti se oli eteenpäin vievää voimaa.”*

”Ensin oli masentavaa. Toiset meni töihin..., vanhemmiten ajattelee, että se on kohtalo... Ei herätä mitään positiivisia fiiliksiä.”

Henkisesti työttömyys herättää uusia tapoja ja mahdollisuuksia tarkastella elämää, mutta lisää myös negatiivisesti itseensä suhtautumista. Työttömäksi jääminen on koettu vastauksissa henkisesti eteenpäin vieväksi voimaksi, mutta myös aluksi masentavaksi, ennen kuin tilanteeseen tottuu. Työttömyys on opettanut vastaajille keinoja, joilla selviytyä tiettyjen pakollisten tarpeiden tyydyttämisestä.

(Miten työttömyys vaikuttaa?) *”Alussa työttömänä oleminen rauhoittaa, taloudellisesti tiettenkin, kuin henkisesti. Kun työttömyys jatkuu pidempään, tulee pelko, että pystyykö enää mihinkään, että jää jälkeen siinä mitä työpaikoilla tapahtuu.”*

”Ei tarvi stressata töistä.”

”Työssäkäyvät ei osaa asettua työttömän asemaan, jos ne ei ole koskaan olleet. Kaikki se järkyttävä epävarmuus (tulevaisuudesta) ja se ettei ole mitään statusta kenenkään silmissä.”

”Toisilla on kauhee stressi, elämä hajalla, ihan rikki. Kun on tarpeeks kauan ollu, niin tottuu. Aiheuttaa tekemättömyyttä, että mitä helvettiä sitä tekis, aika menee hukkaan. Rahallisesti kärsii. Joillekin tulee sosiaalisia ongelmia, ei tunne itseensä yhtä hyväksi kuin muut.”

Yksi ihailtavampia temppuja 1990-luvun laman jälkeen on eliitin suhtautuminen köyhyyteen: Huono-osaiset on vaiennettu ja keskiluokkakin alkaa uskoa, että köyhyys on ihmisen omaa syytä. Köyhyys hävettää, sillä se kertoo ihmisenä epäonnistumisesta. (Hänninen & Hänninen 2008, 12, 115.) Työ ei kuitenkaan enää itsessään aiheuta stressiä, kun sitä ei ole. Sen sijaan vastaajissa stressiä aiheuttaa epävarmuus tulevaisuudesta ja sosiaalisen arvon lasku, sekä myös pelko siitä, että ammatillinen osaaminen laskee.

5.2 Luopumisen sietokyky

Köyhyys on määriteltynä syrjäytymistä yleisestä, tavanomaiseksi tulleista elinoloista (Raunio 2006, 13). Lyhytaikainenkin työttömyys koettelee ihmisen taloutta, mutta kun työttömyyttä jatkuu vuodesta toiseen, alkaa köyhyys määrittää koko elämää. (Hänninen & Hänninen 2008, 48). Työttömyys pakottaa hyväksymään itselleen vaatimattomamman elämäntavan ja -tyylin.

(Miten työttömyys vaikuttaa/Miten työttömyytesi vaikuttaa hyvinvointiisi?) *"Rahaa ei ole, suunnilleen kaikesta on tingitty. Niin kauan, kun laskut saa maksettua on hyvä."*

"Stressaavaa huolta saanko ostettua kaikki lääkkeet ja laskut maksettua."

"Työttömyys aiheuttaa pelkoa ja ahdistusta, selviänkö kuukauden taas eteenpäin seuraavaan työmarkkinatukeen asti."

"Kaikesta joutuu pidättäytymään, mitään isoja hankintoja ei ole varaa tehdä, lasten hyvinvointi ennen omia tarpeita."

Työttömän toimeentulo riittää vain pakollisten tarpeiden tyydyttämiseen. Arjessa sinnitellään eteenpäin kuukausi kerrallaan. Ahdistusta vastaajissa aiheuttaa huoli siitä, riittävätkö rahat kuukauden loppuun asti ja saako kaikki laskut maksettua. Lasten tarpeet tulevat ennen omia tarpeita.

(Oletko joutunut luopumaan jostakin hyvinvointiisi vaikuttavasta asiasta?)
"Rahat ei riitä. Tunne että on pudonnut kelkasta. Pientä syrjäytymistä, ei välttämättä tulevaisuuden toivoa oo... Luopunu aineellisista, turhamaisista, vaatteet, kauneudenhoito, ... asumisoloiissa..., elintasossa..., ei pysty matkustamaan, käymään ravintolassa syömässä..."

"Oon luopunut matkoista ja liikkumisesta yleensä. Jos ei ole aivan pakko mennä juhliin tai hautajaisiin, niin en mene, koska lahjat maksaa ja joskus pitäisi ostaa uusia vaatteita sen takia, mihin ei pysty, vaikka ihan sukat tai sukkahousut."

"(Olen luopunut) Matkustamisesta, festareista, musiikin ostamisesta, syömisestä tasosta, terveydenhuollosta."

"Paremminkin voisi tuki syödä. Pyrin silti ostamaan luomuna ja kotimaista vaikka se on vähän kalliimpaa. Kirpputoreilla olen kiertänyt koko pienen ikäni enkä omista hirveää tarvetta ostaa uusia muotivaatteita mikä on budjetin kannalta hyvä. Kierrätys on vakiintunut osa elämäntapaa ja saan enemmän elämyksiä löydöistä kuin uudenkarheasta materiaalista. Merkittävintä lienee kuitenkin liikkuminen. Matkustelu ei ole mahdollista ja koen olevani toisinaan jumissa pikkukaupungissa koska ei ole varaa lähteä viikonlopun viettoon. Se jää harvinaiseksi ja erityistilaisuuksien koittaessa."

"Sinänsä ei mitenkään, paitsi aiheuttaen lievää niukkuutta taloudellisesti, mikä merkitsee mm. vaikeuksia pitää yllä jossain mitassa nk. terveellistä ruokavaliota varsinkin talvisin, koska energiantarve on täytettävä - eli vihannekset, kasvikset ja hedelmät ovat usein valitettavan toissijaisia ostokohteita. Luonnollisesti fyysisenkin toimintaympäristön kapeutuminen kotikulmille aina ajoittain käy jossain mitassa raskaaksi."

”Asuminen. Piti muuttaa pienempään edullisempaan asuntoon, jossa en viihdy.”

Vastaajat ovat luopuneet monista elintason tarpeistaan aivan ravinnosta lähtien ja haluttua terveellistä ruokavaliota on vaikea kustannussyistä pitää yllä, eikä voi käydä ravintolassa syömässä. Hännisen ym. (2008, 123) kuvailee, miten työttömän sosiaalinen piiri kapenee, eikä kehtaa sanoa, ettei voi osallistua juhliin tai illanviettoihin, koska ei yksinkertaisesti ole varaa, koti rapautuu, kun ei ole varaa hankkia uusia kalusteita, kodinkoneita tai muita perustavaroita ja ulkomaanmatkat ovat yhtä todennäköisiä kuin kuulennot.

Liikkumisesta ja matkustamisesta luopuminen nousivat esiin monessa vastauksessa. Ympäristön kapeutuminen ja matkustamisen mahdottomuus koetaan merkittävästi hyvinvointia heikentäväksi. Työttömien liikkuminen rajoittuu ja kaventuu asunnon sijaintipaikan ympärille. Airaksisen (2016, 205-206) mukaan rahaa tarvitaan kulkemiseen erilaisissa elämänympäristöissä ja tilanteista toiseen, jotta kokemus kasvaa ja persoona kehittyisi ja monipuolistuisi. Kun alhaiset tulot jäävät päälle, tilanne on paha, eikä parane rahan merkitystä vähätteleillä.

Yhteiskuntaluokka ei näy vain tuloissa ja koulutuksessa, vaan identiteeteissä, arvoissa ja asenteissa – ja vielä konkreettisemmin syömisessä, pukeutumisessa, sisustuksessa, hygieniassa (Hiilamo 2011, 10) ja mahdollisuuksissa osallistua tapahtumiin, esimerkiksi konsertteihin. Positiivisesti katsottuna työttömyys on ekologista, kun kulutus pienenee.

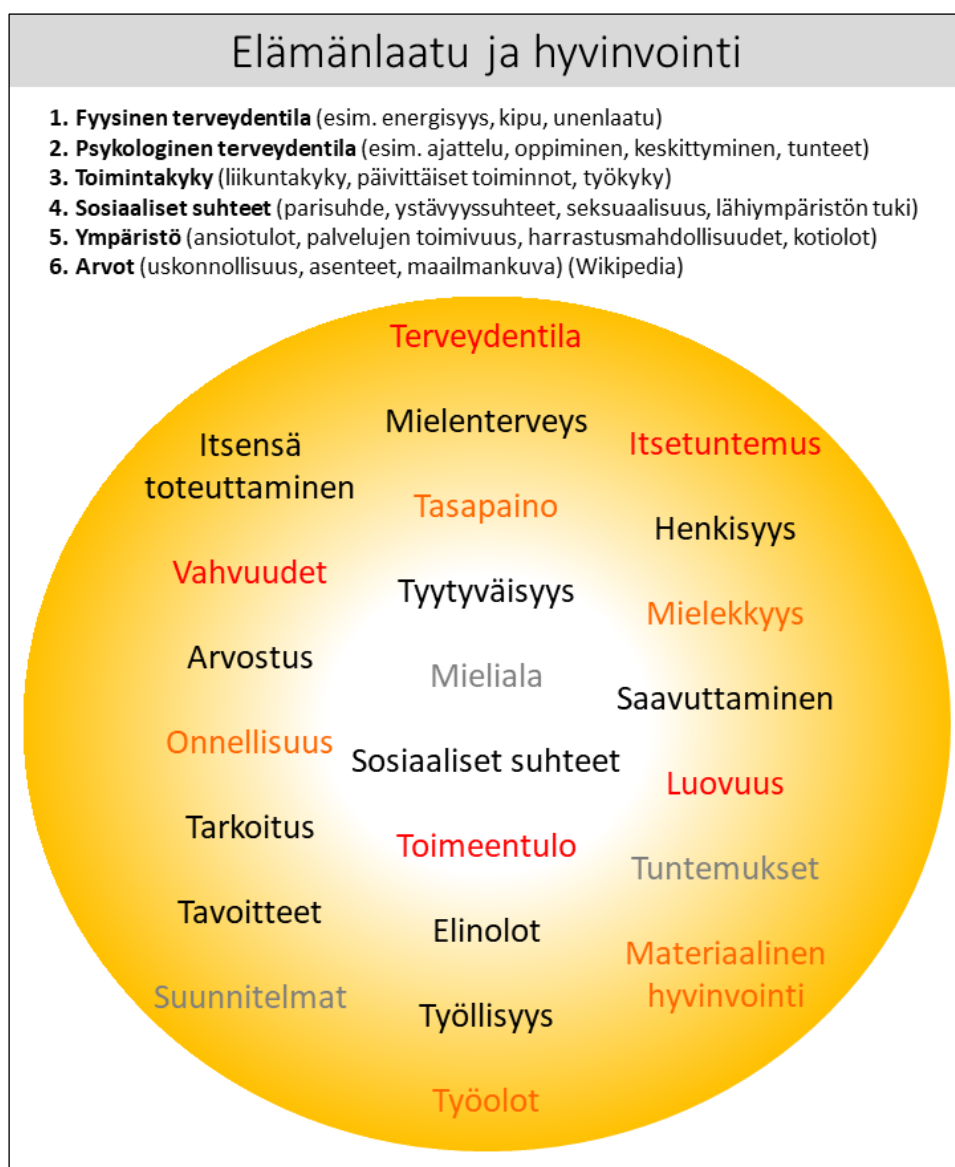
”Mä oon niin tyytyväinen aamulla herätessäni, etten oo ’7:45’ menossa juokseen rahan perään. Näin ei tietenkään sais olla muitten tai yhteiskunnan mielestä. Mä tiedän kuitenkin, että tällä tyytyväisyydelläni ja sen johdannaisilla, mä pelastan enemmän maailmaa, kun sillä väkisin tarkotuksettomalla ’työn’ tekemisellä, jota ei sais kyseenalaistaa, mutta tuntuis sairailta, jos ei kyseenalaista.”

Työttömyys tarkoittaa koko elämäntavan muutosta, jossa työttömyys tuo mukanaan yksinkertaisen elämäntavan edut ja olennaiseen keskittymisen. Koko elämänlaatu saattaa kohentua ja kriisiensietokykymme parantua. Tämä tietenkin riippuu ihmisen arvomaailman tavoitteista, hyväksyykö ja käyttääkö ihminen hyväkseen muutoksen tuomia mahdollisuuksia. Tutkimukset vahvistavat, että yksinkertaistajat ovat muita tyytyväisempiä elämänsä. Kulutuksen vapaaehtoinen leikkaaminen parantaa subjektiivista hyvinolontunnetta, mikä on täysin päinvastaista kuin perinteinen malli antaa olettaa. (Jackson (2011, 218, 175.) Yhteiskunta ei kuitenkaan tee helppoksi, eikä tue tätä elämäntapaa ja ihminen joutuu usein ristiriitatilanteeseen ympäröivän sosiaalisen maailman kanssa, jos hänen lähiyhteisönsä ei osallistu samanlaiseen elämäntyyliin.

5.3 Muita hyvinvoinnin tekijöitä

Toimeentulo on vain yksi osa hyvinvointikenttää. Jackson (2011, 38) kuvaillee hyvinvoinnin ulottuvan aineellisten huolten tuolle puolen. Aristoteleen mukaan parasta hyvinvointia tuottaa se, että ihminen voi elämässään toteuttaa omia inhimillisiä mahdollisuuksiaan ja tehdä sitä, mikä on arvokasta ja hyveellistä tehdä (Hakanen 2011,19). Terve ihminen haluaa tehdä hyödyllistä työtä, osallistua yhteiskunnan elämään, johon voi kuulua työ lähipiirissä tai vapaaehtoistyö esimerkiksi järjestöissä. Palkallinen ja palkaton työ ovat yhtä arvokkaita työnmuotoja. (Ehrnrooth 2016, 99.)

Elämänlaatuun ja hyvinvointiin vaikuttavat monet tekijät (kuva 23). Elämänlaatu-käsite tarkoittaa sitä, miten hyvin ihminen kokee hänelle tärkeät elämän osa-alueet ja elämän merkityksen. Kun esimerkiksi työtä ei ole, on elämän merkityksellisyys ja tasapaino haettava muista tekijöistä.

Kuva 23. Elämänlaadun ja hyvinvoinnin tekijöitä.

Hyvinvointia synnyttäviä instituutioita ovat perhe, suku, naapurusto ja muut erilaiset lähiyhteisöt: urheiluseurat, järjestöt ja vastaavat (Hiilamo 2011). Hyvinvoinnin pohjana on elämänlaatu ja oman perheen terveys ja onnellisuus. Hyvinvointia lisää sosiaaliset suhteet ja luottamus omaan yhteisöön ja kyvystämme olla mukana oman yhteisömme elämässä. (Jackson 2011, 38.) Tarpeettomuuden kokemusta lisäävät heikko yhteiskunnallinen asema, perheettömyys ja vähäiset sosiaaliset suhteet (Isola & Suominen 2016, 106). Yhteiskunnassa vallitsee 'sosiaalinen taantuma', mikä tarkoittaa yhteisöjen pirstaloitumista, luottamuksen katoamista ja lisääntyvää poliittista apatiaa. Syitä tähän ovat lisääntyvä sosiaalinen eriarvoisuus, ja esimerkiksi julkisten palveluiden kaupallistaminen. Ihmiset ovat myös yksinäisempiä kuin ennen, yksineläjiä on avioerojen myötä enemmän. (Jackson 2011, 168.)

(Mistä hyvinvointisi koostuu?) *"Perhe, ystävät."*

"Harrastukset, perhe & ystävät."

"Perheestä ja hyvistä ystäväistä koostuva vankka tukiverkko."

(Mitkä asiat ovat tärkeitä?) *"Ihmiset ja harrastukset."*

"Ystävät voi valita, mutta työkavereita ei. Olen enemmän työttömänä, kun kärsin huonossa työpaikassa, minkä sitten kotona huomaa koko perhe."

"Toiseen kaupunkiin en opiskelun takia uskalla muuttaa, koska koko turverkostoni on täällä, enkä halua viedä lastani pois täältä."

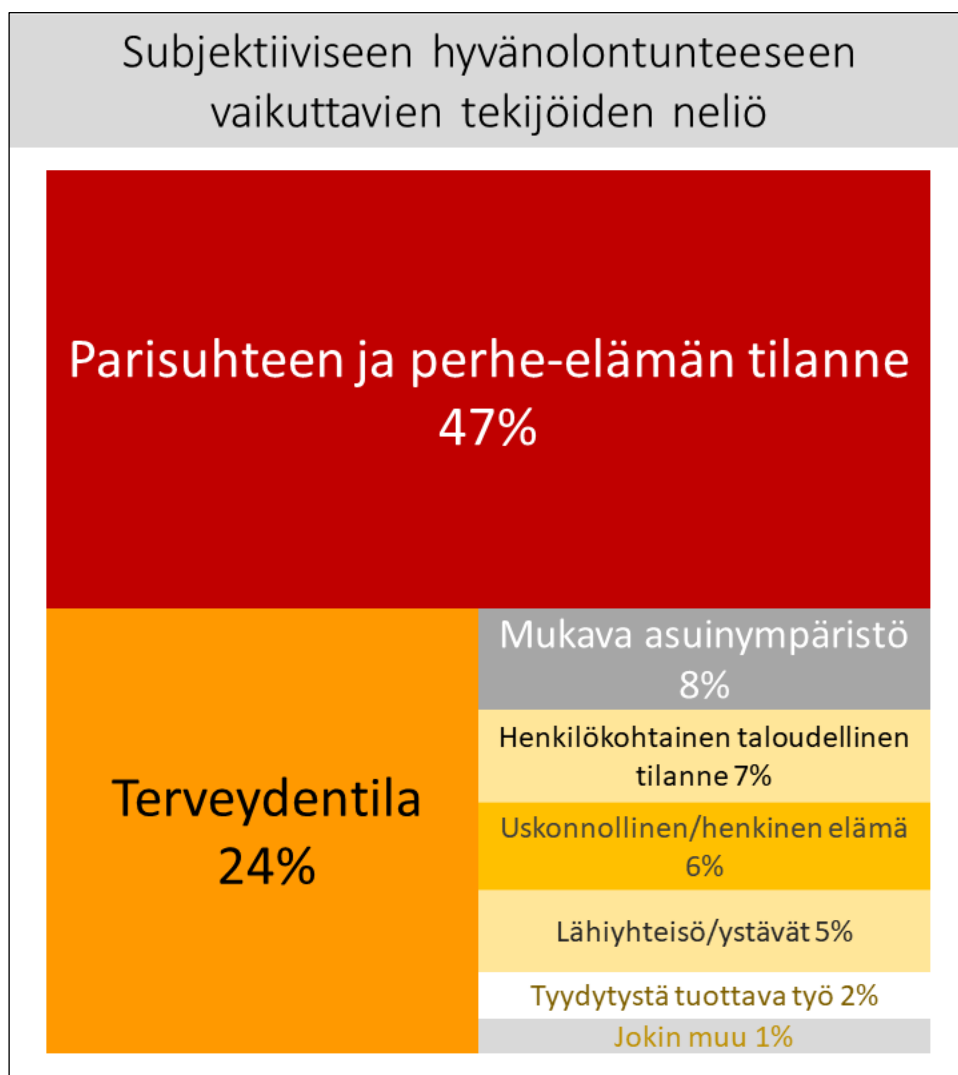
Juuri sosiaaliset suhteet nousivat vastauksissa erittäin tärkeiksi hyvinvoinnin kasvattajiksi. Perhettä, lapsia, ystäviä, kotieläimiä, kotia vastaajat pitivät korkeassa arvossa. Turverkosto ja ystävät ovat 'kultaakin kalliimpia'. Pienilläkin tuloilla voi tulla kohtuullisesti toimeen, kun kulut pysyvät kurissa ja ympärillä on ihmissuhteita ja muita onnellisuuteen ja elämänlaatuun liittyviä mielekkäitä asioita (Isola & Suominen 2016, 39). Yhteiskunta olisi tasa-arvoisempi, jos sosiaalinen status olisi vähemmän tärkeä tai se ilmaistaisiin erilaisesti kuin nykyisin (Jackson 2011, 76).

Yli puolet kaikista vastanneista nosti esiin terveyden ja sitä kautta mahdollisuuden nauttia omasta ajasta ja 'eräänlaisesta vapaudesta'. Fyysinen terveydentila esti kuitenkin muutamilla vastaajilla kokonaisvaltaisen osallistumisen arkeen ja rajoitti tekemistä.

Aikaa vastaajat käyttävät myös paljon kaikenlaisen käsin tekemisen ja taitteen parissa, joka tuottaa onnistumisen kokemuksia. Terveys ja hyvinvointi eivät ole perustuslaillisia arvoja, ne tukevat ihmisen vapautta ja mahdollisuutta kehittää itseään. Kenellekään niitä ei voi antaa, ellei ihminen itse halua osaa elää terveesti ja hyvin (Ehrnrooth 2016, 28-29.) Tässä suhteessa

ei ole kyse yhteiskuntaluokista, vaan ihmisen omista arvovalinnoista. Esimerkiksi juuri terveys, ihmissuhteet, fyysinen ja henkinen kukoistus, koulutus, hyvään elämään kuuluvat asiat, edellyttävät kurinalaista sitoutumista, johon ihmisen on itse kyettävä (Ehnrooth 2016, 29).

Subjektiiiviseen hyvänolon tunteeseen vaikuttavasta tekijöistä (kuva 24) hahmottuu elintärkeiden sosiaalisten, fyysisten ja psykologisten ulottuvuuksien vaikutukset hyvinvointiin.

Kuva 24. Subjektiiiviseen hyvänolon tunteeseen (onnellisuuteen) vaikuttavat tekijät (Mukaeltu Jackson 2011, 59 kaaviosta).

Puolet vaikutuksesta tulee parisuhteen ja perhe-elämän tilanteesta (parisuhteen korvaa yksineläjillä lähiyhteisö ja ystävät), neljäsosaan vaikuttaa terveystila. Kun tutkitaan työn vaikutusta ihmisen hyvinvointiin, on tyydytystä tuottavalla työllä subjektiiiviseen hyvänolontunteeseen vain 2 % vaikutus. Kuvasta voidaan myös huomata, että materiaaliset seikat määrit-

tävät tyytyväisyyttä hyvin vähän, pääosassa ovat henkinen ja fyysinen terveys. Materiaalisia hyödykkeitäkin käytämme usein sosiaalisiin ja psykologisiin tarkoituksiin, joilla haemme identiteettiä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta (Jackson 2011, 61). Yhteiskunnassa kannattaisikin ulkoisten eriarvoisuuden kehittämisen sijaan kiinnittää huomiota ihmisten konkreettiseen sosiaaliseen kanssakäymiseen ja terveyden ylläpitämiseen, jolloin yhteisö kehittyisi itsestään sisäisistä lähtökohdista.

(Mistä hyvinvointisi koostuu? Mitkä asiat ovat tärkeitä?) *”Hyvinvointi on sitä, että voi ja saa elää omannäköistä elämää. Pysyy pelikunnossa eli terveenä. Oma päätäntävalta on tärkeää.”*

”(Hyvinvointi?) ...se on pitkälti sama kuin mielekkääksi koettu elämä, oleminen ja toiminta maailmassa, sen kautta tulee oikeastaan kaikki.”

”Siitä, että voin tehdä jotain missä olen taitava ja saan iloa tekemisestäni. Rahallinen toimeentulo on mielen kannalta myös tärkeä.”

Elämässä selviytymisessä on Jacksonin (2011, 215-216) mukaan osaltaan kyse kyvystä antaa ja saada rakkautta. Tullaksemme toimeen meidän on tunnettava, että kuulumme yhteisöömme ja löydettävä oma paikkamme, mistä käsin autamme rakentamaan maailmaa.

5.4 Mikä muuttuisi, kun pääsee töihin?

Kansainvälisissä mielipidetutkimuksissa hyvä työpaikka on ihmisten eniten tavoittelema asia kaikkialla maailmassa (Kasvio 2014, 26). Joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta haluamme myös rakentaa itsellemme hyvän elämän edellytyksen hankkimalla itsellemme kodin, jossa koemme olevamme hyvinvoivia (Niemelä & Saari 2013, 7).

(Miten työttömyys vaikuttaa?) *”Työttömyys..., jotenkin tottunu siihen. Tuntuu, että pudonnut. Saa ihmiset voimaan huonosti, ei kaikki mutta..., ihminen pyrkii, että saa tehdä jotain ja kuuluu johonkin sosiaaliseen ryhmään... työ on suuri osa ihmisen elämää.”*

Kuva 25. Ei ole väliä missä on töissä ja mitä tekee, kunhan on töissä.

”Työnteko pitää ihmisen rytmissä, talous on jossain tasossa kumminkin kunnossa, silloin kun on töissä.”

(Miten työttömyys vaikuttaa? Miten työttömyyteesi suhtaudutaan?) *”Rutiinittomuus pistää vuorokausirytmän päin helkkaria. Nykyään ei ota asiaa niin raskaasti koska olen kuntouttavassa työtoiminnassa ja elämässäni on jonkinsortin arki. Ulkopuolisten ihmisten mielipiteet eivät vaikuta juurikaan, tärkeintä on, että ollaan viranomaisten ja läheisten ihmisten kanssa samalla kartalla. Tietysti myös se, että en anna sen vaikuttaa itsetuntooni negatiivisesti. Tässä ollaan menossa loivasti ylöspäin koko ajan.”*

(Mitä hankkisit ensimmäisenä, jos olisit töissä?) "Hankkisin terveyden ja hyvinvoinnin. Niitä mitä joka ihminen arjessa tarvii: parempaa ruokaa, voida hyvin, kun saa rytmiä työn kautta, maksaa vuokra, vaatteita..."

"Mikäli pääsisin vielä joskus esim. osapäivätyöhön, toisi se varmaankin tiettyä säännöllisyyttä ja rytmiä elämään. Ei myöskään tarvitsisi jatkuvasti kytätä keltaisia hintalappuja elintarvikkeista. Ja varmaankin lähtisin joskus lapseni kanssa vähän pidemmälle matkalle. Muualle kuin Ruotsin risteilylle."

"Jos olisin töissä ja minulla olisi rahaa ostaisin varmaan tietokoneen. Selaista ei ole ja se on hirveän tärkeä työkalu."

"Varmaankin oman kämpän."

"Muuttaisin pois kaupungista, mutta vaatisi auton ostoa kulkemiseen."

Työ antaa toimeentulon, jäsentää ajankäyttöä, tarjoaa toimintaa, kehittymistä ja ohjaa yhteisön jäseneksi. Vastapuolena työttömyys on uhka toimeentulolle ja elämäntaloudelle. (Niemelä & Saari 2013, 44.) Taloudellinen hyvinvointi on suhteessa terveyteen, paremman ja terveellisemmän ruoan kautta. Mielenterveys pysyy tasapainossa, kun ihmisellä on varaa kehittää itseään esimerkiksi kulkemisen ja liikkumisen kautta, jolloin saa uusia näkökulmia asioihin. Työttömän elämänpiiri on paikallisempi kuin muilla ihmisillä (Isola & Suominen 2016, 44), koska liikkuminen toisille paikkakunnille on taloudellisesti liian kallista.

(Miten työttömyys vaikuttaa?) "Eniten on vaikuttanut todella raskaasti oudot karenssit, joiden valitukseen menee kaksikin vuotta. Silloin tulee kyllä 2kk:n 0€ vaihe, joka tuottaa todella hermoja raastavia aikoja."

(Onko jokin erityisesti vaikuttanut siihen, että olet työtön?) "Ulosottojen takia ei oo motivaatio mennä töihin. Ei kannata. Luottotiedot meni, 33% lähti palkasta pois. Motivaatio laski tulojen myötä."

Ulosotot vaikuttavat suuresti työn vastaanottamisen motivaatioon. Myös kokemukset karensseista, saavat varuilleen TE-toimiston suuntaan, joiden tarjoama työ pitäisi ottaa vastaan sen sijaan, että sopisi esimerkiksi lyhytaikaisista työsuhteista itse, vaikka työt olisivat kestoltaan samanmittaisia. Seurauksena on usein karensseja, jotka eivät kulu lyhyen työsuhteen aikana loppuun. Tällöin työn vastaanottamisen aiheuttamat pelot toimeentulosta, johtavat ristiriitaisiin tilanteisiin ja vaativat pitkittyneitä selvityskaaria.

5.5 Suhtautumista ja sosiaalista vieroksuntaa

(Miten työttömyyteesi suhtaudutaan?) *”Suuri osa sanoo yleisesti työttömistä, että ’me maksetaan teidän kelat ja muut sossut, että töihin siitä’. Kun ne on tutustunu ihmiseen kasvojen, niin sanotaan ihan toista, että oot ihan hyvä tyyppi, et ole pelkkä työtön, vaan ihminen. Ja että välillä ihmisen elämässä on vaan huono hetki.”*

Työttömäksi jääminen tarkoittaa siirtymistä toiseen maailmaan, missä on eri säännöt ja arvot ja yhtäkkiä päälle langennut arvottomuuden viitta. Huono-osaisuutta selittävät usein tekijät, joihin ihminen ei voi itse vaikuttaa, mutta joiden seurauksena elämän suunta muuttuu ehkä pysyvästi (Niemelä & Saari 2013, 24). Yksilökeskeinen kulttuuri lisää mielensisäistä ristiriitaa, sekä arvottomuuden ja häpeän tunteita. Ihmiset kokevat, että heillä ei ole merkityksellistä paikkaa, ja roolia yhteiskunnassa. Eriarvoisuus heikentää kansan keskinäistä luottamusta ja yhteenkuuluvuudentunnetta. Ihminen kokee itsensä arvottomaksi ja esimerkiksi masentuu, koska yhteiskunta masentaa (Kajanoja 2017.)

Kuva 27. Työttömyys esiintuu monenlaisia tulkintoja.

(Miten työttömyys vaikuttaa?) *”Työttömyys koskettaa Forssan alueella nyt kovin monia. Mutta huomaa, että työttömyyttä ei enää hävetä samalla tavalla kuin muutama vuosi sitten. Toki toimeentulon mahdottomuus koettelee kovakouraisesti ja asettaa ihmisille aivan liikaa haasteita selviytyä arjesta. Ja toisaalta tämä kollektiivinen työttömyys yhdistää.”*

Toisaalta tutkijat ovat päätelleet, että yhteiskunta on kokonaisuudessaan sopeutunut massatyöttömyyteen, eikä työttömäksi joutuminen aiheuta suurta sosiaalisen arvostuksen laskua, sillä moni muukin naapuristossa jää työttömäksi tai on työttömänä (Hirvonen & Mangeloja 2006, 92-93).

(Miten työttömyyteesi suhtaudutaan?) *”Työttömällä ei ole oikeutta olla mitään mieltä mistään, ainakaan rahasta, työstä tai politiikasta. Kaikki pitäisi hyväksyä. Työtön on työssäkävien elätti, sosiaaliturvan väärinkäyttäjä, joka ei vaan suostu tekemään töitä.”*

Riippumatta yhteiskunnan sopeutumisesta, työssäkävät ja työttömyyttä kokemattomat suhtautuvat työttömiin edelleen hyvin usein väheksyen. Työttömyyttä pelätään, sillä silloin joudutaan toisten armoille ja tämä asetus käännetään työtöntä vastaan. Viranomaistoiminnan ja kansalaisten välinen luottamuspuola kertoo politiikan epäonnistumisesta. Kun talous on päästetty määräämään politiikkaa, ihmiset ovat toistensa tukassa kiinni. (Hankamäki 2005, 116.) Nopeasti muuttuva maailma on niin sanottu uusi normaali, johon ihmisten on tottuminen (Vapaavuori 2016, 154). Ympäristämme erottuu selvästi uusi ja vanha työelämä (Nuutinen 2017, 7).

Kuva 28. Työtön saattaa kuulla monenlaisia arvioita työkykyisyydestään ja selviytymisestään fyysisesti työelämässä.

(Miten työttömyyteesi suhtaudutaan?) *”Hyvin eri tavoin, osa ’karsastaa’ työttömiä ja pitää työttömyyttä työttömien omana vikana ja osa ymmärtää, että välttämättä ei työllisty, vaikka henkilö haluaisi työelämään.”*

Työttömästä on monenlaisia mielikuvia. Työttömyyteen suhtaudutaan enimmäkseen negatiivisin ajatuksin: Erilaisuudesta pitää tavalla tai toisella tehdä halveksittavaa. Hankamäen (2005, 92, 37) mukaan työttömyys itsessään ei osoita ihmisestä mitään, se on rakenteellinen talousdynamiikkaan liittyvä ongelma.

(Miten työttömyyteesi suhtaudutaan?) *”Ihmiset kysellee, millä sä oikein toimeen sit tulet?”*

"Ihan kun vika ois itsessä. Jää pikkuhiljaa syrjään töissäkäyvistä, kun ne ei arvosta ihmisenä, vaikka et ihmisenä oo muuttunu mitenkään."

" Miksei voi mennä töihin si, mikä mättää?"

(Millaisia kommentteja olet työttömistä kuullut?) *"Kaikki mahdollinen hullusta loiseksi."*

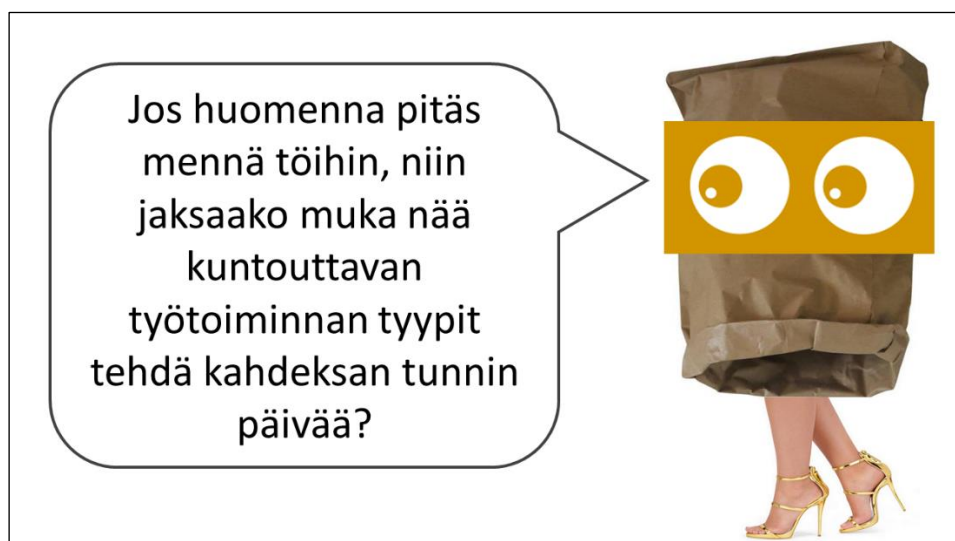
"Laiska, juoppo, luuseri."

" – 'Tuollaisia persaukisia ei täällä kauaa katsella' - joku satunnainen ukko kadulla.

- 'Menisit töihin' - ihmiset jotka eivät ymmärrä, että niitä töitä ei yksinkertaisesti ole.

- 'Sinäkin täällä elät mun verorahoilla' - humalaiset ihmiset."

"Kommentteja vaihtelevasti, kannustavasta siihen, että 'koskaan sä et enää töitä saa'."

Kuva 29. Työssäkäyvillä voi olla erilaisia ennakkoluuloja työttömistä ja omasta erinomaisuudestaan.

Hyvin usein kommentteja antavat henkilöt, joilla ei ole työttömyydestä omakohtaista kokemusta ja jotka itse ovat vakituksessa työelämässä. Pitkäaikaistyötöntä pidetään työmarkkinoilla 'saastuneena', joka muistuttaa yhteiskunnan rakenteiden haavoittuvuudesta. Ja kun puhutaan syrjäytyneistä, huomio kiinnitetään pois ilmiön yleisyydestä, henkilön ominaisuuksiin. Tätä puhetta syrjäytyneistä tarvitaan tuomaan yhteisyyttä muiden välille yhteiskunnassa, jossa jokainen pelkää luuseriksi tulemistä. Ahdistusta helpottaa vielä, jos syrjäytetyt todella suistuvat riippuvuus- ja itsetuhokierteeseen. (Siltala 2004, 197-198.) Syrjäytyminen ei ole ihmisen henkilökohtainen ominaisuus. Yhteiskunnassa taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset

prosessit eriarvoistavat ihmistä ja syrjäytymisen sijaan pitäisi puhua ennemminkin syrjäyttämisestä. (Isola & Suominen 2016, 54.)

”Työttömyysongelma ei ratkea uudella organisaatiolla ja käyttö-/hoitototejia palkkaamalla. Toki myös työttömyyden hoito työllistää. Tarvitaan asennemuutosta ihmisen omien voimavarojen kunnioittamista ja ihmisarvoista lähestymistapaa. Ja työpaikkoja.”

Kun köyhyys/työttömyys käsitetään ainoastaan rahasta kiinni olevaksi tilaksi, se rakentaa käsityksen sosiaalipummeista, jotka loisivat ’meidän rahollamme’. Voidaan puhua moraalipaniikista, moraalista suuttumisesta, joka julkisessa keskustelussa leimaa suuren ihmisryhmän ja johtaa yleisen asenteen muuttumiseen. (Isola & Suominen 2016, 71-72.) Omat asemat yhteiskunnassa vaikuttavat toisten asemaan suhtautumiseen (kuva 30).

Kuva 30. Vastaajan mielipide.

6 KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN TYÖPAIKKA-, TYÖPAJA-, TUPA-, JA KURSSIKOKEMUKSET

Tässä luvussa käsitellään kuntouttavaa työtoimintaa eri toimintamuodoissaan ja esitetään se aineisto, joka koostuu vastaajien kokemuksista ja mielipiteistä kuntouttavasta työtoiminnasta. Tutkimukseen osallistuneista 19 henkilöä vastasi tämän aihealueen kysymyksiin.

(Mitä hyvää ja mitä huonoa kuntouttavassa työtoiminnassa on?) *”Kuntouttava työtoiminta, toiselta sanalta vitsi. Ei edistä kenenkään työnsaantia. Ei tosissaan voi ottaa. Saadaan tilastot puhtaaks, ei mitään muuta. Tehdään pilipalia. Naurettavaa. Ei edistä työllistämistä.”*

”Tavalliset työntekijät nauraa yhdeksän euron hommia.”

”Kuntouttava työtoiminta. Mitä hyötyä on se, että me yhteiskunnan ’pohjasakka’ ollaan jossain väsyneessä työpajassa. Työllistyminen? Mitä on kuntouttava työtoiminta? Jos juodaan salakaljaa, vedetään röökiä, täytetään sanaristikoita, juodaan kahvia ja niin edelleen ja kaikki on ärtyneitä. Suurin osa odottaa sitä, että pääsee kaljakauppaan neljän tunnin turhan kärsimyksen jälkeen, mikä ei työllistä, eikä kuntouta ketään. Eli mitä on kuntouttava työtoiminta?”

Kun työttömyys pitkittyy, pakotteet osallistua työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin, kuten kuntouttavaan työtoimintaan, kunnan taholta tiukentuvat maksettavan kuntaosuuden vuoksi. Kuntouttavan työtoiminnan tarkoitus on parantaa työllistymismahdollisuuksia. Suuri osa kyselyyn vastanneista eivät kuitenkaan koe, että toiminta kuntouttaisi tai edistäisi työnsaantia.

”Tehtävät kun ovat olleet enimmäkseen juurikin prosessimaisia, usein piinallisenkin puisevia, eikä todellakaan missään suhteessa kykyihini. Kuntouttavuus kokonaisuutena erittäin kyseenalaista, koska en ollut vajaakuntoinen toimintaan lähtiessäkään. Kuitenkin ’kuntoutuksen’ kestäessä haamaan, vointi tietysti on alkanut heiketä, mainituista syistä.”

Toimintaa ei ole tarkoitettu Sosiaali- ja terveysministeriön (n.d.) mukaan niille työttömille, jotka kykenisivät osallistumaan julkisiin työvoimapalveluihin tai työhön. Mutta toimintaa käytetään, koska työpaikkoja ei ole, ja usein kuntouttavan työtoiminnan tai työkokeilun kautta tulevat vievät mahdollisuuden palkkatyöpaikkojen luomiseen. Miksi maksaa, jos on yhdeksän euron -työvoimaa, jotka eivät voi kieltäytyä.

(Millä perusteella sinut on pakotettu kurssille/työpajaan?) - *”Et eristäydy muista ihmisistä’, jota ei ole ollut missään vaiheessa tapahtumassa.”*

”On annettu vaihtoehdot mihin mentävä. Johonkin on pakko mennä. Työtön laitetaan seinä selkää vasten. Karensi tulee, jos ei mee.”

”Koska sitä tätä ja toista kurssia ehdotettu. Pakko johonkin osallistua.”

”Tavanomaista ’vapaaehtoista’ pakkoa ilmassa aina. Kieltäydypä jostain aidosti ja karenssiahan se aiheuttaisi.”

”Kurssia ei mitenkään esitelty, ite huomasin. Soitin useasti siihen numeroon, jätin vastaajaan viestin, ja kun sieltä soitettiin, oli yksi paikka vapaana... Koko aikana ei ole tarjottu yhtään mitään. Roikun välissä. Kukaan ei ota töihin, mutta eläkkeellekkään ei pääse.”

Vastauksista selvisi, että riippuen tarjottavasta toimintamahdollisuudesta, joillekin toiminta sopii, monille se on pakottavaa. Johonkin kuntouttavan työtoiminnan toimintaan tai kurssille on niin sanotusti pakko mennä, ettei karenssia tule, vaikka toiminta ei parantaisi henkilön työ- ja toimintakykyä. Joukossa on myös vanhempia työnhakijoita, jotka odottavat eläkkeelle pääsyä, osalle aktivointitoimenpiteitä kohdistetaan, osalle ei.

6.1 Kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta työpaikoilla

Epätyypillisessä työsuhteessa, sekä kuntouttavan työtoiminnan kautta, työskentelevien täytyy olla jatkuvasti valmiita vaihtamaan ammatillista identiteettiään ja omaksumaan uutta tietoa, sitoutumatta silti mihinkään ja olemaan ulkopuolisia kaikissa työyhteisöissä (Haapala 2016, 12). Työpaikan hierarkiassa, arkikielessä nokkimisjärjestyksessä, esimiehen, vakituisien, projektityöntekijöiden, määräaikaisten, ammatillisen koulutuksen työssä oppijoiden, osa-aikaisten, palkkatuettujen, työkokeilijoiden jälkeen tulee viimeisenä kuntouttavan työtoiminnan osallistuja. Osallistujan koulutus saattaa vaihtaa järjestystä, ja joskus hänellä on enemmän koulutusta tai iästä riippuen kokemusta kuin työpaikan vakihenkilökunnalla. Mukaan pääsee sopeutumalla ja mukautumalla ryhmän normeihin, esiintymällä oikein, sillä poikkeavat syrjäytetään (Airaksinen 2016, 206).

(Miten koit itsesi suhteessa/asemassa muihin työntekijöihin?) ”Oudolta. Tehdään samaa työtä. Vakihenkilö saa olla vaikka tekemättä, kukaan ei arvostele sitä, mutta jos kuntouttavan työtoiminnan osallistuja ei tee muka kunnolla tai keskity, niin heti arvostellaan. Työpaikat ja TE-toimisto, mikä se nykyisin nimeltään onkin, on lyöttäytynyt yhteen ja naureskelee ihmisten kömpelyydelle, hitaudelle ja muille poikkeaville ominaisuuksille. Ite ne onkin niin moitteettomia ja täydellisiä, että on varaa työajalla arvostella ja kahvipalaverissa haukkua. Toivottavasti löydetään teillekin joku reipas ja normaali työntekijä, niin ei tarvi niin paljon käyttää aikaa ohjaamiseen, niin ehditte niitä oikeita töitäkin tehdä.’ Mukavaa (vahingossa) kuulla.”

Kuntouttavan työtoiminnan työkentässä (kuva 32) kuvataan yläpuolella kunnan velvoitteet ja toimenpiteet, alapuolella yksilöön kohdistuvat elämänhallintaan ja toimintakykyyn vaikuttavat tekijät. Motivaatio toimintaa kohtaan on tärkeää niin toimintaa järjestävän (suunnittelu, palautteen huomioiminen) ja osallistujan kannalta (hyödyllisyys, mielekkyys).

Kuva 32. Kuntouttava työtoiminta työkentässä.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (n.d.) määrittää, että kuntouttavan työtoiminnan osallistujia ei saa korvata työntekijää tai toimia hänen sijaisenaan, eikä paikka saa olla miltei osin riippuvainen kuntouttavan työntekijän työstä. Kuntouttavan työtoiminnan tehtävät ovat ns. avustavia tehtäviä. Tämä rajoitukset määrittävät, että suoritettavat työtehtävät määräytyvät usein yksipuolisiksi.

(Saitko työpaikalla käyttää vahvuuksiasi ja erityistaitojasi?) ”Näen että olen voinut tehdä paljon enemmänkin, mutta siihen ei annettu mahdollisuutta.”

”Eikä varsinainen henkilökunta ehtisi tai toisinaan edes osaisi tehdä kaikkia asioita kuitenkaan, jolloin ne jäisivät määrittelemättömäksi ajaksi tekemättä aiheuttaen lopulta sinänsä korvaamattoman menetyksen.”

Joissakin tapauksissa kuntouttavan työtoiminnan osallistujia on hakeutunut itse työpaikalle, koska tuntee mielekkyyttä tehdä siellä omaan erityisosaamiseensa ja mielenkiintoonsa vastaavia tehtäviä ja jos se antaa hänelle jotakin lisäarvoa. Ihmiset haluavat yleensä saada aikaan hyvää ja laadukasta jälkeä siinä mihin ryhtyvät, kokea ja jakaa onnistumisia sekä hyö-

dyntää kertynyttä osaamista ja kokemuksia (Hakanen 2011, 20). Oman tarpeellisuuden huomaaminen nostaa itsetuntoa ja oman osaamisensa arvostamista.

”Pyrin ja teenkin aina kaikki tehtäväni niin viimeisen päälle kuin mahdollista, koska muuten en näe tekemisessä mieltä.”

”Toisaalta tykkäsin olla siellä. Kävin sääntillisesti. Tottakai panostaa, kun tietää, että on tarvetta työntekijälle. Pää puutuu, kun vedät siellä tukka putkella, että töitä sais. Kun lähdin, niin seuraava tuli. Pyöritetään vaan porukkaa (kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvia).”

Ei siis ole samantekevää kenenkään hyvinvoinnille, miten aika työpaikalla käytetään ja miten sitä arvostetaan. Ilman motivaatiota työskentelevä ei ole eduksi kenellekään.

(Tuliko jälkeesi toinen samaan työhön?) *”Menet sinne, oot siellä, käyt, se riittää, että käyt siellä. Voit päästä vaikka palkkatöihin. Jos teet työs hyvin, niin pääset töihin’. Joo-o, ei se mihinkään työsuhteeseen johda. Kun on paljon työttömiä, niin se on hyväksikäyttöä. Seuraava tulee ysihommaan tilalle, kun ite lähdet.”*

”Työpaikan toiminta perustui suurelta osalta ilmaiseen työvoimaan.”

”Turhauttavaa on se, että työtehtävää voi tehdä kuka tahansa ja henkilöitä kierrätetään paikasta toiseen.”

”Siellä työpaikassa on aina joku kuntouttavassa työtoiminnassa. Koska niitä hommia voi tehdä kuka vaan, ja tarvitaan joku tekeen, kun ne on tyllä, ettei ees kukaan palkalla menis tekeen semmosta.”

Usein organisaatioissa muodostuu vaihtuva kuntouttavan työtoiminnan osallistujan, harjoittelijan tai palkkatuetun henkilön paikka, johon ihmiset vaihtuvat ja organisaatiolla on täten käytössään ilmainen työvoima, jolla säästetään palkkakustannuksissa. Jos tarkoituksena on edistää työhön pääsyä, ei vuosien ilmainen työ auta kuin sitä organisaatiota, jolle sitä tehdään. Aiemmin työelämässä on korostettu, ettei kenenkään tule pitää itseään korvaamattomana, nykyisin on tärkeämpää, ettei kenenkään tule töissä kokea olevansa koska tahansa korvattavissa (Hakanen 2011, 121).

Kuntouttavassa työtoiminnassa esimies on työnhajaaja (kuva 33). Osallistujat myös tiedostavat, ettei heillä ole velvoitetta suorittaa työtehtäviä niin kuin työsuhteessa olijoilla, usein ei pakottavuuden tai arvostuksen vuoksi ole motivaatiotakaan. Toiminta ei myöskään saa korvata palkkatyötä. Kuntouttavan työtoiminnan työpaikalla tapahtuvan työn toimintakenttä muodostuu jo lähtökohdiltaankin ristiriitaiseksi.

Kuva 33. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuva ei ole työsuhteeseen liittyvää vastuuta eikä velvollisuuksia.

6.1.1 Kuntouttavan työtoiminnan kokeminen työpaikalla

Tutkimukseen osallistuneista yhdeksän henkilöä on osallistunut kuntouttavaan työtoimintaan työpaikalla.

(Oliko kuntouttavasta työtoiminnasta hyötyä ja millä tavalla se oli hyödyllistä?) *”Oli (hyötyä), sain rytmin kuntoon. Alkoholi väheni. Opin sen, että kaikki ei ole menetetty vaan voi nauttia siitä, että saa kiinni elämästä. Välillä vaan tapahtuu odottamatonta, mikä romuttaa kaiken.”*

(Hyödyllisyys?) *”Kyllä, kotona ei viihdy ja jotain on pakko tehdä, ettei pää hajoa.”*

”Aikaa hankkia perspektiiviä omiin rutiineihinsa. Osa kuntoutumista on kohdata elämä päivittäin ja oppia hallinnoimaan sitä ilman että koko homma leviää läskiksi. Sellainen stabiiliuden tunne jota ei aikaisemmin ole ollut.”

”Hyötyä oli sen verran, että saatoin itse arvioida työkykyni terveydentilani kannalta. Joten kyllä, hyötyä oli, mutta ei niin kuin kuntouttavan tarkoitus olisi.”

(Mitä työ opetti?) *”Opin että osaan tehdä ihan samaa työtä, kuin henkilökuntakin, välillä paremminkin. Opin, että sarjatyö päivästä päivään on tylsää, jos ei ole edes työkavereita.”*

”Kun on pitkään työttömänä ja ei näe työelämää, niin alkaa luulla, että itse ei pysty tekemään niitä töitä kuin muut. Kun sitten hetken seuraa toimintaa, niin tajuaa, että pystyy itsekin, ei vaan pääse tekemään ja saa palkkaa.”

(Mitä työ antoi? Mikä kehitti ja opetti?) ”Työ antoi 9 € per 4h. Jos toiminta kokonaisuutena jotain kehitti, se kehitti omaa ’työidentiteettiä’ ihan muilla kentillä. Työt antoivat myös joitakin teknisiä ongelmia, joihin toimivan ratkaisun etsiminen on hyödyksi vastaisuudessakin.”

Kuntouttavan työtoiminnan työkokemukset työpaikoilla koettiin positiiviksi: arkeen tuli rytmi ja osallistujat saivat kokemuksia osaamisesta. Kuntouttava työtoiminta antaa myös mahdollisuuden tekemiseen. Toiminnan kautta ihmiset oppivat ja osaavat arvioida työkykynsä ja osaamisensa tason verraten sitä työn vaatimustasoon ja muihin työntekijöihin. Yksipuoliset työtehtävät omiin kykyihin verrattuna vaikuttavat osalla motivaatiota alentavasti.

(Mitä työ opetti?) ”Että minustakin on halutessani yhteiskunnan täysipainoinen jäsen.”

”Sosiaaliset suhteet, yhteenkuuluvuuden tunne johonkin/joihinkin. On siis muitakin samassa tilanteessa olevia.”

(Onko toiminta vaikuttanut hyvinvointiisi ja miten?) – ”Psyykinen hyvinvointi.”

Työpaikoilla osallisena oleminen lisää ihmisen itsetuntoa ja luottamusta omiin kykyihin. Osallistujien psyykinen hyvinvointi on lisääntynyt, kun on saanut olla sosiaalisessa kanssakäymisessä muiden ihmisten kanssa ja kokenut kuuluvansa työyhteisöön tai ryhmään. Kuntouttavan työtoiminnan omissa ryhmissä ihmiset ovat samanlaisessa sosiaalisessa asemassa ja toistensa vertaisryhmää, joka ei aseta ketään eriarvoiseen asemaan.

6.1.2 Kuntouttavaa työtoimintaa yhdeksällä eurolla

Kuntouttavan työtoiminnan tehtävät on määritelty avustaviksi tehtäviksi. Työpaikoilla kuntouttavassa työtoiminnassa oleva henkilö tekee usein avustaessaan samaa työtä, kuin työsuhteessa oleva työntekijä (kuva 34). Korvaukseksi kuntouttavan työtoiminnan osallistumispäivässä saadaan yhdeksän euroa.

(Millaista on tehdä samaa työtä, kun toinen työntekijä saa palkan ja itse yhdeksän euroa?) ”Jos ihminen on työtön, niin se on työtön. Tuttu kävi siivoamassa, yhdeksällä eurolla teetetään, se ei mee jakeluun, kun toisilta menee työt. Ei huono ajatus, että saa ihmiset pois kotoa, mutta eri asia mitä odotetaan ja teetetään.”

Kuva 34. Joissakin kuntouttavan työtoiminnan työpaikoissa tehdään avustavasti samaa työtä kuin vakihenkilökuntakin.

"Oon ottanu semmosen linjan, etten ihan mihin tahansa paskaan lähde. Ei ihmisen tarvi yhdeksällä eurolla nöyrtyä. Mitä paskasempi homma, niin laitetaan ilmaset äijät tekeen."

"Epäreilua."

"Laskukaavan kautta, kun kattoo, niin jää yhtä paljon käteen, kun on yhdeksän euroa päivässä, kun olis palkkatulella. Palkkatuella kertyy eläke."

(Millaista on tehdä samaa työtä, kun toinen työntekijä saa palkan ja itse yhdeksän euroa?) *"Samanlaisesti sitä tekee, kun toinenkin, ei sitä siinä tehdessä huomaa. Sama kun saa huonompaa palkkaa samasta työstä, se ärsyttää, jos rupee sitä paremmin ajatteleen, tuntee itensä huonommaksi, ettei oo arvoa, mutta ei toisaalta mitään vastuutakaan, eikä voida vaatia, että pitää kiirettä."*

"Ns. "työnkuvaani" nähden voin sanoa, että yhdeksän euroa on ainakin jotain. Mutta voin sanoa, ettei yhdeksän euroa päivältä motivoi ollenkaan."

Kuntouttava työtoiminta helpottaa onnistuessaan työelämään kiinnittymistä työttömyyden jälkeen, jolloin ihminen pääsee osallistumaan ja seuraamaan muiden työntekijöiden työn asettamia vaatimuksia ja huomamaan, että selviää työhön kohdistuvista odotuksista. Kuntouttavasta työtoiminnasta saatava korvaus ei kuitenkaan usein motivoi, eikä kuntouttava työtoiminta esimerkiksi kerrytä eläkettä, vaikka teet samaa työtä kuin muut. Kuntouttava työtoiminta jo nimikkeellään asettaa ihmisen etukäteen alempiarvoiseen ja työkyvyttömän rooliin, varsinkin työpaikoilla tapahtuvassa kuntouttavassa työtoiminnassa, jossa se luo jo nimellään vakituiselle henkilökunnalle ennakkokäsityksiä.

6.1.3 Työn arviointia kuntouttavan työtoiminnan työpaikalla

Ihmiset tekevät työnsä moitteettomasti ja erinomaisesti jo maineensa takia. Korvaukseksi kuntouttavan toiminnan osallistumispäivästä saa yhdeksän euroa. Monissa paikoissa osallistuja tekee aivan samoja työtehtäviä ja tuntimääriä kuin palkkatyössä olija. Osallistujaa arvioidaan työpaikan ja työvoimaviranomaisten puolesta tietyin väliajoin. Tämä arviointi olisi myös suotavaa tehdä työpaikkoja ja sen henkilökuntaa ja työvoimaviranomaisia koskien (kuva 35) ja arvioida milloin kuntouttavan työtoiminnan olisi syytä vaihtua esimerkiksi palkkatuettuun tai määräaikaiseen työhön.

Kuva 35. Arviointi keskittyy suurimmalta osalta kuntouttavan työtoiminnan osallistujaan, ei toisinpäin.

”Joukossa on palkkatuettuja, joka omalla kohdallakin olisi ollut mahdollista, muttei siitä ollut puhetta, kun sopimus kuntouttavaa tehtiin.”

”Ennen kuin toimenpiteet kiristyi, niin sanottiin, etten saa tehdä kuntouttavaa enää pidempään, vaan nyt pitäisi saada palkkaa. Tulos oli se, että puoli vuotta olin palkkatuella. Sitten taas uusi kierros kuntouttavaa.”

Jos työpaikoilla on tarvetta työvoimalle, kuntouttava työtoiminta voi johtaa palkkatuettuun työhön. Palkkatuetyössä ollaan työsuhteessa, ja se helpottaa työpaikalla henkilölle annettavia työtehtäviä. Henkilö saa ja voi myös työskennellä yksin, mitä kuntouttavassa työtoiminnassa ei saa tehdä.

(Miten sinua arvostettiin?) *”Työtäni arvostettiin. Se tuntui hyvältä.”*

”Kaikki olemme (työpaikalla) samanarvoisia.”

”Pahin jakso kuntouttavaa työtä oli vanhusten palvelukeskuksessa, jossa hoitajat kohtelivat minua halveksien ja alentuvasti johtuen taustastani.”

*”Muut työntekijät ottivat minut vastaan kuin vertaisensa, pomo muistutti noin kerran päivässä siitä, etten ole töissä paikassa. Vaati samaan hengen-
vetoon tekemään töitä. Minähän tein, jotta en kyllästynyt, mutten ymmär-
tänyt silti paikan johtajan ylimielistä asennetta.”*

*”Kuntouttavan työpaikan työntekijällä ei ole työpaikalla oikeutta, eikä ar-
vostusta. Vakityöntekijät etsii syytä tai syitä miksi on työtön, että onko jo-
tain sairautta, ongelmaa tai luonteenpiirrettä, mikä selittäisi työttömyy-
den. Suomeksi onko jokin sairaus tai päihde-, tai mielenterveysongelma?”*

Työstä on hyvä saada kiitosta ja tunnustusta, tietoa siitä mihin se on vai-
kuttanut. Jos ponnistelujen ja palkkioiden suhde on koko ajan epätasapai-
nossa, eikä työntekijä saa ansaitsemaansa tunnustusta ja kunnioitusta, voi
työntekijälle muodostua käsitys, ettei tekemisessä ole mieltä ja että se on
suorastaan tyhmää (Hakanen 2011, 119). Tämä vähentää henkistä hyvin-
vointia ja kiinnostusta toimintaa kohtaan. Epäoikeudenmukaisella kohte-
lulla on haitallisempia terveysvaikutuksia kuin tulonjaon epäoikeudenmu-
kaisuudella, mutta työn psykologisen sopimuksen yksipuolinen rikkominen
tuo pintaan myös tulonjakokysymykset (Siltala 2004, 265).

(Miten koit arvioinnin? Oliko arvioija se, kenen kanssa työskentelit?) *”Arvi-
ointi on täysin kyseenalaista. Sen suorittaa yleensä esimies, joka ei ole teh-
nyt kanssasi tai edes nähnyt tekevän sun töitä. Esimerkkinä ’mä en voi an-
taa sulle kun kakkosen, kun mä en ole nähnyt sun tekevän mitään, kun en
ole ollut edes paikalla’. Naurettavaa.”*

*”Arvostellaan ihan vasemmalla kädellä. Sut arvostelee ihminen, joka ei ole
kanssasi töissä missään tekemisissä, ei tiedä millasella otteella tehdään.
Arvio tulee pörstäkertoimen mukaan, jos naama ei miellytä, vaikka on
tehnyt mitä on sanottu, niin välttävää tulee. Ysäri-hommiin ei perehdytä se
kuka vastaa, vaan jäät muiden duunareiden kontille. Iso vetää vaan nimen
alle papereihin.”*

Kuntouttavan työtoiminnan sopimuksia tehdään vähintään kolme kuu-
kautta kerrallaan. Kun sopimus loppuu, suoritetaan arviointi. Vastauksista
kävi ilmi, että joissakin paikoissa arvioinnin suorittaa ja täyttää organisaa-
tion esimies, joka ei ole tehnyt töitä arvioitavan kanssa tai edes nähnyt ar-
vioitavan tekevän töitä (kuva 36), koska työt tehdään muiden työntekijöi-
den kanssa. Tämä koettiin osallistujan näkökulmasta vääräksi ja arviointi
on silloin täysin turhaa, koska se ei ole totuudenmukaista.

Kuva 36. Arvioinnin saattaa työpaikalla suorittaa esimies, joka ei ole työskennellyt lainkaan arvioitavan kanssa.

6.2 Kuntouttavan työtoiminnan työpajat ja tuvat

Forssassa kuntouttavan työtoiminnan työpajoja on mm. Wirta-paja, mikä on ollut toiminnassa vuodesta 2014. Toiminnassa on ollut mukana 100 osallistujaa. Toiminta on laajentunut vuoden 2017 aikana, ja nykyisin päivittäisiä osallistujia on 20-30 henkilöä ja toimintaan on osallistunut 45-60 henkilöä kuukaudessa. Kesäkuussa 2017 pajalla oli yli 500 osallistumispäivää.

Wirta-pajalla voi harjoitella tietotekniikkaan, elektroniikkaan, robotiikkaan, 3D-tulostukseen, 3D-mallinnukseen, digitointiin ja media-alaan liittyviä työtehtäviä. Lisäksi toimintaan osallistuvat henkilöt voivat tehdä omia projekteja, joita ovat muun muassa erityyppisten laitteiden ja koneiden korjaus. Lisäksi harjoitellaan työvälineohjelmistojen käyttöä tai parannetaan tietokoneen käyttötaitoja. Laskutettavia asiakastöitä ovat digitointi, 3D-tulosteiden myynti, 3D-tulostimien myynti sekä graafinen suunnittelu.

Wirta-paja on avoinna maanantaista perjantaihin ja toimintaan osallistuva henkilö voi käydä 4-5 päivänä viikossa (kuntouttava työtoiminta 4 pv/vko, työkokeilu 5 pv/vko). Päivät ovat kuntouttavassa työtoiminnassa neljän tunnin mittaisia. Toimintaan osallistuvat henkilöt käyvät 1-5 päivänä viikossa, kunkin henkilökohtaisen sopimuksen mukaisesti. Osa henkilöistä on toimintaan vapaaehtoisesti hakeutuneita, mutta pääosin (70%) toimintaan osallistuvat henkilöt ovat niin sanotusti pakotettuina osallistumaan. Toimintaan osallistumisen ajat vaihtelevat suuresti. Ne, jotka ovat niin sanotusti pakotettuja osallistumaan ovat olleet kuntouttavan palvelun piirissä vuosia ja siirtyneet eri toimipaikkojen välillä. Työllistyneet tai opiskelemaan siirtyneet henkilöt ovat olleet mukana toiminnassa kuukaudesta 12

kuukauteen. Wirta-pajalla toimintaan osallistuneet henkilöt ovat työllistyneet koko maan tasoon verrattuna hyvin. Huomioitavaa on myös, että suurella osalla vapaaehtoisesti toimintaan osallistuvista henkilöillä on tarkoituksena opiskelupaikan saaminen.

Wirta-pajalla on pyritty luomaan paremmat mahdollisuudet työllistyä niille henkilöille, joilla on halu työllistyä. Tämä on pyritty luomaan erityyppisillä toiminnoilla, muun muassa suosituksilla, työpaikkojen kartoituksella sekä tarvittavien koulutusten hankkimisella. Wirta-pajan toimintaan osallistuneista henkilöistä 18 henkilöä on työllistynyt ja 16 henkilöä on siirtynyt opiskelemaan.

Opinnollistaminen on jaettu kolmeen osaan. Aikaisemmin tärkeimpänä on ollut opiskelupaikan hankkiminen harjoittelemalla pääsykokeisiin ja parantamalla koulutukseen liittyviä tietoja. Pajalla voi myös suorittaa tieto- ja viestintätekniikan perustutkinnon loppuun. Syksyllä 2017 suurimmaksi nousee osatutkintojen suorittaminen, joka tarkoittaa seitsemän henkilön osalta tieto- ja viestintätekniikan, audiovisuaalisen viestinnän sekä logistiikan perustutkintojen osasuorituksia.

Kuntouttavan toiminnan tuvista Koskentupa toimi heinäkuun 2017 loppuun asti. Koskentupa oli niin sanotusti matalan kynnyksen paikka, jossa osallistujien kunto ja tarpeet vaihtelivat. Toimintaa oli maanantaista perjantaihin klo 8-12 ja maanantaista torstaihin klo 12-16 välisinä aikoina. Osallistuja kävivät 1-4 kertaa viikossa. Yhtenä päivänä viikossa kävi noin 50% osallistujista, 2-3 päivää viikossa noin 25% ja neljästi viikossa 25%. Suurin osa kävi vapaaehtoisesti. Kuntouttavan työtoiminnan pituudet tuvissa vaihtelevat paljon. Jotkut osallistujista käyvät vuosia ja toiset taas eivät pysty käymään edes kuukautta. Ne osallistujat, jotka halusivat työllistyä, työllistyvät melko hyvin tai henkilöt lähtevät opiskelemaan.

Koskentuvalla toimintana olivat erilaiset pelit, joista ehdoton suosikki oli bingo. Tuvalla pelattiin myös lautapelejä ja pihapelejä. Kuntosali, sähly ja frisbeegolf lisäsivät ja kohensivat yleiskuntoa. Lisäksi marjastettiin, sienestettiin, käytiin laavuretkillä, leivottiin ja tehtiin käsitöitä. Toiminnan kautta syrjäytyminen vähentyi, solmittiin ystävyysuhteita ja saatiin onnistumisen kokemuksia. Koskentuvalla oli myös ruokailumahdollisuus, joka vaikutti hyvinvointiin. Osallistujia ohjattiin myös tarpeen mukaan esimerkiksi A-klinikalle, hammashuoltoon ja terveydenhuoltoon.

"Pääsääntöisesti asiakkaat pitävät tästä toiminnasta. Jotkut siksi, "koska täällä ei tarvitse tehdä mitään". Joidenkin mielestä on tylsää, "kun ei ole tarpeeksi tekemistä" Näiden välillä sitten koitamme jojoilla."

Elokuusta 2017 lähtien Koskentupa ja Wahrenin soppi yhdistettiin Wahrenintuvaksi, jossa on toimintaa viitenä päivänä viikossa. Wahrenintuvalla on ruokailumahdollisuus, mikä lisää osallistujien hyvinvointia. Aamuvuoro

klo 8-12 on maanantaista perjantaihin, iltavuoro klo 12-16 maanantaista torstaihin.

Kuntouttavaan työtoimintaan on mahdollista osallistua neljänä päivänä viikossa. Wahrenintuvassa kuntouttavaan voi osallistua elokuusta lähtien kahtena päivänä viikossa (4 h/pv) ja kaksi muuta päivää voi osallistujien aktivointisuunnitelmien mukaan käyttää työtoimintaan muissa kohteissa, onhan kuntouttavan työtoiminnan tavoite kuitenkin siirtyä kohti työelämää ja työelämään.

Osa tuvalla käyvistä ei ole suurempia odotuksia jatkosta tai toiminnan suhteesta yleensä. Osalle ihmisistä riittää vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa. Osa ihmisistä haluaa tehdä neljä tuntia jotakin kehittävää. Wahrenintuvassa on viikkosuunnitelma, jossa on eri päiville erilaista toimintaa. Tämän mukaan ihmiset voivat valita minä päivänä haluavat toimintaan osallistua. Toiminta muodostuu osallistuvan ryhmän ympärille sen mukaan, mihin ihmisten mielenkiinto kohdistuu ja mitä he haluavat tehdä.

Kuva 37. Wahrenintuvalla päivään kuuluu lämmin ruoka.

Wahrenintuvan viikkosuunnitelma: *"Tuvalla on mahdollista tehdä omia käsitöitä, lukea kirjaa ja nauttia hyvästä seurasta. Ryhmän tiloissa on tietokone, televisio, saa lämpimän ruuan ja voi lukea tuoreimman Forssan lehden. Päivien aikana on satunnaisesti keilausta, laavu- ja muita ulkoilma-retkiä, kirpputorikäyntejä, leivontaa, elokuvia, käsitöitä jne."* (Aaltonen 2017.)

Maanantai, keskiviikko, torstai-iltapäivä ja perjantai tuvassa on olohuonepäivät, jotka tarkoittavat yleistä sosiaalisuutta esimerkiksi 'sohvakahveja' ja bingoa. Tiistai-aamupäivänä on ruokaryhmä, jossa osallistujat rakentavat omaa keittokirjaa. Tiistai-iltapäivän liikuntaryhmä käy kuntosalilla, ja

torstaisin iltapäivällä pelataan sählyä. Torstaisin aamupäivällä, 'kettu-päivänä', on mahdollisuus osallistua kädentaitojen kehittämiseen (tässä yhteydessä kettu-sana on laajentunut tarkoittamaan muutakin toimintaa, kuin Wahren-opistossa järjestettyjä kuntouttavan työtoiminnan kursseja).

6.2.1 Kuntouttavan työtoiminnan työpaja, - ja tupakokemukset

Vastaajilla oli sekä kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta työpajoilla, että työpajoilla, työtuissa ja kursseilla. Kuntouttavan työtoiminnan järjestetyssä toiminnassa, kuten työttömille suunnatuissa kursseissa, osallistujat ovat samassa sosioekonomisessa asemassa, jolloin vertaisryhmä helpottaa sosiaalista kanssakäymistä. Osallistujat esimerkiksi tukevat toisiaan kertomalla omia selviytymiskeinojaan työllistymisessä, uusien vaatimusten ja esimerkiksi Kansaneläkelaitoksen asiointissa. Toisaalta ryhmät koetaan myös leimaaviksi ulkopuolisten näkökulmasta. Osalle osallistuminen tuo arkeen lisämerkitystä, osalle niissä käyminen on ajan tuhlaamista.

"Wirtapajalla kannustetaan kehittämään olemassaolevia taitoja ja käytänkin sen ajan siihen hyödyksi. Lisäksi ei ole tietokonetta käytössä muualla kuin täällä tai kirjastossa."

"Huonoa on pakotettu osallistuminen ja palkanpuute. Wirta-pajalla hyvää oli vapaus valita, mitä tekee, eikä kukaan ansaitse sillä työllä mitään."

"Kaikki olivat siellä tuhlaamassa aikaa, joten riippui lähinnä yksilöstä."

"Pienen lisäkorvauksen lisäksi ei muuta hyötyä, kuin keskitetty ajan käyttö."

Kuva 38. Kuntouttava työtoiminta tuo vähintään yhteen päivään viikossa rytmitetyn ajankäytön.

7 TAIDETOIMINTA KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN MUOTONA

Tässä luvussa esitetään se aineisto, joka koostuu taidekettu-kurssille osallistuneiden henkilöiden ja taidekettu-kurssia ohjaavien henkilöiden kokemuksista, näkemyksistä ja mielipiteistä. Myös muilta tutkimukseen osallistuneilta kysyttiin miten he suhtautuvat taidetoimintaan kuntouttavan työtoiminnan muotona, ja heidän vastauksiaan on Taidetoiminnan kokeminen -alaluvussa.

Taiteella ja taiteen kaltaisella toiminnalla on paljon annettavaa esimerkiksi silloin, kun luodaan tilaa energiaa vaativien sosiaalisten muutosten prosessoinnille ja ihmisen selviytymisstrategioille. Kun selviytymis- ja syrjäytymisprosessia on jatkunut vuodesta toiseen ja elämä on kaventunut, on ihminen menettänyt mielekkään toiminnan areenat ja mahdollisuudet. (Bardy ym. 2007, 31, 45.) Tästä syystä muiden kanssa tekeminen (kuva 39) ja mahdollisuus ylipäättään tehdä ja kokeilla, on todella tärkeää henkisen hyvinvoinnin kannalta, sillä taiteessa on itsetuntoa nostattava voima. Anttilan (2005, 110) mukaan luova prosessi koostuu monesta asiasta. Se vaikuttaa tekijään, prosessin kohteeseen, artefaktiin ja ympäristöön. Luovan prosessin tekijä ei säily muuttumattomana, vaan se muuttaa aina tapaa, jolla hän ajattelee, tuntee, tapaa, jolla hän on olemassa.

Kuva 39. Taidetoiminta on perusta yhteisön kehittämiseksi kaikilla alueilla.

Jo varhaiset esi-isämme loivat taidetta sosiaalisesti yhdessä ja taiteen tekemiselle tulisikin palauttaa sen alkuperäinen sosiaalinen tehtävä. Taide on väline, joka luo suhteen luontoon, on terapeuttinen ja eheyttävä sekä auttaa etsimään vaihtoehtoisia toimintatapoja ja antaa merkitystä elämälle. (Kaaro 2006). Ihmisellä on aina ollut tarve maalata sisäisiä asioita

näkyviin ja tulla näkyväksi. Taiteen tekeminen on myötäsyntyinen inhimillinen taipumus (Malchiodi 2010, 18). Pohjimmiltaan ihminen on toimiva olento (Anttila 2005, 6).

Kunnilla ei ole velvollisuutta järjestää taidetoimintaa kuntouttavana työtoimintana, mutta toiminta parantaa hyvinvointia ja pitkällä tähtäimellä edistää terveydellisiä vaikutuksia, aivan samalla tavalla kuin liikunta, taiteen kuitenkin ollessa herkempi alue. Taide kuuluu kaikille, eikä ole vain taiteilijoiden ja asiantuntijoiden yksityisomaisuutta, vaikka usein taiteilijat itse vähättelevät harrastajia ja harrastelijoita, joilla ei heidän mielestään ole lupaa pilata heidän kenttäänsä (Kaaro 2006). Tämä on ajassamme eriyttänyt taidetta vain tietyille ryhmälle ja kaikki eivät tunne sitä omakseen.

7.1 Wahren-opiston taidekettu-kurssit

Taidepainotteisia kettu-kursseja (sana on mukaelma kuntouttaviin elementteihin tutustumisesta) on järjestetty Forssassa kuntouttavan työtoiminnan kursseina Wahren-opistolla (paikallinen kansalaisopisto) kevästä 2013 alkaen vaihtelevasti. Kettu-kurssien suunnittelu juontaa Forssan työllisyydenhoidon vierailuun Sastamalan työllisyyspalveluihin 2012, missä työttömille annettiin ns. vapaakortti paikallisen kansalaisopiston kursseille. Kevään 2013 ensimmäinen Kettu-kurssi oli innostava ja toimintaa päätettiin jatkaa.

Kurssit ovat olleet kolmen kuukauden mittaisia ja alussa kertoja oli kaksi viikossa, nykyisin yksi. Kun päiviä oli kaksi viikossa, ehdittiin kokeilemaan enemmän erilaisia taidemuotoja ja tekemään työt loppuun asti. Kurssilla on ollut sisältönä Wahren-opiston tarjontaan liittyviä taide- ja käsityöaineita, kuten keramiikkaa, mosaiikkia, maalausta, kirjoittamista ja kankaanpainantaa. Mukana on ollut myös erilaisia opiston ohjelmaan liittyvien kurssien esittelyjä: sarjakuva, origami, korukurssit, kierrätys, nukketatteri, teatteri ja ruokakurssit. Tarkoituksena on ollut tutustuttaa työttömät vapaan sivistystyön suomiin mahdollisuuksiin kehittää itseään ja saada myös opistolle uusia opiskelijoita.

Ohjaaja: *”Wahren-opiston tavoitteena oli innostaa kettu-kurssilaisia jatkossa osallistumaan opiston ryhmiin ja mainostaa heille työttömien alennusseteleitä. Joka kurssilta innostui muutama henkilö oman lajinsa kursseille (mm. keramiikka, kuoro, ATK, kalligrafia), mutta kaiken kaikkiaan opiston systeemi alennusten suhteen kangerteli ja useimmat alennusliput menivät mielestäni hiukan väärään osoitteeseen (siis kelle vain eikä erityisesti vähävaraisille sellaisille) kun taas vähävaraiset työttömät saivat alennusseteleitä hyvin rajoitetusti tai jopa ei-oota ja tiedotus näistä oli ontuvaa.”*

Taidekettu-kurssi on omalla tavallaan niin sanottu matalan kynnyksen kurssi tutustua taidetoimintaan. Esimerkiksi työttömyys on saattanut vaikuttaa ihmisen itsetuntoon, jolloin se on aluksi matala ja ajatus tavalliseen kansalaisopiston kurssiin osallistumisesta pelottaa. Tällöin tarvitaan tukea ja houkuttelua, jotta uskallusta luovuuteen alkaa löytyä. Taiteellista toimintaa kohtaan on saattanut muodostua pelkoja ja esteitä, vaikka innostusta ja lahjakkuutta sen tekemiseen olisi. Myös kurssimaksut ovat ilman alennusmahdollisuutta työttömälle kalliita, joten saatetaan ajatella, että pitää olla 'valmis' kurssille mennessään, että se kannattaa, vaikka olisi halua tehdä asioita yhdessä ja olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa.

(Terveiset työvoimaviranomaisille ja muille päättäjille.) *"Harrastaminen on kallista, ei varaa mennä (kansalaisopiston taidekurssit), vaikka on 50 % alennus. Joku pitäis olla ohjaamassa, välineet on valmiina... mutta kaipaa yhdessä tekemistä."*

Pääsääntöisesti kettu-kurssille osallistujat ovat halunneet kurssille itse. Järjestävän Wahren-opiston puolesta on toivottu, että ketään osallistujaa ei olisi pakotettu kurssille, vaan he olisivat tulleet vapaaehtoisesti, jolloin luova toiminta ei jo ennakoidusti tuo mukanaan esteitä ja motivaatiota löytyy. Kettu-kursseista tuli aloituksen jälkeen positiivinen käsitys, josta sana levisi ja jossakin vaiheessa tulijoita oli enemmän kuin oli mahdollista kurssille ottaa. Haasteena on ympäristön suhtautuminen (kuva 40).

"Kuinka nyt tuolla tavalla työttömiä hyysätään? Ilmaiset materiaalit ja kaikki!"

Kuva 40. Kaikilla on samanarvoinen oikeus taidetoimintaan. Kuntouttavan työtoiminnan taidekurssi voi olla työssäkäyvän mielestä työttömälle etuoikeutettua.

(Miten suhtaudut taidetoimintaan kuntouttavan työtoiminnan muotona?)
”Työkkäri/sossu ehdottivat, että jos et mene johonkin näistä pajoista tai muista, niin karenssi tulee. Niin ehdotettiin kettu-kurssia, ja kiinnostuin sen takia, kun siinä oli taidetta ja saa käyttää luovuutta. Tykkäsin suuresti.”

7.2 Taidekettu-kurssi 2017

Kevään 2017 Wahren-opiston järjestämä taidekettu-kurssin kesto oli kolme kuukautta, maaliskuun alusta toukokuun loppuun. Osallistuin kursseille myös itse ja havainnoin tekemistä omasta tekemisestä käsin. Osallistuva havainnointi tarkoittaa, että tutkija on fyysisesti läsnä tutkimuskohteessa. Menetelmän etuna on se, että havaintoja voidaan tehdä silloin, kun asiat tapahtuvat, eikä väliin tule ylimääräisiä tulkintoja. (Anttila 2005, 192.) Pääsin osallistumisen kautta itse tekemään huomioita taiteen tekemisen vaikutuksista ja samalla havainnoimaan muiden tekemistä. Osallistumalla ryhmän toimintaan pääsin syvemmälle kurssin kokemista ja osallistujien ymmärtäminen on erilaista, kuin jos olisin pelkästään tehnyt kurssilla kyseilyt ja haastattelut osallistumatta tekemiseen. Seurasin ja osallistuin myös kurssin ryhmäkeskusteluihin, joista kirjasin ylös osallistujien kokemuksia.

Nelituntisia kokoontumiskertoja kerran viikossa keskiviikkoisin, oli kevään aikana yhteensä 14 kertaa. Kurssilla oli kaksi opettajaa. Kurssin ohjelmaa ja sisältöä ei oltu tarkoituksella päätetty ennen kurssia, vaan sisältö haluttiin suunnitella yhdessä kurssilaisten kanssa. Tarkoituksena oli, että jokainen löytää oman tapansa tehdä ja ilmaista itseään. Kun saa olla itse mukana päättämässä mitä tekee, se lisää innostusta. Toisaalta valinnanmahdollisuuksia ei myöskään anneta liikaa, jolloin voi vain heittäytyä tekemään jotakin uutta ja tuntematonta.

(Miksi tulit tänne kurssille?) *”Ajattelin, että innostun taas piirtämisestä ja maalaamisesta.”*

”Halusin kehittämään kädentaitoja.”

”Kiinnostus taiteisiin. Uuden oppimiseen.”

Kurssilaiset odottivat kurssilta kokeilemista, uuden oppimista, iloa, onnistumista, paljon tekemistä ja uusia näkökulmia. Ennen kaikkea osallistujat kokivat, että on hienoa, että on joku paikka mihin mennä tekemään. Toisten kanssa on mukava tehdä, omien voimavarojen mukaan. Ne, jotka olivat olleet aikaisemmin taidekettu-kurssilla, kaipasivat kurssilta maalaamista ja keramiikkaa. Nekin osallistujat, jotka eivät olleet ennen olleet vastaavalla kurssilla ja materiaalit ja tekniikat olivat uusia, suhtautuivat tekemiseen ennakkoluulottomasti ja kokeilunhaluisesti.

Kurssilla oli alussa mahdollisuus valita, lähteekö tekemään keramiikkaa tai muotoilemaan rautalangasta. Suurin osa meni tekemään keramiikkaa. Jäin itse muutaman muun kurssilaisen kanssa työstämään rautalankaa ja muotoilimme rautalangasta erilaisia hahmoja, kukin omasta lähtökohdastaan. Myöhemmin myös osa muista kokeili rautalankatöitä. Työskentelytapa oli meille kaikille uutta. Huomasin, miten tekeminen vei mennessään ja muut asiat unohtuivat, kun keskittyi pelkästään käsillä olevaan työhön (kuva 41). Tekeminen jatkui myös kotona. Rautalankahahmot saivat työn edetessä ylleen paperikuoren, mikä oli mahdollisuus maalata, vaatettaa tai molempia.

Kuva 41. Taidekettu-kurssilla muotoiltiin mm. rautalankaa.

(Ryhmäkeskustelu: Millaista tekeminen kurssilla on ollut?) *”Ei tarvinnu ajatella. Mä vaan tein.”*

”Oli se semmosta... erilaista kun ikinä. Ei sitä miettiny, se oli niin kivaa.”

(Löysitkö jotain uutta?) *”Savityöt olivat minulle uutta. Se oli vapauttavaa ja helpotti stressiä. Samalla sai toteuttaa itseään ja nauttia kättensä töistä.”*

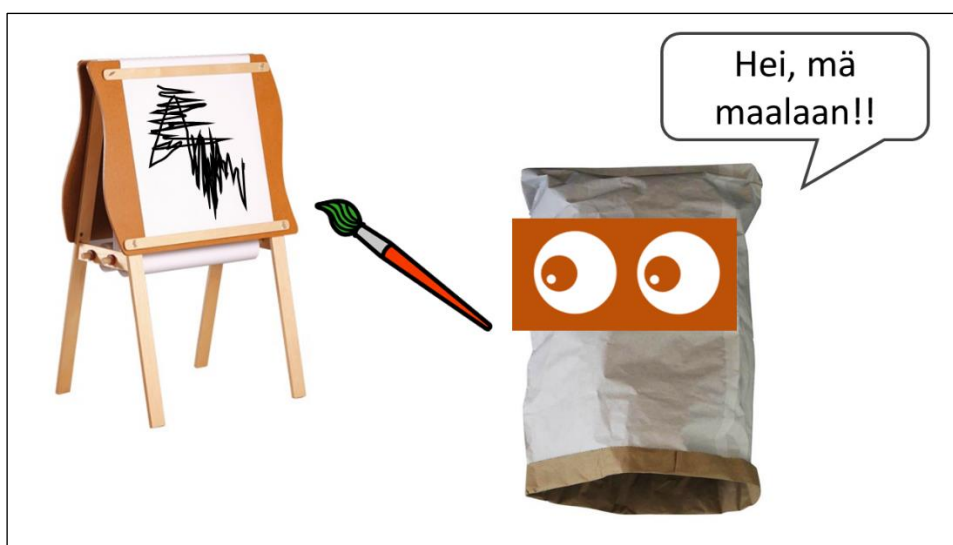
Keramiikan tekeminen (kuva 42) valikoitui monelle tämän kurssin pääteke-
miseksi. Kurssilla oli keramiikan ja rautalankatöiden lisäksi mahdollisuus
myös maalata. Yhdellä kerralla tehtiin myös lasikoruja.

Kuva 42. Kurssin pääteema oli tällä kerralla keramiikka.

(Miten taide/kädentaidot kuuluvat elämääsi?) *”Jotain näkyvää täytyy saada aikaan, mikä näkyy huomennakin. Tulee hyvä olo, tyytyväinen olo.”*

Monen kurssilaisen arkeen kuului myös kädentaitojen harrastaminen eri muodoissa, esimerkiksi käsitöiden teko, remontointi, tuunaus ja maalaaminen. Osallistujat kertoivat vastauksissaan, että käsillä tekeminen auttaa irrottautumaan tylsästä arjesta, antaa vaihtelua ja muuta ajateltavaa. Kädentaidoista tulee hyvä ja tyytyväinen olo. Se rauhoittaa, antaa mahdollisuuden hetken olla murehtimatta asioita. Tekeminen on terapeutista. Tuotoksina on jotakin näkyvää, mitä itse on saanut aikaan ja mikä näkyy vielä huomennakin. Kun työn on saanut loppuun, tulee onnistumisen tunne, että pystyy ja osaa, ei olekaan huono.

Kuva 43. Kurssilla osallistujat syventyivät kulloinkin olevaan tekemiseen.

(Mitä taide sinulle merkitsee?) *”Taide merkitsee itsensä ilmaistemista musiikin tai värien tai materiaalien keinoin.”*

”Taide on rentoutumista, pääsee irti arjesta, nautintoa.”

”Antavat muuta ajateltavaa. Avaavat uusia tekemisen uria. Tarjoavat vaihtoehtoisia ajatusmalleja.”

”Auttaa irrottautumaan tylsästä arjesta.”

”Terapeutista, pääsee arjesta irti, vaikka tavallaan vierasta..., ei murehdi pahoja asioita. Jos saa tehtyä loppuun... niin onnistumisen tunne, että pysyy..., ei olekaan huono, vaan osaa...”

Taide merkitsi kurssilaisille rentoutumista, nautintoa, arjesta irrottautumista. Taide koettiin erittäin tärkeänä, niin kokemuksen kuin itse tekemisenkin kautta. Monelle taide on arjessa mukana kirjojen, elokuvien ja musiikin kautta.

(Ryhmäkeskustelussa esiinnoussut havainto:) *”Porukan voima on semmonen (tosi tärkeä).”*

Taiteessa/taidekurssilla on ainutlaatuinen moniulotteisuus siinä, että kunnan ympärillä on tila, turvaa ja aikaa, taide tuo yhteen ja yhdistää erilaisia ihmisiä ja heidän elämysmaailmojaan (Bardy ym. 2007, 10). Myönteiset onnistumisen tunteet, ylpeys omasta osaamisesta vahvistavat henkilökohtaisia voimavaroja, kuten itsetuntemusta ja -arvostusta, uskoa pärjäämiseen, luovuutta, osaamista, epäitsekkyyttä ja sosiaalisia siteitä muihin ihmisiin. Rikastuttavat kokemukset yhdellä elämänalueella (taidekurssi), parantavat elämänlaatua toisella (koti). Kokemus, ettei jää pulassa yksin, voi peilata tekemisiään ja sen kuulumisia, ovat arvokkaita hyvinvoinnin lähteitä. (Hakanen 2011, 57, 121, 131.) Tuki, ohjaus, huomio ja palaute lisäävät voimavaroja.

(Ryhmäkeskustelu: Millaista tekeminen kurssilla on ollut?) *”Nollaavaa ja rentouttavaa tekemistä. Aika meni nopeasti... aika loppui... neljän tunnin aikana, kun alko tekemään.”*

”Kotonakin eilen hinkkasin yhtä työtä.”

”Pitempi kurssi olis saanu olla, jäi kesken.”

”Mukavaa on ollu. Käyny melkein terapiasta. Tulee mielihyvää, kun saa joutain aikaseksi ja saa käsillä tehdä.”

Kertojen määrän ja tuntien rajallisuuden vuoksi kaikkea ei ehditty viimeistellä ja tehdä valmiiksi. Prosessi jäi auki ja tekemisen nälkä vielä kurssin

jälkeen. Alun perin tarkoitus oli tehdä ja kirjoittaa tekemisen rinnalla portfoliota, mutta tekeminen vei ajankäytössä voiton ja siihen paneuduttiin. Jos oli mahdollista, muutamat kurssilaiset jäivät vielä päivän päätteeksi, tuntien jälkeen valmistelemaan töitään. Useimmilla prosessi jatkui kotona. Aikaisemmin, kun kurssikertoja oli kaksi viikossa, osallistujat saivat viikoihinsa paremmin rytmiä ja hallintaa, kuin kerran viikossa kokoontuessa. Koska käsillä tekeminen oli mielekästä, sitä odotettiin ja töitä tehtiin ja suunniteltiin kotona.

”Kettukurssit ovat tuoneet uusia ideoita ja innostusta toteuttaa opittuja asioita kotona.”

Kurssilaiset keskittyivät kulloinkin tekeillä olevaan työhön intensiivisesti. Taiteen tekemiseen liittyy spontaanit ilon ja riemun tunteet ovat huippukokemuksen tunnusmerkkejä, tilan jossa tekijä paneutuu ainoastaan siihen mitä on tekemässä, eikä mieti onnistumista tai epäonnistumista vaan häntä motivoi tekemisen tuottama nautinto. Parhaimmillaan kokemus motivoi jatkamaan toimintaa taiteen parissa. (Bardy ym. 2007, 122.)

”Ketään ei pakotettu tekemään vasten tahtoaan. Kaikki sujui hyvin. Aika vain loppui kesken.”

”Kettukurssi antaa matalan kynnyksen mahdollisuuden tutustua eri taiteenaloihin. Luo yhteenkuuluvuutta ja ryhmähenkeä.”

Ryhmätyöskentelyllä ja vuorovaikutuksella on tärkeä osuus kokonaisuudessa. Ryhmässä tekeminen lisää oppimista ja vuorovaikutus sosiaalisia taitoja. Kun kaikki toimii, osallistujat kokevat yhteenkuuluvuutta. Ryhmässä vaihdetaan tietoja ja taitoja ja nähdään miten toiset tekevät asioita.

(Miksi tulit tänne kurssille?) *”Pyysin päästä kurssille, ennen kun oli edes haussa. Oon ollu ennenkin. Taidekurssilla kaks kertaa. Halusin kehittämään kädentaitoja.”*

Kurssin tarpeellisuudesta kertoo se, että ennen kuin kurssi oli loppunut, toivottiin jo seuraavaa. Kurssille osallistujat olivat ilmoittaneet halunsa osallistua kurssille jo kauan ennen kuin edes uutta taidekurssia oltiin suunnittelemassa.

7.3 Taidekettu-kurssin ohjaajien näkökulmia

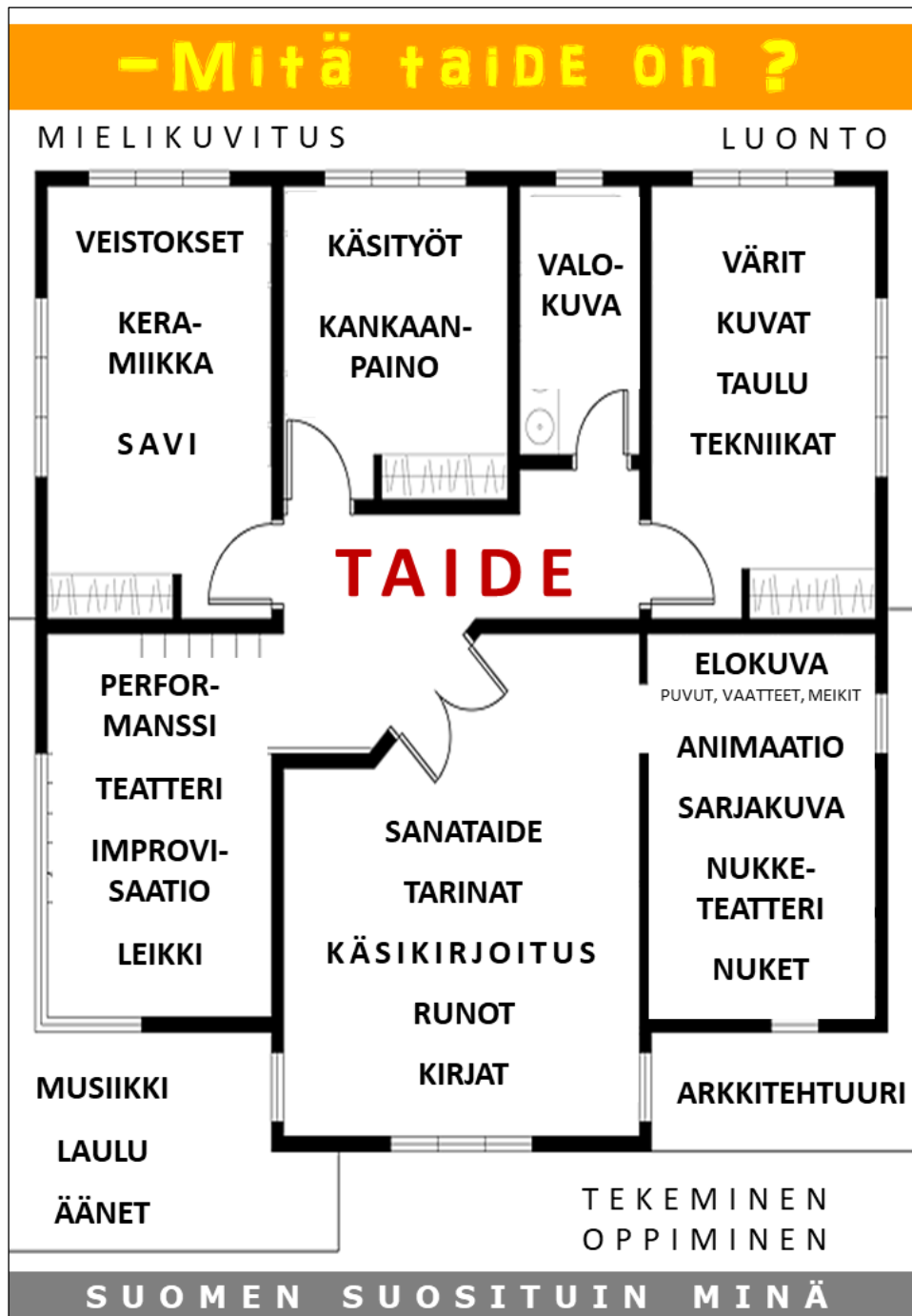
Wahren-opiston taidekettu-kurssien ohjaajat ovat kokeneet kurssin suunnitteluvaiheen erittäin tärkeäksi ja ovat halunneet toteuttaa sen yhteissuunnitteluna osallistujien kanssa.

Kevään 2017 taidekettu-kurssilla oli kaksi ohjaajaa, joka antoi mahdollisuuden eriytyä tekemisissä, sekä mahdollisti pienryhmissä työskentelyn intensiivisyyden. Ohjaajat suosivat kurssin kuluessa tarkentuvaa suunnittelua ja ovien auki pitämistä uusille mahdollisuuksille, joka on luovassa toiminnassa erittäin tärkeää.

(Miten kurssit on suunniteltu?) *”Tämän keväisen kurssin (2017) suunnittelu pohjautui alustavasti edellisvuosien hyviin kokemuksiin. Tänä vuonna halusimme kuitenkin kokeilla entistä luovempaa ja avoimempaa taiteeseen tutustumisen tapaa. Menimme lähinnä innon ja intuition mukaan kokeilemalla ja antamalla mahdollisuuksia tutustua uusiin taidemuotoihin. Alussa palaveerasimme ryhmässä aiheesta ’mitä taide on’ (kuva 44). Siitä saimme sopivan ponnahduslaudan työskentelylle. Materiaaleiksi muodostui savi ja sen eri tekniikat. Lasikorut pienenä pikanttina lisänä. Akryylivärimaalaus. Nukketeatterin tekeminen ja siihen kuuluvien hahmojen rakentaminen sekä tarinakirjoitus. Paperimassa-, ja rautalankatyöskentely.”*

”Luova kurssisuunnittelu antaa tilaa luovuudelle ja ei päästä ennakkopelkoja vallalle. Toki raami on ennakkoon yhdessä sovittu, mutta mitä ja kuinka se toteutetaan jää eläväksi tilanteen varaan. Osallistujat luovat itse kurssin suuntaviivat mahdollisuuksien rajoissa tietysti. Järjestäjänä olen pyrkinyt aktivoimaan kurssilaisia mukaan suunnitteluun - omaa vastuutani välttelemättä.”

Aikaisemmalla kettukurssilla ohjaaja olisi halunnut koota ryhmän suunnittelupalaveriin ennen kurssijakson alkamista, mutta tämä ei kaikkien työvoimapuolen vaihtuvien vastuuhenkilöiden toimesta sopinut, vaan kurssin olisi pitänyt alkaa samalla kuin kurssijaksonkin. Näin olisi voinut palkata opettajat, varata tilat ja tehdä hankinnat etukäteen. Työvoiman vaihtuvilla vastuuhenkilöillä oli jokaisella hyvinkin poikkeavat näkemykset ja vaatimukset kurseista, joka aiheuttaa suunnittelulle myös hämmennystä. Myös kettu-kurssin ’tilaus’ työvoimatoimelta Wahren-opistolle saattoi tulla hyvinkin lyhyellä varoitusaajalla, jolloin ennakkotapaamista ei voitu järjestää ja tuli kiire löytää kurssiaiheisiin soveltuvia tiloja jopa 2-3 päivän varoitusaajalla.

Kuva 44. 2017 kurssilla esiinousseet taiteen osa-alueet ja teemat. Ensimmäisellä kerralla kurssin iskulauseeksi muodostui ”Suomen suosituin minä”.

(Miten kurssit on suunniteltu?) ”Koin itse ennakkosuunnittelun merkityksen kettukurssilaisille hyvin tärkeäksi ja keskeiseksi työmenetelmäksi mm. seuraavista syistä: Ihmiselle on tärkeä päästä vaikuttamaan siihen, mitä haluaa opiskella ja tehdä – työttömiä ei saa kohdella aivottomana masana, johon ’kaadetaan’ oppi/taidetta/elämyksiä ilman asianomaisten suostumusta. Ennakkosuunnittelu lisäsi innostusta ja kiinnostusta kurssin aiheisiin ja poisti luoviin opetusaineisiin ja uusiin asioihin liittyviä pelkoja.

*Kurssilaisilla oli lupa vaikuttaa itseensä kohdistuviin toimintoihin. Kurssi-vastaavana sain paljon tietoa kurssilaisten osaamisesta, kokemuksista ja kiinnostuksista, joita vailla olisin suunnitellut kurssin usein päin seiniä tai liian helpoksi tai vaikeaksi. Minulla oli aikaa rauhassa luoda kurssiaika-
taulu mielekkääksi kokonaisuudeksi. Opettajia oli helpompi pestata pitem-
mällä varoitusajalla. Opetusaihe oli kokonaisena periodina esim. kahden
viikon ajan eikä sikin sokin ripoteltuna sillisalaattina.”*

Aikaisemmalla kettu-kurssilla kaikkien haluamia kurssiaiheita olivat kan-
kaanpainanta ja muu kankaankoristelu, keramiikka, maalaus ja ruoan-
laitto. Yli puolet kurssilaisista halusi huovutusta, luovaa kirjoittamista, ko-
rujen valmistamista, kierrätysaskartelua, luontoaskartelua ja yrttien ke-
ruuta. Myös puu- ja metallitöitä toivottiin, mutta mahdollisuutta tilojen ja
välineiden puitteissa ei päiväaikaan ole. Vain harvat halusivat laulua, draa-
maa, piirustusta ja liikuntaa.

*(Miten olet kokenut, havainnut toiminnan?) ”Kädentaidot ovat erityisen
tärkeitä yksilön sisältä kumpuavan voimavaran todiste. Se vahvuus tai
heikkous, mikä on jo olemassa, saa näkyvän muodon tehdessä. Tekijä löy-
tää itsensä ja saa tyydytystä ja kokemuksen ’Suomen suosituimmasta mi-
nästä’. Ryhmän tuki on myös ollut tärkeää töitä yhdessä analysoidessa. Ja
palautteen aktiivinen antaminen on koettu mielekkääksi.”*

Kursseilla toiminta on ollut innostavaa ja ryhmähenki on ollut ohjaajien sa-
noin ’todella mahtavaa’. Ohjaajat kokivat myös, että työttömille järjeste-
tyissä kursseissa ei törmää samalla tavalla kilpailuhenkisyyteen tai itsek-
kääseen korostukseen, kuin esimerkiksi ’normikursseilla’. Kursseilla on ol-
lut ’tekemisen meininki’. Jos joku ei ole halunnut tarttua annettuun tehtä-
vään, on ollut mahdollisuus vaihtoehtoiseen toimintaan.

Kursseilta saatu palaute on ollut hyvää, myös ns. ’hiljaiset osallistujat’ ovat
antaneet palautetta. Keskeisin kehittämistoive oli yllättävän usein ’kettu-
kurssia joka arkipäiväksi’ tai ’enemmän tunteja kurssiin’. Osallistujat koki-
vat hyvinvointinsa lisääntyneen selkeän päivärytmin, vertaistuen ja hyvän
ilmapiirin avulla. Kun kokoontumiskertoja on taajasti, muodostuu ryh-
mästä tiivis kokonaisuus.

*(Millaista palautetta on tullut?) ”Parhaimpina asioina pidettiin innostavia
aiheita ja opettajia, mukavaa ilmapiiriä, sai olla oma itsensä, rytmiä päiviin
ja uusien asioiden oppimista. Keskeistä oli se, ettei tarvinnut istua yksin ko-
tona deprivoitumassa vaan oli oma toiminta ja viiteryhmä, johon kuului.”*

*”Kurssilaisten antamien palautteiden mukaan toiminta oli hyödyllistä ja in-
nostavaa. Suurin osa painotti saaneensa oikean ja normaalin päivärytmin
päiviinsä, uusia tuttuja, keskusteluseuraa ja vertaistukea. Enemmän tai-
teeseen painottuneet osanottajat saivat innostusta ja oppivat uusia tekni-
koita, kodinsistumisesta kiinnostuneet saivat tehtyä uutta ilmettä ko-
ttiinsa.”*

”Palaute kurssista on kaiken kaikkiaan ollut positiivista. Monien mielestä kurssipäivät olisivat voineet olla hieman pidempiä. Taikka niin, että kurssipäiviä olisi viikolla ollut kahdesta kolmeen.”

”Osallistujat ovat pitäneet kahta kertaa hyvänä, mutta järjestäjän kannalta yksi on toiminut paremmin.”

(Mitä hyvää ja mitä kehitettävää?) *”Olen toivonut enemmän yhteistyötä ’Työvoiton’ (Forssan kaupungin työllisyyspalvelut) kanssa, jotta omat kurssit olisivat linjassa muuhun tarjontaan. En ole aina kokenut itse tulleeeni tasavertaisesti kohdelluksi ’Työvoiton’ yhteistyökumppanina.*

Kehitettävää olisi luoda mahdollisuus osallistua omaehtoisella tavalla, esim. vapaan sivistystyön ryhmiin ilman leimaa. Työttömän identiteetti on rooli, ei aina oma valinta.”

Ohjaajat toivovat enemmän yhteistyötä kuntouttavan työtoiminnan suunnittelijoiden kanssa. Ohjaajat halusivat myös enemmän ennakkotietoa erilaisten osallistujien kohtaamisesta, koulutusta kouluttajille ja yhteisiä pelisääntöjä työvoimatoimen kanssa. Käytännössä opiston ja työvoimatoimen ihmiskäsitys ja kurssilaisiin suhtautumisen etiikka poikkesi rajusti toisistaan. Myös joissakin asioissa tilaajaosapuolen vaatimukset ovat hyvin kaukana kansalaisopiston ja kouluttajien käytännöistä. Näitä olivat erityisesti vaatimus työkykyisyyden arvioinnista ja kurssilaisten ’vahtimisvaatimukset’. Työkykyisyyden arviointi poistettiin, johtuen toimintaperiaatteiden eroista, sillä kansalaisopisto toteuttaa kaikessa toiminnassaan vapaata kansansivistystyötä, johon ei ole kuulunut koulu- tai ammattioppilaitostyyppinen arviointi. Kettu-kurssit ovat harrastustoimintaa eikä niillä ole suoranaisesti tekemistä työllistämistoiminnan kanssa. Turvallisuussyistä työvoimatoimi myös vaati, että kurssilaisia ei saa jättää yhtään yksin ja valvomatta, joka tarkoitti pysymistä luokkatiloissa ja omien eväiden mukaan ottamista, joka on aikuistoiminnassa outoa.

”Omana motivaationa kehittää kurseja on ollut mahdollisuuksien luominen ja vapaan sivistystyön toteuttaminen niin että ihminen tekee työtä oman itsensä kanssa. Ymmärtää oman arvonsa ihmisenä ei pelkästään talouden pelinappulana.”

Yhteenvedona kurssin ohjaajat suhtautuvat kurssien suunnitteluun ja vetämiseen luovalla vakavuudella ja erittäin ammattitaitoisesti sitoutuen ja he haluavat antaa osallistujille tärkeän kokemuksen niin taiteesta kuin itsensä kehittämisestä. Tärkeä tulos kurssista on myös itseluottamuksen lisääntyminen ja ystävyysuhteiden syntyminen kurssilaisten välillä. Näkyviä tuloksia on ihmisten kehittyminen ja tekemisestä saatu ilo ja tyytyväisyys. Työlle on koettu olevan tarve, ja työn tekeminen on koettu palkitsevana. Erittäin palkitsevaksi on koettu myös se, kun kurssille osallistunut jatkaa taidetoimintaa ja alkaa harrastaa syvemmin jotain kurssilla aloittamaansa.

(Miksi kädentaidot ja taide ovat tärkeitä?) *”Erilaiset taidelähtöiset toimintamuodot sosiaali- ja terveydenhuollossa ovat osoittaneet vaikuttavuutensa. Taidetoiminta on otettava vahvasti huomioon edessä olevassa erityisesti ennaltaehkäisevässä toiminnassa. Näen siksi kettukurssimaisen toiminnan enemmänkin yksilöitä henkisesti kuntouttavana kuin suoraan teknistä työkykyä lisäävinä – välillisesti toki sitäkin.”*

”Kaiken kaikkiaan olen ehdottomasti sitä mieltä, että arjen keskellä tämänkaltaisen toiminta on lisännyt henkilökohtaista hyvinvointia jokaisen osallistujan kohdalla. Antanut sisältöä arjen rullaamiseen ja kohtaamispaikan toisille samanhenkisille ihmisille. Helppouden keskustella tuiki tavallisista asioista käsillä tehden, huomaamattomasti, mutta avoimesti. Kaikki osallistujat eivät yhä vieläkään tiedä toistensa nimeä. Se on mielestäni aikamoinen saavutus identiteetin suojaamiseksi!”

7.4 Taidetoiminnan kokeminen

Kevään (2017) taidekettu-kurssille osallistuneille lähetettiin kurssin päätymisen jälkeen postitse palautekysely. Myös muut tutkimukseen osallistujat, jotka olivat osallistuneet kuntouttavan työtoiminnan kurssille, vastasivat taidetoiminta-kysymykseen, näistä henkilöistä kaksi oli myös itse osallistuneet aikaisemmin järjestetyille taidekettu-kurssille.

”Kettukurssissa on pointti. Kaikki tykkäs, kun pääsi maalaan, ja niin edelleen. Aivan mahtava kokemus. Tykkäsin käydä.”

(Terveiset työvoimaviranomaisille ja muille järjestäjille.) *”Taidekettu on loistava idea, joka antaa työttömälle mielekästä tekemistä joka tuntuu omaehtoiselta valinnalta ja se helpottaa työttömyyden aiheuttamaa stressiä. On mukavaa kuulua samanhenkiseen porukkaan, eikä kettu tuntunut ’kyykyttämiseltä’ vaan vapauttavalta. Tuli tunne, että kuuluu johonkin. Toivoisin, että taidekettua järjestettäisiin jatkossakin, jopa useampia vuoden mittaan. Taideketun hyötynä on myös se, että löytää itsestään uusia puolia, joista saattaa olla hyötyä työ tai opiskelupaikan löytymisessä. Itsetunto kasvaa, kun huomaa ’osaavansa’ tehdä jotain uutta ja luovaa. Samanhenkinen ryhmä on myös vapauttava kokemus. Uskaltaa olla oma itsensä virheineen päivineen. Mikä parasta taideketussa työtön ei tunne olevansa hyväksikäytetty 9 € ’päiväpalkalla’.”*

”Päättäjille painava sana ihmisarvon kunnioituksesta, joka tuntuu unohtuneen ihmisiä juoksutettaessa luukulta toiselle... Ja toisekseen kettukurssien mukaisia taidekursseja voisi olla enemmänkin tarjolla.”

”Lisää taidekettukurssseja, ainakin jossakin muodossa.”

”Aivan loistavaa, jos puhutaan kettu-kurssista, jossa saa purkaa itseensä taiteellisesti. Halukkaille. Hyvä terapiamuoto. Osallistuisin. Varsinkin, kun on hyvä ohjaaja.”

Osallistujien antama palaute taidetoiminnasta oli positiivista. Nekin osallistujat, joille taiteen tekeminen oli taidekettu-kurssille tullessa vierasta, olivat kokeneet tekemisen mielekkääksi ja tavaksi, joka helpotti arjen stressiä ja jossa ongelmat unohtuivat.

Työttömän elämässä ulkopuolelta tuleva paine on hetkittäin syyllistävä ja kohtuutonta. Taiteen tekemisen kautta opitaan tuntemaan itseään, ja tämä itsetuntemus auttaa stressinhallinnassa. Taiteen tekemisellä myös toteutetaan itseään, eikä muiden vaatimuksia. Taideprosessi on yllätyksellinen: Tekeminen vie hetkeksi irti, ennakoimattomille kokemisen kentille, jolloin saadaan myös uusia näkökulmia arkeen, jonka paineet saa konkreettisen tekemisen aikana unohdettua. Taiteen tekeminen on luova prosessi, se vähentää stressiä, auttaa ratkaisemaan ongelmia ja ristiriitoja ja lisää hyvinvoinnin tunnetta (Malchiodi 2010, 9).

”Kritisoitiin myös, että kurssi, vaikka sisältö olikin mielekäs, ei juurikaan lisää mahdollisuuksia työnantajan silmissä eikä ammatillisessa mielessä.”

Ainoa haastava palaute taidekettu-kurssista, oli se, että se ei välttämättä anna hyvää kuvaa työnantajien suuntaa (kuva 46), osallistumisesta taidekettu-kurssille ei haluta kertoa. Wahren-opiston kurssin ei lähtökohtaisesti tarkoitus ole tähdätä työllistymiseen vaan lisätä osallistujien hyvinvointia ja sitä kautta parantaa heidän valmiuksiaan ja lisätä luovalla tavalla kykyä selviytyä elämässä. Taiteella on yhteys hyvään koettuun terveyteen, parempaan työkykyyn ja hyvän elämän kokemuksiin (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2011).

Kuva 45. Kun ei kehtaa sanoa, että on osallistunut Wahren-opiston taidekettu-kurssille.

”Kaksi kertaa viikossa. Ehdottomasti kaksi. Sen takia, että pysyy mielenkiinto yllä ja on haastetta hyvällä tavalla kehittyä.”

(Jos suunnittelisit oman taidekettu-ryhmän, niin mitä siellä tehtäisiin ja millaisessa ympäristössä?) *”Oma ketturyhmäni olisi paljolti samanlainen kuin mikä tämä oli. Osallistujia 10-15. Muutoksena olisi, että kurssi olisi pidempi tai se järjestettäisiin 2 x viikossa ajan ollessa vähintään 3 kk, mieluummin 6 kk. Ympäristön ollessa sama eli Wahren-opiston muotoilu-luokka.”*

Jo taidekettukurssin aikana osallistujat toivoivat, että kurssi olisi ollut kaksi kertaa viikossa, tai että se olisi ainakin ollut pidempi kuin kolme kuukautta.

Kuva 46. Taidetoiminnan järjestäminen vaatii ammattitaitoisia resursseja.

Taidekettu-kurssista annettu palaute työvoimaviranomaisille on myös lähes aina ollut positiivista ja myös siellä on huomattu, että kettu-kurssit ovat oikeasti parantaneet asiakkaan elämänhallintaa, vähentänyt suppeaa ajatusmaailmaa ja saaneet ihmisen löytämään itsestään uusia voimavaroja.

Tällä hetkellä uusia vastaavia taidekettu-kursseja Wahren-opistolle ei ole suunnitelmassa. Kuntouttavan työtoiminnan tuvalla Wahrenintuvalla on elokuusta 2017 alkaen mahdollista osallistua kädentaitojen 'kettu'-päivään torstaina aamupäivisin, johon kädentaitojen ohjasta ostetaan paikallisilta tuottajilta, muun muassa Piippuaukion Osuuskunnalta. Syksyllä 2017 kuntouttavan työtoiminnan kurssina järjestetään luovan kirjoittamisen kurssi.

Myös muut vastaajat, jotka eivät olleet osallistuneet kurssille, kokevat taidetoiminnan tärkeäksi stimuloivaksi toiminnaksi, joka pitäisi kuulua kaikille. Osa vastaajista kaipasi taidetoimintana myös musiikin tekemistä.

(Miten suhtaudut taidetoimintaan kuntouttavan työtoiminnan muotona?)
”Taide / luova tekeminen stimuloi ja aktivoi ihmistä. Jos odotetaan yksilöltä oma-aloitteisuutta ja pysyvää aktiivisuutta pitää siihen liike-energiaan kytkeä itsensä ja taide on sitä varten. Oman luovan ajattelun kehittäminen johtaa parempaan harkintakykyyn, itseluottamukseen ja sitä kautta parempiin ratkaisuihin. Sen pitäisi kuulua vakituisen harrastuksena syntymästä kuolemaan jokaisella. Taide harrastuksena on eri asia kuin taide ammattina. Harva haluaa siitä ammatin, mutta siitä voi jokainen nauttia. Itseen taidetta paljonkin. En elä sillä, mutta saan siitä elämyksiä.”

(Miksi taide on tärkeää?) *”Jokaiselle ihmiselle on tarve tulla nähdyksi, kuuluksi ja kohdatuksi. Taiteen tekemisessä, varsinkin näyttelyihin osallistuesssa nämä asiat toteutuvat. Taiteen avulla saa ilmaista omaa persoonaansa, ajatuksia ja kokemuksiaan. On mielekästä keskustella ja kohdata muita taiteen tekijöitä.*

Taide on samaa silmälle kuin musiikki korvalle. Hyvä taulu tai teos tuo mielihyvää katsojan sisimpään. Oma teosta luodessa parhaimmillaan flow-tilassa työskennellessä voi nauttia suunnattomasti taiteen tekemisestä. Alitajunta ja mielikuvitus luovat itsellekin yllättävää tulosta. Se vahvistaa itsetuntoa ja itsensä tuntemista. Kehitys ja uuden oppiminen lisää elämän laatua. Taiteen tekeminen vaikuttaa elämänlaatuun, koska se rentouttaa ja antaa aivoille haasteita. Rakentava, ihmistä kehittävä taide on aina elämys joka vaikuttaa mieleen positiivisesti.

Taiteen avulla voi myös purkaa negatiivisia tunteita; paha mieltä, surua, pettymystä, kipua ym. Levottomat lapset tai nuoret selvästi rauhoittuvat saadessaan piirtää tai maalata kannustavassa ilmapiirissä. He nauttivat varsinkin tunteita ja mielikuvitusta käsitteleviä teoksia tehdessä.

Minulle taiteen tekeminen ja opettaminen antavat suurta iloa ja sisältöä elämään. Taiteen tekeminen on miellyttävä tapa ’keskustella’ itsensä kanssa. Omien töiden tulkitseminen on tehokas keino löytää ja ymmärtää itseään. Se on omien voimavarojen ja taitojen etsimistä ja onnistumisen kokemista. Taide ja luovuus ovat jokaisessa ihmisessä ja kuuluisi kaikille elämää rikastuttamaan.”

”Näyttää ja tuntuu olevan niin, että taiteellinen toiminta, lähinnä kuvataiteellinen luominen on voimakkaimmin ja pysyvimmin olemassaolooni merkityksellisyyden ja mielekkyyden kokemuksia tuottava asia. Tällä viittaan kokemukseen ja tunteeseen, että taideteosta tehdessä henkilökohtaiset ominaisuudet, taidot ja jopa jonkinasteiset lahjakkuuden muodot ovat laajakirjoisimmin käytössä.

Ihmistä yksiselitteisesti onnellistaa/tekee vähemmän onnettomaksi kaikkien tarkkailupisteen siirtyminen pois minästä, jolloin yhteys mainittuun tiedostamattomaan osaan juurikin mahdollistuu. Luovuus edellyttää ja

merkitsee yhteyden muodostumista tiedostamattomaan, alitajuiseen, persoonallisuuden ei-tietoiseen-osaan, itseän.

Ihmisen osa on olla ja kokea olevansa aina lopulta yksin, sanotaan. Mielestäni taiteen 'luomisen', kautta tämän kokemuksen lohduttomuus vaimeenee –'elämisen ongelman ratkaisu nähdään tämän ongelman häviämässä' (Wittgenstein)."

Kuten vastauksista ilmenee, taide on eheyttävä tapa käsitellä itseä ja maailmaa. Luova tekeminen kehittää erilaisia ratkaisumahdollisuuksia, tekemisen kautta muotoutuu odottamattomia muotoja ja tapoja katsoa ja jäsentää maailmaa laajemmassa merkityksessä.

Taide auttaa ihmistä tunnistamaan luovuutensa, antaa mahdollisuuden jäsentää todellisuutta ja rakentaa maailmankuvaa. Hyvinvointia tuottaa kulttuurin takana oleva sosiaalisuus. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2011.) Taiteen tekeminen rauhoittaa ja ennen kaikkea tuo elämään sellaista sisältöä, mikä kasvattaa ja kehittää eri tavalla kuin muut elämän osa-alueet.

8 TYÖNHAUN MUUTOKSIIN SUHTAUTUMINEN

Työnhakuun ja työttömyysturvaan kohdistuvat muutokset ovat jatkuvasti esillä hallituksessa. Aikamme käymistila levittää yhteiskuntaan muutosvalmiuksia, jotka järkyttävät arvoja ja tuovat esiin kärjistettyjä ratkaisuja (Ehrnrooth 2016, 75). Tässä luvussa selvitetään tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden näkemyksiä ja mielipiteitä työnhaun muutoksiin suhtautumisesta.

Elämänhallinnassa on kyse siitä, missä määrin ihmiset pystyvät osallisutumaan omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin (Roos & Hoikkala 1998, 72). Kun ihminen kokee toimivansa vapaaehtoisesti omasta halustaan, on hän sisäisesti motivoitunut, samoin kuin ihminen tuntee pystyvänsä hallitsemaan omaa toimintaympäristöään, hän täyttää pärjäämisen tarpeensa (Hakanen 2011, 31-32). Kun työttömänä olosta tehdään erilaisilla velvoitteilla kokopäiväistä työtä, se ei lisää hyvinvointia.

8.1 Miten työnhaun muutokset ovat vaikuttaneet?

”Hyvät muutokset on hyviä. Liikaa sekavia perusteettomia muutoksia, kun tulee lyhyellä aikavälillä, niin se ahdistaa, että mitähän vielä on tulossa tän jälkeen. Kun ei esimerkiksi ole alan työpaikkoja, mitä voisi hakea.”

Hallitus on lyhyen ajan sisällä 2017 tehnyt lukuisia kaavailuja koskien työttömyyttä ja työttömiä. Se suunnitteli osallistavaa työmarkkinatukea, kaikkien työttömien pakkohaastatteluista kolmen kuukauden välein, sitä, että työttömien on haettava 15 työpaikkaa kolmen kuukauden aikana sekä työtä yrityksissä yhdeksällä eurolla päivässä työkokeilun nimellä. Jos näitä ehtoja ei täyty katkeaa työttömyyspäiväraha. Myös toimeentulotuen haku siirrettiin 2017 vuoden alussa Kansaneläkelaitokselle, joka aiheutti hakemusten käsittelyssä todella pitkiä odotusaikoja ja vaikeutti tuen hakijoiden vuokran, lääkkeiden ja muiden elintärkeiden tarpeiden maksamista.

(Miten suhtaudut työnhaun kaavailtuihin muutoksiin?) *”En hyväksy (osallistava työtoiminta). Kukaan työtön ei ole vapaaehtoisesti työttömänä. Toiselta kautta asiaa pitäis korjata, että sais tehdä pätkätöitä ilman karenssia ja yrittämistä autettas. Kannustettas tekeen työtä normaalisti. En kannata. Palkka täytyy olla.”*

”En kannata (osallistava työmarkkinatuki). Työttömät ovat jo muutenkin ahtaalla ja minä olen ainakin koko ajan osallistunut mielelläni eri kursseille. Forssassa ei työtä ole nuorille, saati sitten lähellä eläkeikää oleville.”

Vastaajat suhtautuvat osallistavaan työmarkkinatukeen kielteisesti. He ovat sitä mieltä, että normaalin palkkatyön tekemistä ja löytämistä pitää helpottaa. On sosiaalisesti ja psyykkisesti hankalaa mennä työpaikoille, joissa toiset saavat työstä normaalin palkan.

Kuva 47. Työttömät joutuvat konkreettisesti tuntemaan työnhakuun toteutettavat muutokset. Kuten Andersenin sadussa tunnistettiin todellinen prinsessa, myös 'herne' patjan alla paljastaa 'oikean työttömän'.

(Miten suhtaudut työnhauksen kaavailtuihin muutoksiin?) *"Se ei motivoi, vaan hirvittää. Työnhakija joutuu tilanteisiin, jossa miettii 'olenko enää arvokas taitojeni ja koulutukseni mukaan?'"*

Työttömät joutuvat myös usein kuntouttavan työtoiminnan kautta työpai-koille, joissa ala ja työtehtävät ovat täysin uusia. Tämä on toisaalta hyvä, ja saattaa johtaa uudenlaisiin oivalluksiin, että pääsee tutustumaan toisen-laisiin töihin, mutta saattaa olla ristiriidassa koulutuksen ja kiinnostuksen kanssa. Kun ihmisiä pakotetaan koulutustaan vastaamattomaan työhön, menee pohja koko koulutukselta ja työhallinnolta itseltään (Hankamäki 2005, 51). Jos työhönsä ja koulutukseensa samaistuva ihminen laitetaan tekemään jotain muuta kuin elämäntyötään, alkaa raha korostua (Siltala 2004, 266), ja ihminen kokee myös ammatillista turhautumista.

"Yhtä mahdollista on, että kaikki aika, mikä on poissa ensisijaisten kiinnos-tusten kohteitten parissa tehdystä työstä, on juuri sitä, poissa siitä, siis yksiselitteisen haitaksi, eli hyvinvointia haittaavaa."

"Saattaa harkitsemaan itsensä 'syrjäyttämistä' entisestään ja hakemaan keinoja selvittää täysin ilman minkäänlaista taloudellista työttömyysturvaa."

Kun tarjottu mahdollisuus osallistua kuntouttavaan työtoimintaan on kaukana ihmisen kiinnostuksen kohteista ja itsensä kehittämisestä, vaatii suurta joustavuutta ja sopeutumiskykyä, se haittaa hyvinvointia ja merkityksen kokemista. Tällöin harkintaan tulee mahdollisuus jättäytyä toiminnan ulkopuolelle, vaikka se johtaisi äärettömän niukkaan toimeentuloon.

Jos valittavana on vain epämiellyttäviä vaihtoehtoja, ihminen tinkii mieluummin rahasta, kuin vapaudestaan ja omasta päätäntävällään (Isola & Suominen 2016, 85). On ihmisiä, jotka hyväksyvät tulotonsa laskun saavuttaakseen esimerkiksi ekologisista päämääriä, nauttiakseen henkisistä arvoista, pitääkseen ennen kaikkea huolta itsestään ja lähimmäisistään vaihtoehtona yhteiskunnan oravanpyörälle (Jackson 2011, 173).

8.2 Rekry ja työkokeilu -talkootyön uudet herätysliikkeet

Pitkäaikaistyöttömyyden parantamiseksi hallitus esitti keväällä 2017, että työttömät voisivat työttömyysetuudella työskennellä yrityksissä enintään puoli vuotta ja kunnalla vuoden. Tämän työkokeilun avulla testataan työttömän työ- ja toimintakykyä, että pärjääkö työtön työelämässä. Toistaiseksi laki kuntouttavasta työtoiminnasta (Finlex 2.3.2001/189, 2. luku, 6 §) sanoo, että kuntouttavaa työtoimintaa ei saa hankkia yritykseltä. Palkansaajajärjestöissä ollaan huolestuneita ihmisten hyväksikäytöstä, sillä se voi syrjäyttää vakituisen työvoiman käytön.

Hallitus huomasi, että kunnat käyttävät kuntouttavaa työtoimintaa väärin ja ohjaavat siihen täysin työkykyisiä. Kesäkuussa 2017 eduskunta hyväksyi lain, jossa kokeilualueille kuntouttava työtoiminta korvataan työllistymistä tukevalla työkokeilulla. Tämä tarkoittaa sitä, että työttömät tekevät työtä yrityksissä työmarkkinatuella, jonka lisäksi saavat yhdeksän euroa päivässä. Säännöt ovat samat kuin kuntouttavassa työtoiminnassa, sillä erotuksella, että kuntouttavaa työtoimintaa ei saa tehdä yrityksissä, mutta työkokeilua voi. Toimintaan on velvollisuus osallistua, siitä ei kerry eläkettä eikä lomaa, eikä siihen sisälly työterveydenhoitoa.

Ihmisen omanarvontunto on uhattuna, jos minän rakentamista työn avulla mutkistavat huolet vaihtosuhteen sekä vertaissuhteiden reiluudesta. Jos työntekijä antaa jotakin, hän tahtoo tehdä sen taloudellisesti, että arvostuksen osalta tunnustettavalla tavalla, sekä myöskin vapaaehtoisesti. Jos hyväksikäyttöön suostuminen on ainoa tapa osallistua ihmisten väliseen maailmaan, eikä osaamisella ja ahkeruudella pysty vapautumaan sietämättämistä riippuvuuksista, jää aggressio kytemään. (Siltala 2004, 13, 267.)

(Miten suhtaudut työnhaun kaavailtuihin muutoksiin? Rekry?) *”Sen tarvis johtaa johonkin. Mitään ei oo taattu. Rekry pitäs suunnata niin, että otetaan siihen ne, se määrä, jotka voi päästäkin töihin. Nyt osa työllistyy, osa ei. Teet tunnollisesti ja luulet, että pääset töihin ja vaan muutama pääsee, niin ei se motivoi. Käytetään vaan muutaman kuukauden heittopussina. Pi-tempään työttömänä olleet tajuaa.”*

(Miten suhtaudut työnhaun kaavailtuihin muutoksiin? Työskentely yrityksissä.) *”En menis. Mieluummin oon ilman rahaa, kun menen. Orjuutta, mikä ei oo laillista. Alta kaikkien vöiden.”*

”Täysin järjetöntä ja ihmisoikeuksien vastaista. Työ ilman palkkaa on orjuutta.”

”Ei saa viedä kenenkään oikeita töitä.”

”Sen takia, että ihminen on pakotettuna orjuuteen vuonna 2017, onko tämä moraalista...? Miettikää itte. Sipilä. Olet saanut todella Suomen muuttumaan.”

”Kun tarpeeks kauan potkitaan päähän, niin ei enää jaksa tosissaan ees ottaa.”

Työnhaun muutoksiin vastaajat suhtautuivat erittäin kriittisesti. Työ ilman palkkaa koetaan järjettömäksi ja ihmisoikeuksia loukkaavaksi.

”Jotkut ei pääse muuhun, kun ysi euron hommiin. Niin tehdään tukka putkella mitä vaan. Se taas vaikuttaa muitten työttömien systeemiin.”

8.3 Kuntouttavan työtoiminnan kehittäminen

Tutkimuksen osallistujilta kysyttiin, miten he kehittäisivät kuntouttavaa työtoimintaa.

(Miten kehittäisit kuntouttavaa työtoimintaa?) ”Kuntouttavan nimi pitäisi ensimmäisenä muuttaa. Ei mun eikä monenkaan tarvi kuntoutua mitenkään, vaan saada töitä.”

”Lopettaisin sen. Se on loputon ja turha paskasuo.”

”Lopettaisin sen, tai vähintäänkin nimeäisin työtoiminnaksi - ”kuntouttava” on absurdi, leimaava ja tuskin vähempää kuin törkeän loukkaava lisämääre.”

(Mitä haluat päättäjille sanoa?) ”Siteeraan tässä erään kettukurssilaisen lausetta: ’Miksi meitä kutsutaan nimellä kuntoutettavat työtoimijat ikään kuin olisimme sairaita ja siksi kuntoutettavia.’ Niinpä. Onko ihminen sairas/viallinen/kuntoutettava jos hän menettää työnsä ilman omaa syytään yhteiskunnallisten kehitys (tai taantuma) kulkujen seurauksena! Mielestäni ihmisiä ei pitäisi ’kuntouttaa’ työtoiminnassa – yhteiskuntahan ja työllisyshän tässä on se sairas ja kuntoutus pitää kohdistaa siihen.”

”Usein nousi esiin myös jonkinlaisen häpeän kautta se, ettei kurssin ulkopuolisissa tilanteissa – esim. teatterikäynnillä tai retkellä – käytetä nimitystä ’kuntouttava työtoiminta’, koska se koettiin leimaavaksi!”

Vastaajat kiinnittivät huomiota kuntouttavan työtoiminnan -nimikkeeseen, joka herätti negatiivista leimaa (kuva 48). Osallistujat eivät halua, että heistä käytetään kyseistä nimikettä. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta tuli voimaan 2001, eikä nimeä ole sen jälkeen muutettu, vaikka toiminnan piiriin on tullut kuntoutusta tarvitsemattomia ihmisiä. Kurseille osallistujat eivät halunneet esimerkiksi kurssivierailuilla käyttää ryhmästä kuntouttavan työtoiminnan nimeä. Nimi antaa kuvan, että ihmiset ovat kuntoutettavia, vaikka elämänhallinnassa ei olisi mitään korjattavaa.

Kuva 48. Nimike kuntouttava työtoiminta on osallistujien mielestä negatiivisesti leimaava ja loukkaava.

(Miten kehittäisit kuntouttavaa työtoimintaa?) *"Tekemisen pitäisi olla kehittävää, että tulee joku taito, mitä tarvii."*

"Poistaisin ihmisiltä, joille se ei kuulu eikä sovi."

"Siitä saisi oikeaa palkkaa."

"Enemmän korvausta, luonnollisesti pitäis saada, kun töitä joutuu tekeen. Pitää palkkaa saada, niin lisää kiinnostavuutta mennä. Pitäs olla semmosia paikkoja, mihin tarvitaan töihin, ja pääsee töihin. Nyt vaan kierrätetään."

Kuntouttavan työtoiminnan pitäisi olla siihen osallistujalle hyödyllistä ja kehittävää, että siitä olisi apua toiminnan alkuperäisen tarkoituksen eli työpaikan saamiseksi.

(Miten kehittäisit kuntouttavaa työtoimintaa?) *"Henkilöltä kysytään, mitä tämä oikeasti osaa ja mahdollisesti jopa haluaa tehdä..."*

"Pitäs ajatella mitä ihminen haluaa tehdä ja suunnata siihen suuntaan. Forssassa on niin pieni skaala, ei paljon mitään mahdollisuuksia."

”Helpommin saataville, paikkoja on tarjolla todella vähän!”

”On monipuolisesti erilaisia paikkoja johon mennä.”

Hyvinvoinnin kannalta merkityksellistä on selvittää, mitä osallistuja haluaisi tehdä, eikä vain pienentää kuntaosuuden maksamista mielekkyyden ja hyödyllisyyden kustannuksella. Osallistujan omat tavoitteet toiminnan suhteen olisi otettava paremmin huomioon, että motivaatio toimintaa kohtaan olisi suurempi, kun siihen on kuitenkin velvoite osallistua, jos toiminnan hyödyttömyyttä ei pysty perustelemaan.

Erittäin tärkeää on selvittää myös palkkatyön mahdollisuus kuntouttavan jälkeen tai sen sijasta. Muutaman vastaajan mielestä kuntouttavan työtoiminnan paikkoja ei paikkakunnalla ole kovin paljoa, osan mielestä erilaisia kuntouttavan paikkoja on tarjolla paljon. Tämä riippuu paljon siitä, mille alalle on kouluttautunut. On hyvä, että työtä pääsee työtoiminnan kautta kokeilemaan, mutta se ei saa muodostaa työpaikoille vaihtuvien ihmisten ilmaistyöpaikkaa.

Kuva 49. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistujat voivat olla toiminnassa mukana useita vuosia.

9 POHDINTA

Työttömyys on synnyttänyt aina keskustelua. Tämänkin ajan (2017) julkisessa keskustelussa aihe on ajankohtainen ja päivittäinen. Työttömyys, työttömät ja kuntouttava työtoiminta nostattavat mielipiteitä niin päättäjien kuin kansalaisten puolelta. Aiheesta on monia näkökantoja. Silti opinäytetyötä tehdessäni tuntui, että aiheesta ei saisi puhua (kuva 50), omasta mielestäni ehkä siksi, että se koskettaa yhteiskunnassa liian syviä rakenteita ja ihmisen herkkiä selviytymismekanismeja, joihin on inhimillisesti vaikea tarttua.

Kuva 50. Litteästä ei saisi keskustelemalla tehdä pyöreää.

Kuva 51. Pitäisikö olla huolissaan?

On erittäin surullista, että ihminen ei yhteiskunnassa aina löydä paikkaansa (kuva 51 ja 52) ja ihmisen kykyjä, taitoja ja lahjakkuutta jää käyttämättä. Ihminen kuitenkin pääsääntöisesti haluaa kommunikoida maailman ja muiden samansuuntaisten ihmisten kanssa. Elämän merkityksellisyyden ja hyvinvoinnin kokemuksessa tärkeitä ovat omaehtoisuus, kyvykkyys ja yhteisöllisyys (Martela 2014). Työttömyys ei aina johdu haluttomuudesta tehdä töitä, vaan että työpaikkoja ei ole tarpeeksi (Hankamäki 2005, 37). Silti yhteiskunnassa hävetään työttömiä ja työttömiä opetetaan häpeämään.

Kuva 52. Yhteiskunnan surumielisiä sävyjä.

Yhteiskunnan kannalta työtön on hankala ja huollettava, joka pitää jotenkin sijoittaa johonkin ja aktivoida toimintaan, joka ei lisäisi kustannuksia yhteiskunnalle. Toimintaan osallistujat kokivat, että heille annetaan muutama mahdollisuus, joista sitten on pakko valita mihin osallistuu, ilman että ihmisen tilannetta yritettäisiin parantaa kauaskatsoisemmalla tavalla.

”Se on vanhastansa ollu niin, että toiselta ei sovi vaatia enemmän kun iteltänsäkkän. Jos isäntä kerran tulee saraalle, niin torpparin ei tartte mennä sivutte. Mutta jääny olet monet kerrat, niin mitä jumalauta mun pitäs vielä tehdä että se riittä?” Anttoo Laurila Töyryn isännälle Täällä Pohjantähden alla -kirjassa (Linna 2009, 183).

Työnhakuun kohdistuneet vaatimukset ovat suuria. Mediassa, verkossa ja erityisesti keskustelupalstoilla oli kiivasta keskustelua kaavailuista ehdotuksista ja niiden tuomista uusista ehdoista ja toteutustavoista. Kaavailut muutosehdotukset eivät ratkaise tilannetta, ne aiheuttavat työnhakijoille lisää lohduttomuutta ja ahdistusta. Useimmiten ehdotukset koettiin keskusteluissa moraalinkin vastaisiksi.

Kunnioitusvajeesta puhutaan, kun toista kohtaan ei käyttydytä suoraan loukkaavasti, mutta hänelle ei myöskään anneta arvoa siten, että hän tulisi huomioiduksi kokonaisuena ihmisenä, jonka olemassaololla on arvoa, tällainen kunnioitusvaje syntyy esimerkiksi, kun yhteiskunta kohtelee suurta joukkoa ihmisiä epäkunnioittavasti (Bardy ym. 2007, 26).

Kuva 53. Talouden ajamassa maailmassa inhimillisyys jää jalkoihin. Lainaus Linna (2009, 31).

9.1 Tutkimuksen haasteet ja luotettavuus

Tutkimuksen tekemisen haasteeksi osoittautui heti alussa aiheen henkilökohtaisuus ja arkuus, työttömyys-aihe oli ahdistava. Ihmiset olivat arkoja siitä, ettei heitä tunnisteta. Tekijänä koin myös heti alussa muutaman keran tunteen, että minua pidetään 'TE-toimiston vakoojana' tai 'Sipilän kätyrinä'. Luottamuksen säilyttäminen on osa tutkimusprosessia (Aaltio-Marjosola 1999). Alusta lähtien painotin kaikille, että osallistuminen on vapaaehtoista ja opinnäytetyöhön kirjoitetut vastausotannot ovat täysin anonyymeja, ilman minkäänlaisia sukupuoleen tai ikään liittyviä tunnistetietoja.

Opinnäytetyön tutkimuksen teko ajottautui sikäli hankalaan kohtaan, sillä hallitus kaavaili työttömille uusia ehtoja työnhakuun, joten näiden toimenpidesuunnitelmat antoivat oman leimansa tutkimuksen kenttään ja herättivät haastateltavissa hämmennystä.

Kyselytutkimuksen kysymysten teko taidekettu-kurssille sijoittui ajallisesti kohtaan (maaliskuu 2017), jossa opinnäytetyön tarkoitus oli selvillä, mutta suunnitelma sisällöstä ei vielä tarkasti ollut määriteltynä. Kysely oli kuitenkin suoritettava juuri siinä kohdassa, sillä samanlaista kurssia ei ollut enää tulevaisuudessa suunnitelmissa. Kyselyllä haluttiin selvittää heti alussa, miksi osallistujat olivat tulleet kurssille, eli oliko osallistuminen vapaaehtoista vai pakotettua. Tämä myös määritteli ja suuntasi kurssin aikana tapahtuvaa osallistuvaa havainnointia. Kurssin tutkiminen ja havainnointi olivat tärkeitä, että voitaisiin perustella, kannattaako taidepainotteista toimintaa järjestää tulevaisuudessa. Osallisuuden kautta ymmärtäminen ei ollut irrallista.

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää ja ymmärtää työttömyyden kokemista ja vaikutuksia ja suhtautumista kuntouttavaan työtoimintaan, sekä taidetoimintaa yhtenä toiminnan osana, ja tätä kautta tuottaa tietoa. Hyvinvoivien ja päättäjien näkemykset huono-osaisuudesta perustuvat usein vain tilastoihin ja median nostamiin esimerkkeihin (Niemi & Saari 2013, 12), jos työttömyydestä ole omakohtaista kokemusta tai tietoa päätöksien pohjaksi. Myös työpaikoilla ohjaajien ja kurssien vetäjien on hyvä olla selvillä työttömyyden vaikutuksista osallistujien arkeen ja elämänlaatuun.

Opinnäytetyössäni käytin laadullista tutkimusotetta ja sovelsin tapaustutkimusta. Tapaustutkimuksessa tutkimustapoina voivat olla haastattelut, kirjalliseen materiaaliin perehtyminen, osallistuva havainnointi ja kyselylomake, jotka tuottavat aineiston (Aaltio-Marjosola 1999). Tutustuin laajasti lähdekirjallisuuteen ja opinnäytetyöni tutkimusaineiston hankin käyttämällä haastattelu- ja kyselymenetelmää sekä havainnoimalla. Haastattelut ja kyselyt tukivat päämäärääni, jossa halusin, että opinnäytetyö sisältäisi myös mahdollisimman paljon tutkimukseen osallistuneiden autenttisia vastauksia, koska koen, että ihmisen oma ääni koskettaa ja tuo esitettävän

asian kaikkein parhaiten ja elävämmin lukijan havaintokenttään. Autenttiset vastaukset luovat uskottavuutta lukijalle ja toimivat tavoitteessa, jossa opinnäytetyön tarkoituksena on esittää työttömien kokemuksia ja tätä kautta vaikuttaa ymmärtämiseen ja päättäjien tietoisuuteen toimintaa suunniteltaessa.

Suurin osa vastaajista vastasi työttömyyden ja kuntouttavaa työtoiminnan kysymyksiin kirjallisesti, ja tämä poisti puhtaaksikirjoitusvaiheen. Pienenä haittana oli se, että tällöin ei voinut esittää täsmentäviä kysymyksiä. Tietoa sain myös ohjaajien vastauksista, sekä Forssan kaupungin työllisyyspalvelujen henkilökunnalta ja he ovat myös tarkistaneet, että tiedot opinnäytetyössä ovat heidän kohdaltaan oikein.

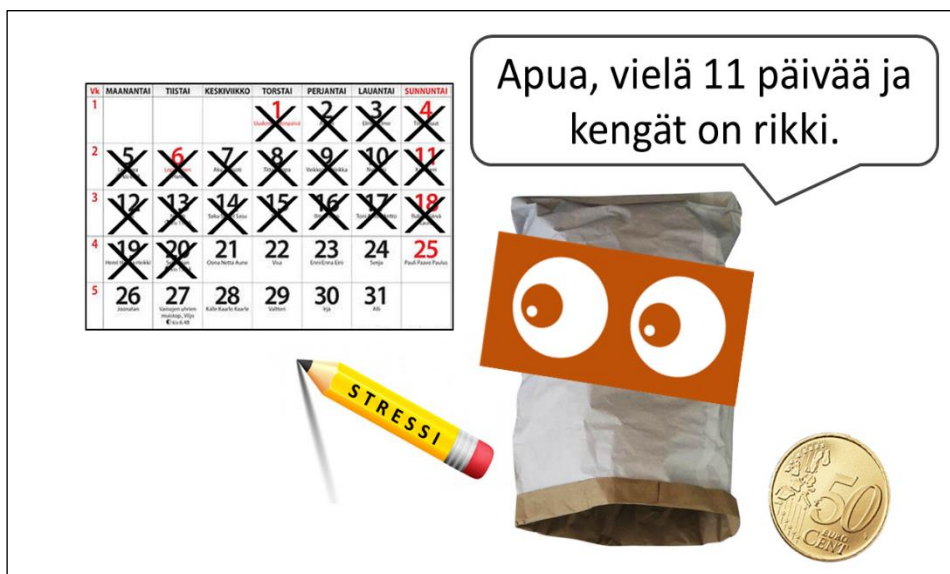
Laadullisen tutkimuksen tulokset eivät ole suoraan yleistettävissä. Selkeiden suuntaviivojen muodostamiseen ja kehittämissuunnitelman tekemiseksi olisi tutkimuksessa tarvittu suurempi osallistujamäärä. Tutkimalla yksittäisiä tapauksia saadaan näkyviin se, mikä ilmiössä on merkittävää ja mikä myös toistuu tarkasteltaessa ilmiötä yleisellä tasolla (Hirsjärvi ym. 1997, 182). Tutkimus antaa lisää tietoa työttömien henkilöiden kokemuksesta. Vertauksena yleiseen aineistoanalyysissä kulkee rinnastustulkinta lähdekirjallisuuden teoriaan. Vertailtaessa tästä tutkimuksesta työttömyydestä ja kuntouttavasta työtoiminnasta saatuja kokemuksia yleiselle tasolle, ovat ne samansuuntaisia kuin julkisella tasolla oleva kokemusmaailma on esittänyt.

9.2 Yhteenveto

Työttömyyden ja hyvinvoinnin yhteenvetona voidaan todeta, että työtön elää päivä kerrallaan kuukauden periodeissa (kuva 54). Niillä tuilla, joita työtön saa, pystytään hankkimaan ihmisen tarvitsemat fysiologiset tarpeet. Mitään suuria hankintoja korvauksilla ei voida hankkia. Jos jotain kalliimpaa pitää hankkia, on säästettävä pidemmän aikaa ja/tai luovuttava jostain muusta asiasta, jos enää on mahdollista luopua mistään. Niukat mahdollisuudet aiheuttavat toimeentulostressiä. Perustarpeiden ja kulutustarpeiden olemassaolo on riippuvainen mahdollisen perheen muiden jäsenten tuloista, tukiverkoston avusta ja työttömyyttä edeltäneestä ajasta. Niitä rahalla saatavia asioita, joita normaalissa elämässä pidetään selviönä, ei työttömälle ihmiselle ole mahdollista omistaa ja saada.

Kun toimeentulo on niukkaa, ihmisen elinpiiri kapenee käsittämään sen alueen, missä asunto sijaitsee. Liikkuminen toisille paikkakunnille ja tapahtumiin, on minimaalista. Tässäkin tapauksessa ihmisen sosiaalinen verkosto, perhe, sukulaiset ja ystäväpiiri ratkaisevat paljon. Sosiaalinen verkosto nouseekin työttömyydessä hyvinvoinnin kärkeen. Toisena hyvinvoinnin tekijänä on terveydentila, joka mahdollistaa itselle merkityksellisen tekemisen. Päiviin pitää työn sijasta löytää toinen sisältö ja tarkoitus. Riippuen 'tekemisen' kalleudesta, jos siihen tarvitaan rahaa, on siitäkin usein joustettava tai luovuttava tai käytettävä joustavaa luovuutta ja kehitettävä

toteuttamiseksi uusia ratkaisumahdollisuuksia. Ihmiselle on tärkeää myös esteettinen ympäristö, mutta työttömyys johtaa usein halvempaan asu-
mismuotoon ja sitä kautta vähemmän nautittavaan ympäristöön. Kaikki
nämä tekijät vaikuttavat koettuun hyvinvointiin, riippuen kokijan asen-
teesta, siitä mihin on valmis tyytymään sekä omanarvontunteesta. Työstä
aiheutuvat stressitekijät eivät työtöntä vaivaa, mutta työhaku ja epävarma
työnsaaminen ja työvoimapolitiittiset toimenpiteet lisäävät kuormitta-
vuutta.

Kuva 54. Selviytyäkseen työttömän on oltava rahankäytössään äärettömän tarkka. Välttämättömiä tarvehankintoja on yllättävissä, enakoimattomissa tilanteissa vaikea hankkia.

Työttömäksi jääminen koetaan aluksi hankalaksi ja siihen on vaikea tottua, varsinkin jos ihminen kokee sosiaalisen arvon laskun vaikeaksi hyväksyä tai lähipiiri suhtautuu siihen kriittisesti ja työtöntä väheksyen tai syrjäyttäen. Voi sanoa, että työtöntä ymmärtää vain toinen työtön. Stressiä aiheuttaa, että työtön ei pysty itse aina hallitsemaan työttömyystilannettaan. Työvoimahallinnon vaatimukset ovat usein ristiriidassa olemassa olevien mahdollisuuksien kanssa, esimerkiksi työtä on pakko hakea ja lähettää työhakemuksia, vaikka koulutuksen ja työkokemusta ja osaamista vastaavia työpaikkoja ei ole haettavissa. Hallitsemattomaan pitäisi osata suhtautua hallittavasti.

Tutkimukseen osallistuneiden vastauksissa tuli ilmi, että nimike kuntouttava työtoiminta on ihmisarvoa loukkaava. Nimi toiminnalle pitäisi muuttaa. Toiminnan suunnittelu ei saa olla välinpitämätöntä ja ulkoapäin tapahtuvaa, varsinkin niissä tapauksissa, joissa termiä kuntouttava ei edes tarvita, vaan ihminen etsii työpaikkaa. Mikäli toimintaa jatketaan, eikä työpaikkoja voida luoda, olisi hyvä löytää työkykyiselle joukolle toimintaan

oma suunta, omat vaihtoehdot toteuttaa osaamistaan ja kehittyä. Työttömiä pitää päätöksenteossa kunnioittaa ihmisinä, ei kuntatalouden menoeränä. Kun ihmisen osaaminen ja kiinnostus otetaan huomioon, ihminen haluaa antaa panoksensa siinä, missä on hyvä ja kehittyä. Tämä vahvistaa kokonaisuudessaan yhteisön rakennetta.

Kuntouttavan työtoiminnan tarkoituksena on luoda edellytyksiä sijoittua työmarkkinoille. Tämä tavoite toiminnassa toteutuu harvoissa tapauksissa. Osa työpaikoilla kuntouttavaan osallistuneista siirtyvät palkkatuettuun töihin, jonka jakson loppumisen jälkeen, varsinkin kuntapuolen paikoissa, siirtyvät yleensä takaisin kuntouttavan työtoiminnan piiriin. Yleisyysjärjestyksessä kuntouttavan työtoiminnan jakson jälkeen eniten siirryttiin uudelle kuntouttavan työtoiminnan jaksolle (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2017). Miten, millä perusteella, miten pitkäksi aikaa, millaisesta kuntouttavasta työtoiminnasta on siirrytty työelämään (3 % osallistuneista) ja löytykö tapauksista yhteisiä ominaisuuksia, olisi aihetta jatkotutkimukselle.

Yhteiskunnan tietyissä toiminnoissa, kuntien avustavissa tehtävissä, on jo totuttu palkattomien joukkoon, jota perustellaan taloudellisilla syillä. Huolestuttavaa ja kyseenalaista on se, miten kuntouttavassa työtoiminnassa mukana olevien kuntoutumisen/oppimisen seuraamista tehdään. Kuntouttavan työtoiminnan kehittävää arviointia olisi tarpeen muuttaa molemminpuoliseksi, myös osallistujan arviointi työpaikasta ja siitä saatava tieto ottaa huomioon palvelua kehittäessä.

Kuva 55. Olisiko muita mahdollisuuksia kuin kuntouttava työtoiminta?

Kuntouttava työtoiminta on osallistujalle aluksi normaaleja elämänvalmiuksia antavaa, jossa muodostuu rytmi ja sosiaalisia kontakteja. Pidemmällä aikavälillä hyödyllisyys ei enää kasva samassa suhteessa, eivätkä avustuspainotteiset työtehtävät pitkittyessään enää lisää osallistujan hyvinvointia. Mikäli osallistuja kokee, että hänen taitojaan ja pyrkimystään

oppia uusia asioita oikeassa suhteessa, otetaan huomioon, on toiminta hyvinvointia lisäävää. Yhdeksän euron korvaus osallistumispäivistä ei riitä kannustamaan ja motivoimaan, vaan muut hyödyt ratkaisevat. Jos toiminta on osallistujalle hyödytöntä ja omat vaikutusmahdollisuudet puuttuvat, hyvinvointikokemukset madaltuvat ja osallistuminen tapahtuu ainoastaan siksi, että vältetään karenssi.

Selvimmäksi omaksi alueeksi tutkimuksessa muodostui taidetoiminnan kenttä. Kaikki jotka olivat osallistuneet kuntouttavan työtoiminnan taidekettu-kurssille Wahren-opistossa, olivat toimintaan tyytyväisiä ja osallistuminen on koettu mielekkääksi ja antoisaksi. Luovuus koetaan itsenäisenä merkityksiä antavana toimintana, joka antaa mahdollisuuden kokeilla ja kehittyä itsetuntoa nostaen.

Ammatillisella ohjauksella on toiminnassa erittäin suuri osuus. Vaikka taidetta voi tehdä myös ilman ohjausta ja ryhmää, on niillä merkittävä rooli toiminnan tapahtumiselle, tekniikoiden oppimiselle ja ennen kaikkea ryhmäkokemuksen ansiosta. Työttömille ihmisille pitäisi antaa mahdollisuus osallistua taidetoimintaan yleisryhmissä, jolloin työttömät eivät erottuisi eri luokakseen. Ryhmätoiminta ja taide ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa, molempien nostattaessa toinen toistaan ja synnyttäen uusia oivalluksia. Taidetoiminnan järjestämisen muotoja ja tapoja tulevaisuudessa kannattaa harkita erittäin vakavasti, koska sillä on hyvinvointiin todellisia positiivisia vaikutuksia.

Kuva 56. Picasso on sanonut myös: " Taide on valhe joka auttaa meitä näkemään totuuden."

LÄHTEET

Aaltio-Marjosola, I. (1999). Case-tutkimus metodisena lähestymistapana. Haettu 17.10.2017 osoitteesta <https://metodix.fi/2014/05/19/aaltio-marjosola-casetutkimus/>

Aaltola J. & Valli R. (2007). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Aaltonen, S. (2017). Sähköpostiviesti tekijälle 4.7.2017.

Airaksinen, T. (2016). *Sinivalkoinen kirja. Menneisyyden Suomi tulevaisuudessa*. Arktinen Banaani.

Alakoski, S. (2013). *Köyhän lokakuu. Päiväkirja*. Helsinki: Schildts & Söderströms.

Allardt, E. (1976). Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY.

Anttila, P. (1996). *Tutkimisen taito ja tiedonhankinta*. Helsinki: Akatiimi Oy.

Anttila, P. (2005). *Ilmaisu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta*. Akatiimi Oy.

Aro, A. (2002). *Yritän vain hoitaa omaa tehtävääni. Työelämän muutokset ja hyvinvointi*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Bardy M., Haapalainen R., Isotalo M. & Korhonen P. (2007). Toim. *Taide keskellä elämää*. Helsinki: Like.

Eduskunnan tietopalvelu (2017). Lainsäädäntömuutosten vaikutus tulonjakoon 2015-2018. Haettu 17.10.2017 osoitteesta http://www.vasemmisto.fi/wp-content/uploads/2017/09/Eduskunnan-tietopalvelu-tulonjako_2017_09.pdf

Ehrnrooth, J. (2016). *Hyvintoimintayhteiskunta. Miten aikamme kriisi ratkeaa?* Helsinki: Kirjapaja.

Finlex. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta. Haettu 23.5.2017 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010189>

Haapala, L. (2016). *Joustava työ, epävarma elämä*. Helsinki: Like Kustannus Oy.

Hakanen, J. (2011). *Työn imu*. Helsinki: Työterveyslaitos.

Hankamäki, J. (2005). *Työttömän kuolema. Johdatus uuteen työyhteiskuntaan ja työn filosofiaan*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hiilamo, H. (2011). *Uusi hyvinvointivaltio*. Vantaa: Like Kustannus.

Hiilamo, H., Komp, K., Moisio, P., Sama, T.B., Lauronen, J-P., Karimo, A., Mäntyneva, P., Parpo, A. & Aaltonen, H. (2017). *Neljä osallistavan sosiaaliturvan mallia*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 18/2017. Haettu 31.3.2017 osoitteesta http://tietokayttoon.fi/documents/10616/3866814/18_2017_Nelj%C3%A4+osallistavan+sosiaaliturvan+mallia.pdf/4e31990f-5e94-4b64-b73a-a72784c91f85?version=1.0

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (1997). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hirvonen, T. & Mangeloa, E. (2006). *Miksi kolmas hampurilainen ei tee onnelliseksi*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Hänninen, J. & Hänninen, J. (2008). *Kallis köyhyys. Eli kuinka hyvinvointivaltio purettiin ja köyhyydestä tehtiin bisnestä*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Isola, A-M. & Suominen, E. (2016). *Suomalainen köyhyys*. Helsinki: Into Kustannus.

Jackson, T. (2011). *Hyvinvointia ilman kasvua. Rajallisen planeetan taloustiede*. Helsinki: HS-kirjat.

Kaaro, J. (2006). Alun alkaen taide oli kaikkien juttu. Tiede-lehti. Haettu 20.11.2016 osoitteesta: http://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/artikkelit/alun_alkaen_taide_oli_kaikkien_juttu

Kajanoja, J. (2017). Altistaako yhteiskuntamme mielenterveysongelmille. Haettu 2.8.2017 osoitteesta <http://janikajanoja.puheenvuoro.uusisuomi.fi/240291-altistaako-yhteiskuntamme-mielenterveysongelmille>

Kansaneläkelaitos (n.d.). Haettu 23.5.2017 osoitteesta <http://www.kela.fi/tyomarkkinatuen-kuntarahoitus1>

Kansaneläkelaitos (2014). Haettu 6.7.2017 osoitteesta http://www.kela.fi/ajankohtaista-tyottomat/-/asset_publisher/I7X3vuEkReGH/content/tyottomyyysturvassa-300-euron-suoja-osa;jsessionid=79718326CFFD8B8A11F321C6394A5824

Karjalainen, V. (2011). Aktiivisen sosiaalipolitiikan ristiriitainen tehtävä. Teoksessa Palola, E. & Karjalainen V. (toim.) *Sosiaalipolitiikka – hukassa vai uuden jäljillä?* Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Unigrafia Oy Yliopistopaino.

- Kasvio, A. (2014). *Kestävä työ ja hyvä elämä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kela (2017). Oikeus työttömyysetuuteen. Haettu 17.10.2017 osoitteesta <http://www.kela.fi/oikeus-tyottomyysetuuteen>
- Kollega (2014). Potkut iskevät itsetuntoon. Haettu 11.5.2017 osoitteesta: <http://kollega.fi/2014/11/potkut-iskevat-itsetuntoon/>
- Kuntaliitto (2016). Vaikeimmin työllistyvien työvoima- ja yrityspalveluiden järjestämistäsiirto valtiolta kunnille. Haettu 23.5.2017 osoitteesta https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Raportti%2014.1.2015_0.pdf
- Linna, V. (2009). *Täällä Pohjantähden alla*. Kuudes painos. Juva: WS Bookwell Oy.
- Malchiodi, C.A. (2010). toim. *Taideterapian käsikirja*. Kuopio: UNIpress.
- Martela (2014). Itseohjautuvuusteoria – Eli onnellisen elämän kolme keskeisintä tekijää. Haettu 1.11.2017 osoitteesta <https://frankmartela.fi/2014/04/04/itseohjautuvuusteoria-eli-kolme-vastausta-siihenmika-tekee-ihmisen-onnelliseksi/>
- Metsämuuroinen J. (2009). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä 4*. Helsinki: International Methelp Oy.
- Niemelä, M. & Saari, J. (2013) *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Nuutinen, V. (2017). Toim. *Uusi työväki. Työ ja yrittäjyys prekarisoituvan palkkatyön yhteiskunnassa*. Helsinki: Into Kustannus.
- Pojjula S. & Ahonen R. (2007). *Irtisanotut: menetys, muutos ja selviytyminen*. Kirjapaja. Haettu 11.5.2017 osoitteesta: <http://www.suhdesoppa.fi/itsetuntemus/irtisanomista-seuraa-kriisi/>
- Pyöriä, P. (2017) Toim. *Työelämän myytit ja todellisuus*. Tallinna: Gaudeamus Oy.
- Raamattu (1993). Toinen painos. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Rasila, V. (1970). *Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Suomen torpparikysymys vuosina 1909-1918*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Raunio, K. (2006). *Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Roos, J.P. & Hoikkala, T. (1998) toim. *Elämänpolitiikka*. Gaudeamus Kirja.

Siltala, J. (2004). *Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Sosiaali- ja terveysministeriö (n.d.). Kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen sekä 1.1.2015 voimaan tulevat kuntouttavan työtoiminnan lain muutokset. Haettu 30.8.2017 osoitteesta http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/ordnande-av-arbetsverksamhet-i-rehabiliteringssyfte-och-andringar-i-lagen-om-arbetsverksamhet-i-rehabiliteringssyfte-som-trader-i-kraft-1-1-2015

Sosiaali- ja terveysministeriö (2010). Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020, Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia. Haettu 30.3.2017 osoitteesta <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112320/URN%3aNBN%3afi-fe201504223250.pdf?sequence=1>

Sosiaali- ja terveysministeriö (2015). Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti. Haettu 31.3.2017 osoitteesta http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70355/URN_ISBN_978-952-00-3578-5.pdf?sequence=1

Talouselämä (2013). Irtisanomisen pitkä varjo - Näin kauan kestää selviytyminen kriisistä. Haettu 11.5.2017 osoitteesta: <http://www.talouselama.fi/uutiset/irtisanomisen-pitka-varjo-nain-kauan-kesta-selviytyminen-kriisista-3442336>

TE-palvelut. Haettu 23.5.2017 osoitteesta http://te-palvelut.fi/te/fi/nain_asioit_kanssamme/te_palvelut/asiakkaana_tepalveluissa/tyollistymissuunnitelma/index.html

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 23.5.2017 osoitteesta <https://www.thl.fi/fi/web/kuntouttavan-tyotoiminnan-kasikirja>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2011). Taide vaikuttaa. Haettu 20.10.2017 osoitteesta https://www.thl.fi/documents/10531/126775/Taide_vaikuttaa_selvitysraportti.pdf

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2017). Kuntouttava työtoiminta 2016 – Kuntakyselyn osaraportti. Haettu 17.10.2017 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135308/Tr33_17.pdf?sequence=4

Tilastokeskus (2017). Haettu 17.5.2017 osoitteesta: http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2017/03/tyti_2017_03_2017-04-27_tie_001_fi.html

Tilastokeskus. Haettu 24.5.2017 osoitteesta <http://www.stat.fi/meta/kas/pitkaaikaistyot.html>

Työ- ja elinkeinoministeriö (2017). Haettu 24.5.2017 osoitteesta http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79796/TKAT_Maalis_2017.pdf?sequence=1

Työttömien Keskusjärjestö ry (2017). Haettu 4.9.2017 osoitteesta <http://www.tvy.fi/jarjesto/>

Työvoitto. Forssan kaupungin työllisyyspalvelut. Haettu 23.5.2017 osoitteesta <http://www.tyovoitto.fi/>

Vapaavuori, J. (2016). *Puoliholtiton Suomi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Vähätalo, K. (1998). Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus. Haettu 19.5.2017 osoitteesta http://www.kansalaisyhteiskunta.fi/tietopalvelu/tyollisyys_ja_tyottomyys/tyottomyys_ja_suomalainen_yhteiskunta

Yhteishyvä (2015). Irtisanominen oli kuin isku päähän. Haettu 11.5.2017 osoitteesta: <https://www.yhteishyva.fi/arjen-apu/irtisanominen-oli-kuin-isku-paahan/05531344>

Ytk (2017). Haettu 23.5.2017 osoitteesta <https://ytk.fi/ansioturvan-abc>

KUVIEN PAPERIPUSSIIHAHMOJEN ROOLIT

KUVIEN HAHMOJEN ROOLIT

Opinnäytetyön kuvissa esiintyy seuraavia hahmoja:

Työtön

**Työpaikan
esimies**

Työssäkävä

**Työttömän
lapsi**

**Ulkopuolinen,
kuntouttavassa
työtoiminnassa
käyvä**

**Paremman
elämän
ansainnut
kommentaattori**

**Kuntouttavaan
työtoimintaan
osallistujat**

TAIDEKETTU - KURSSI

Forssan kaupungin työllisyyspalvelut järjestää kuntouttavan työtoiminnan kurssin jo pidempään työttömänä olleille työnhakijoille. Taidekettu- kurssi toteutetaan yhteistyössä Wahren-opiston kanssa.

**Kehräämöllä
1.3 - 31.5.2017**

**Keskiviikkoisin
klo 10.00 - 14.00**

Tule tutustumaan Wahren-opiston tarjoamiin mahdollisuuksiin kehittyä ja oppia vielä aikuisenakin. Kurssilla tutustutaan taiteen moniin mahdollisuuksiin maalaten, muotoillen, kirjoittaen ja eri ilmaisun keinoin.

Kurssin alussa kartoitetaan jokaisen toiveita ja odotuksia ja tehdään niistä yhteinen kurssisuunnitelma. Kurssi toteutetaan kuntouttavana työtoimintana ja toteutuneista päivistä maksetaan 9 EUR kulukorvaus. Kurssille mahtuu 12 ensimmäisenä ilmoittautunutta.

Lisätiedot ja ilmoittautuminen: Sosiaaliohjaaja (puhelinnumero)

HAASTATTELUKYSYMYKSET

Yleiskysymykset työttömille henkilöille

Miten jäit työttömäksi? Miten se vaikutti? Miten työttömyys vaikuttaa?
 Onko jokin erityisesti vaikuttanut siihen, että olet työtön (organisaatio, paikkakunta, henkilökohtainen asia)?
 Miten työttömyyteesi suhtaudutaan?
 Miten suhtaudut työhaun kaavailtuihin muutoksiin (ehdot työnhakuun, osallistavuus, työskentely yrityksissä)?
 Mistä hyvinvointisi koostuu? Mitkä asiat ovat tärkeitä?
 Miten työttömyytesi vaikuttaa hyvinvointiisi?
 Oletko joutunut luopumaan jostakin hyvinvointiisi vaikuttavasta asiasta? Mistä? Miten se vaikuttaa? Mitä hankkisit ensimmäisenä, jos olisit töissä?

Kuntouttavan työtoiminnan kysymykset kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneille henkilöille (tuvat, pajat, kurssit)

Millaiseen kuntouttavaan työtoimintaan olet osallistunut? Mitä olet kuntouttavassa työtoiminnassa tehnyt?
 Mitä hyvää ja mitä huonoa kuntouttavassa työtoiminnassa on? Miten olet kokenut kuntouttavan työtoiminnan omalta kohdaltasi?
 Oletko saanut itse valita mitä teet?
 Onko sinut pakotettu kurssille/työpajaan tms? Millä perusteella?
 Mitä olet saanut kuntouttavan työtoiminnan kautta, mitä muuten et olisi saanut?
 Onko toiminta vaikuttanut hyvinvointiisi ja miten?
 Miten kehittäisit kuntouttavaa työtoimintaa?
 Jos saisit itse päättää, millaista toiminta olisi?
 Miten suhtaudut taidetoimintaan kuntouttavan työtoiminnan muotona?
 Osallistuisitko taiteen tekemiseen (maalaus, keramiikka jne), jos siihen olisi mahdollisuus ja puitteet osana toimintaa? Mistä olisit kiinnostunut? Miksi haluaisit osallistua taidetoimintaan?

Kuntouttavan työtoiminnan työpaikkakysymykset kuntouttavaan työtoimintaan työpaikoilla osallistuneille henkilöille

Millaista työtä teit? Miten kauan?
 Miten koit itsesi suhteessa/asemassa muihin työntekijöihin?
 Millaista on tehdä samaa työtä, kun toinen työntekijä saa palkan ja itse 9 euroa?
 Miten tekemiisi työtehtäviin suhtauduttiin? Miten sinua arvostettiin?
 Oliko kuntouttavasta työtoiminnasta hyötyä ja millä tavalla se oli hyödyllistä? Oliko toiminnalla itsellesi hyvinvointivaikutuksia (päivärytmi, sosiaalinen aspekti, ruokailu jne)?
 Saitko työpaikalla käyttää vahvuuksiasi ja erityistaitojasi?
 Mitä työ antoi? Mikä kehitti ja opetti? Mitä sellaista opit, mitä et ennen osannut?
 Oliko työlläsi tarkoitus tai jokin näkyvä ilmentymä?
 Saitko tuunata työtäsi? Saitko ehdottaa mitä voisit tehdä ja tehdä sitä?

Miten koit arvioinnin? Oliko arvioija se, kenen kanssa työskentelit? Kenen olisi pitänyt antaa arviointi? Millaisen arvioinnin olisit itse antanut itsellesi/työpaikalle?

Tuliko jälkeesi toinen samaan työhön? Perustuiko työpaikan toiminta osaltaan ilmaisen työvoiman käyttöön?

Menisitkö samaan paikkaan uudestaan? Miksi tai miksi et?

Johtiko toiminta palkkatuetuun työhön tai muuhun työsuhteeseen? Kauanko sitä kesti?

Taidekurssin kysymykset Taidekettu-kurssille osallistuneille henkilöille

Taidekurssin kysymykset annettiin osallistujille kurssin ensimmäisellä kerralla lomakkeen muodossa. Osa osallistujista koki helpommaksi vastata niihin heitä haastatteleamalla. Ajankohta oli maaliskuun alku 2017. Tässä kohdassa oli hallitus juuri esittänyt kaavailuja osallistavasta työmarkkinatuesta, jossa tukea saadakse, olisi osallistuttava yhteiskunnan päivittäiseen toimintaan, järjestötyöhön, koulutukseen, opiskeluun, läheisiin hoitamaan, pienimuotoiseen työhön tai vastaavaan toimintaan.

Miksi tulit tälle kurssille?

Mitä taide Sinulle merkitsee?

Mitä asioita arvostat tällä hetkellä eniten elämässäsi?

Mitkä asiat ovat muuttuneet työttömyyden myötä? Miten ne vaikuttavat hyvinvointiisi?

Miten taide ja/tai kädentaidot kuuluvat elämääsi?

Mitä mieltä olet kaavailusta osallistavasta työmarkkinatuesta?

Millaisia tunteita työttömyys Sinussa herättää?

Kurssin palautekysymykset

Koitko saavasi toteuttaa omaa itseäsi? Löysitkö jotain uutta?

Toimiko ryhmä mielestäsi kannustavana? Entä ohjaajat?

Mitä muuta olisit halunnut tehdä kurssin aikana?

Jos suunnittelisit oman taideketturyhmän, niin mitä siellä tehtäisiin ja millaisessa ympäristössä? Kuinka paljon osallistujia jne. Ihan vapaasti visioiden.

Terveiset työvoimaviranomaisille ja muille järjestäjille!

Taidepainotteisen Kettukurssin ohjaajien kysymykset

Mitä kursseilla on tehty? Miten kurssit on suunniteltu?

Miten olet kokenut, havainnut toiminnan?

Onko työssä millaisia haasteita?

Mistä olet saanut tietoa kuntouttavasta työtoiminnasta?

(Poikkeavatko työttömille järjestetyt kurssit mahdollisesti muusta kurssitoiminnasta, jossa olet ollut?)

Onko toiminta ollut osallistujille hyödyllistä?

Tulevatko osallistajat toimintaan vapaaehtoisesti vai pakotettuina, miten se vaikuttaa?

Miten toiminta on lisännyt osallistujien hyvinvointia?

Miksi kädentaidot ja taide ovat tärkeitä?

Millaista palautetta on tullut?

Mitä hyvää ja mitä kehitettävää?

Miten koet paikallisen työttömyyden?

Mitä haluat päättäjille sanoa?

Kysely työttömien tupien ja työpajojen ohjaajille

Mitä Wahrenin Sopessa/Koskentuvalle/Wirta-pajalla tehdään?

Miten monena päivänä viikossa on toimintaa/avoinna? Miten monena päivänä asiakas voi käydä viikossa? Miten usein ihmiset käyvät? Käyvätkö ihmiset vapaaehtoisesti vai onko heidät ns. pakotettu osallistumaan?

Miten pitkiä aikoja (kuukausia/vuosia) yksi henkilö käy?

Miten toiminta on vaikuttanut ihmisten hyvinvointiin? Vaikuttaako ruokailumahdollisuus?

Miten hyvin ihmiset työllistyvät?

Miten koet paikallisen työttömyyden? Onko siinä jotakin ominaispiirteitä?

Miten ihmiset suhtautuvat työttömiin?

Millaista palautetta on tullut? Mitä hyvää toiminnassa on? Mitä kehitettävää?

Onko toiminnassa mukana taidetoimintaa? Miten? Miten siihen suhtaudutaan?

Onko toimintaan tulossa muutoksia?

Miten ohjaajia on koulutettu?

Lisäkysymykset Wirta-pajalle:

Suorittavatko ihmiset opiskelujaan loppuun? Millaisia? Miten moni?

Miten toiminta on vaikuttanut ihmisten työllistymiseen?

Miten moni on saanut työpaikan?

Mihin ihmiset jatkavat/siirtyvät Wirta-pajan jälkeen?

Kysymykset Nuorten työpajojen ohjaajille

Mitä pajalla tehdään?

Miten paljon ihmisiä on kuntouttavan toiminnan kautta? Millaisia muita työsuhteita on?

Miten monena päivänä viikossa on toimintaa/avoinna? Miten monena päivänä asiakas voi käydä viikossa?

Miten usein ihmiset käyvät? Käyvätkö ihmiset vapaaehtoisesti vai onko heidät ns. pakotettu osallistumaan kuntouttavaan työtoimintaan?

Miten pitkiä aikoja (kuukausia/vuosia) yksi henkilö käy kuntouttavassa työtoiminnassa?

Miten kuntouttava työtoiminta on vaikuttanut ihmisten hyvinvointiin?

Miten hyvin ihmiset työllistyvät?

Miten koet paikallisen työttömyyden? Onko siinä jotakin ominaispiirteitä?

Miten ihmiset suhtautuvat työttömiin?

Millaista palautetta on tullut kuntouttavasta työtoiminnasta? Mitä hyvää toiminnassa on? Mitä kehitettävää?

Onko toimintaan tulossa muutoksia?

Miten ohjaajia on koulutettu?

Miten toiminta on vaikuttanut ihmisten työllistymiseen?

Miten moni on saanut työpaikan?

Mihin ihmiset jatkavat/siirtyvät pajan jälkeen?